

Власова Т.В.

ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ В СВІТОВУ ЕКОНОМІКУ

**Міністерство освіти та науки України
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ВЛАСОВА Т.В.

**ИНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ
В СВІТОВУ ЕКОНОМІКУ**

Вступ

Сучасний етап розвитку міжнародних економічних відносин визначається глобалізацією світового економічного життя, поглибленням всесвітнього поділу праці, активізацією процесів Інтеграції економік різних країн у всесвітнє господарство і світовий ринок. Процес інтеграції національних економік в сучасну систему світогосподарських зв'язків міжнародного обміну на сьогодні є умовою успішного функціонування цих економік в реаліях багатоаспектного, універсального і динамічного розвитку сучасних міжнародних економічних відносин. Потребам більш повної інтеграції у світове господарство відповідають і процеси реформування зовнішньоекономічної сфери України, визначення її зовнішньоекономічної стратегії; яка б відповідала цілому ряду вимог в контексті моделі економічного зростання країни в умовах глобалізації світового розвитку.

Актуальною потребою лишається зосередження зусиль в Україні, що спрямовані на здійснення структурних реформ для досягнення стійкого зростання й заохочення іноземних і вітчизняних інвестицій. Україна - важлива складова регіону Центрально-Східної Європи, вона вважає поглиблення європейських інтеграційних процесів одним з пріоритетних напрямків зовнішньої політики. Нейтральна, позаблокова Україна намагається реалізовувати позитивно спрямовані ініціативи, щоб відіграти належну їй роль у європейській економічній інтеграції, відповідно до реального геополітичного, інтелектуального та культурного потенціалу.

Відразу після набуття незалежності перед Україною постало завдання чіткого визначення зовнішньополітичної стратегії на європейському напрямку. Європейський вибір України зумовлений усвідомленням інтеграції як фактора сприяння перспективному розвитку державної незалежності, безпеки, політичної стабільності, економічного росту, соціальної злагоди, інтелектуального прогресу, відновленню європейської сутності країни, а також як фактор протидії тим зовнішнім силам, які зацікавлені у збереженні її слабкості.

Європейський союз - найпотужніше та найрозвинутіше утрупвання сучасності, політичний та економічний потенціал якого постійно зростає, рівень життя, прав і свобод громадян неухильно підвищується. ЄС є організацією, яка у процесі свого розвитку досягла високого рівня політичної Інтеграції, правової уніфікації, економічного співробітництва, соціального забезпечення, культурного розвитку.

Для України питання про приєднання до Європейського Союзу на сучасному етапі ринкової трансформації набуває особливо актуального значення, оскільки членство в ЄС може забезпечити максимальну стабільність і найбільшу ефективність досягнутих у зовнішньоекономічній діяльності результатів, а також позитивно впливати на процес входження України до світового простору.

З набуттям чинності Угоди про Партнерство та Співробітництво з 1 .березня 1998 року відносинам між Україною та ЄС було надано не лише юридичної закріпленості, а й задано принципово новий вимір. У довгостроковій перспективі Україна орієнтується на набуття повного членства в Європейському союзі.

Бажання України стати повноправним членом ЄС було проголошено Президентом України 14 червня 1994 року в Люксембурзі, під час підписання Угоди про Партнерство та Співробітництво між Україною та ЄС. Заява про рішення України здійснювати заходи з метою набуття членства в ЄС була виголошена Президентом України Л. Кучмою у січні 1996 року на засіданні Ради Європи у Стразбурзі.

Проте, враховуючи суттєву різницю у внутрішньому стані країн-членів ЄС та України, значну невідповідність України за багатьма показниками вимогам ЄС, повноправне членство найближчими роками фактично неможливе.

Відповідно до програми "Україна – 2010", яка розроблена на виконання Президента України Л. Кучми від 26 лютого 1998 року №43 до 2007 року будуть створені передумови, необхідні для набуття Україною повноправного членства в Європейському Союзі -До цього часу поглибитися співробітництво з ЄС у сфері спільної зовнішньої політики і політики безпеки, поступово усуватимуться перешкоди на шляху вільного переміщення людей, товарів, послуг і капіталів, впроваджуватимуться сучасні технології з метою структурного переоснащення промисловості.

Основними передумовами набуття Україною членства в ЄС є створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС та підписання Угоди між Україною та Європейським Союзом про асоціацію, про що йшла мова на Першому засіданні Ради з питань співробітництва між Україною та ЄС, яке відбулося 9 червня 1998 року в Люксембурзі. Найважливішим кроком на цьому шляху безперечно має стати реалізація українських ініціатив по виконанню положень Угоди про Партнерство та Співробітництво, як міцної основи та інструменту для розширення співробітництва.

Сьогодні є всі підстави для початку здійснення практичних заходів щодо форсування процесу гармонізації торговельних режимів України та ЄС з метою створення зони вільної торгівлі. Тому стратегічною зовнішньополітичною метою України є отримання спочатку статусу асоційованого члена ЄС, що відповідає взаємним інтересам і цілком реально. Задля цього мають бути переглянуті наявні розбіжності й проблеми, досягнутий якісно інший рівень стосунків України та ЄС, який дав би змогу започаткувати новий рівень інтеграції.

Інтеграція України до Європи не означає небезпечного для неї і Заходу розриву з Росією. Йдеться про природне і життєво необхідне взаємодоповнення зовнішніх зв'язків. Україна виступає за розвиток і зміцнення інтеграційних процесів також у рамках СНД на засадах взаємної користі, рівноправ'я.

Слід відзначити, що проблема взаємовідносин України і ЄС знайшла своє висвітлення у працях та наукових статтях таких вітчизняних вчених як: Мочерний С., Філіпенко А., Соколенко П., Богиня Д., Березюк Р., Башнянин Г., Копич І., Решетняк О., Беленьюй П., Мазараю А., Лукінов І. та ін.

У посібнику "Проблеми інтеграції України до Європейського Союзу" розглядаються у логічній послідовності особливості європейської інтеграції в умовах глобалізації світового ринку, проблеми входження України в міжнародний поділ праці. Далі розкривається об'єктивність пріоритності зносин саме з ЄС в зовнішньоекономічній

політиці України, перспективи та шляхи і форми співробітництва України і цього інтеграційного угруповання. Одночасно розглядається на прикладі економічних відносин з Німеччиною та Францією ефективність співробітництва і з окремими країнами ЄС.

Важливе місце в посібнику займає визначення ролі економічних програм та фінансових органів та інституцій ЄС у структурній перебудові економіки України, проблем активізації залучення в економіку України прямих інвестицій з ЄС. Закінчується посібник розглядом деяких аспектів наближення законодавства України до правової системи ЄС як необхідної умови розвитку інтеграційних процесів між Україною та ЄС.

РОЗДІЛ 1. Особливості європейської інтеграції в умовах сучасної глобалізації світового ринку

1.1 Глобалізація світового ринку і економічна інтеграція

Глобалізація світового ринку являє собою складне економічне явище, викликане до життя впровадженням науково-технічної революції у всі сфери суспільного життя світового співтовариства, тому існує і ряд визначень її сутності.

Так, професор Паризького інституту політичних досліджень Б. Балі приводить три виміри цього поняття:

1. Глобалізація — це історичний процес, що розвивається протягом багатьох сторіч;
2. Глобалізація означає тенденцію до гомогенізації світу, життя за єдиними принципами, прихильність до єдиних цінностей, перехід до єдиних звичаїв та норм поведінки, прагнення все універсалізувати;
3. Глобалізація — це прояв зростаючої взаємозалежності, головним наслідком якої став підрив, руйнування національного державного суверенітету під натиском дій нових учасників загальнопланетарної сцени — глобальних фірм, релігійних угруповань, транснаціональних управлінських структур (мереж), які взаємодіють на рівних основах не тільки між собою, але і з самими державами — традиційними дійовими особами міжнародних відносин.

Глобалізація — подвійний процес, що розвивається одночасно в міждержавних і транснаціональних формах. Звідси множинність її носіїв: держави, їх коаліції, міжнародні організації, неурядові організації. Глобалізація світової економіки має низку взаємопов'язаних проявів:

по-перше, на продуктивному рівні — у випадку поширення стандартних товарів на світовому ринку; по-друге, виникнення на макроекономічному рівні господарських організацій, які своїм функціонуванням виходять за межі національних кордонів, по-третє, перетворення держави під дією попередніх проявів глобалізації в активного учасника регулювання світових макроекономічних процесів; по-четверте, взаємне проникнення неурядових, локальних, національних та міжнародних суспільних процесів і виникнення на цій основі інтеграційних утворень.

Протягом досить тривалого часу європейські держави, що мали спільні типи господарства, схожі структури економіки відпрацювали певні механізми поступової інтеграції їхніх країн. Спочатку інтеграція охоплювала суто виробничу та фінансову сферу на мікрорівні (формування ТНК, компаній, банків та інших економічних систем), а інтеграційний рух торкався найбільш мобільних елементів господарювання (капітал, робоча сила, сировина, матеріали). Тривалий, масштабний та складний суспільний процес як економічна інтеграція не може відразу набути своєї завершеної форми та розвиненого змісту. Тому осмисленню природи динаміки цього процесу, визначенню його рушійних сил та окресленню напрямків еволюції його форм сприяє розгляд цього процесу з точки зору виділення історичних періодів становлення та етапів розвитку його основних форм й економічного, організаційного, правового та політичного змісту.

Досвід європейської економічної інтеграції дає нам змогу виявити ті необхідні передумови, за яких стає можливим безпосередньо (а не опосередковано через торгівлю кінцевою продукцією) використовувати переваги світового поділу праці, що дуже важливо і для України, яка має намір інтегруватись з ЄС. Першою такою передумовою є близькість країн, що інтегруються за рівнем економічного та технологічного розвитку. Адже, коли мова йде про виробниче кооперування, то тут важливу роль відіграють такі "нетоварні" обставини як однотипність стандартів, рівність підготовки інженерних кадрів та ін. Друга передумова — завершеність формування внутрішнього ринку. "Завершеність" у розумінні викристалізування кола основних видів товарів для здійснення вигідних для всього суспільства експортно-імпортних операцій. Саме здійснення на рівні внутрішнього ринку поділу товарної маси країни на потенційно експортні та потенційно імпортні є тією необхідною умовою, за якої поведінка суб'єкта міжнародної економічної діяльності буде цілеспрямованою, передбачуваною, ефективною й вигідною не лише для даної країни, а й для її партнерів. Лише за такої умови економічна інтеграція стає потужним чинником розв'язання низки економічних та соціальних проблем суспільства.

Третя передумова — це однотипність державного устрою, а саме — панування в політичному та економічному житті країн-учасниць демократичного устрою, який за своєю суттю визначає їх позицію — партнерство рівних на основі взаємної вигоди. Четверта передумова — це присутність у регіоні інтеграції тенденції до вирівнювання рівнів економічного розвитку. Лише за такої умови мають скластися взаємна довіра поміж партнерами, як до надійних, передбачуваних і зі стабільною перспективою.

Початок об'єднання Європи після Другої світової війни було покладено в березні 1957 р. підписанням Римського договору 6-ма державами, що створили Європейське економічне співтовариство (ЄЕС), до якого увійшли ФРН, Франція, Італія, Бельгія, Нідерланди та Люксембург. Від дати підписання Римського договору бере початок формування Європейського співтовариства, що включило в себе Європейське об'єднання вугілля і сталі (засноване у 1951 р.), і Європейське співтовариство з атомної енергії (засноване у 1957 р.). До ЄЕС поступово почали приєднуватись й інші держави: Данія, Велика Британія, Ірландія — у 1973 р., Іспанія і Португалія — у 1986 р.

Метою ЄЕС було створення Європейського "спільного ринку", який мав усунути всі торгові бар'єри та проводити єдину сільськогосподарську політику. Для функціонування ЄЕС були започатковані відповідні інститути, які очолив Європейський парламент, вперше обраний у 1979р.

Підписання Маастрихтського договору, який набрав чинності у 1993 р., поклало початок виникненню Європейського Союзу (ЄС). Подальше розширення Союзу продовжилося вступом до нього в 1995 р. ще кількох держав Європейської зони вільної торгівлі — Австрії, Швеції, Норвегії, Фінляндії й Ісландії. З березня 1995 р. набрала чинності Шенгенська угода, яка скасувала прикордонний контроль на спільних кордонах. Відповідно до Маастрихтського договору Європейський Союз і його держави-члени стали проводити спільну зовнішню політику і єдину політику в галузі безпеки. У ЄС функціонує митний союз і єдиний внутрішній ринок, який забезпечує вільний рух товарів, послуг і капіталів. Засновано громадянство Європейського Союзу, визначено права громадян, а

також порядок захисту цих прав.

Особливого значення в розвитку інтеграційних процесів набуває введення єдиної валюти в ЄС — євро. Конкретні дії по створенню економічного і валютного союзу почалися після підписання Маастрихтського договору, який затверджував графік і послідовність заходів, що сприяють створенню ефективної структури Союзу.

Завдання, яке стоїть перед економічним і валютним союзом, має грандіозні масштаби і дуже непросте. З погляду політиків, єдина валюта з її уніфікованими процентними ставками в країнах-членах ЄС повинна привести до ослаблення суверенітету країн, які ввійшли до Європейського економічного і валютного союзу (ЄЕВС), оскільки кожна держава передає власну валютну політику у розпорядження незалежного Європейського центрального банку. З психологічної точки зору громадяни Європи стають свідками зникнення звичних національних банкнот і монет, на зміну яким прийшла нова грошова одиниця за назвою "євро".

З 15 країн-членів ЄС до вимог валютного союзу виявилися готовими лише деякі. У травні 1998 р. до кола засновників ЄЕВС увійшли 11 країн. Велика Британія, Данія і Швеція з політичних причин виказали намір ввійти у валютний союз пізніше. Це внесло певний розкол в Європейський Союз, який стався між багатим північним клубом "твердих валют" і периферією нестабільних валют середземноморського клубу, а також Великою Британією, яка традиційно додержується більш гнучкої валютної політики.

Але колишні аутсайдери — Італія, Іспанія, Португалія — зуміли перебороти труднощі, пов'язані з критеріями конвергенції й увійшли до цього престижного валютного союзу. Лише Греція не зуміла справитись з умовами, поставленими договором й одержала відсрочку до 2002 р., хоча й зберігає шанси на прискорене входження до валютного союзу.

Найскладнішим у реалізації програми створення валютного союзу було визначення строків початку його функціонування. На користь прискорення свідчила переконаність лідерів країн-членів союзу в тому, що єдина валюта Європи підвищить ефективність ринку континенту, у якому вже в значній мірі ліквідовані бар'єри для вільного переміщення товарів, капіталів і послуг.

Експерти прогнозують, що від початку роботи ЄЕВС національні валюти країн-учасниць виграють від довгострокового рівня інфляції і процентних ставок. Як було передбачено, економіки країн стартували з однаковими можливостями, тобто без інфляційного росту, і прямуватимуть цим шляхом надалі. Економія має бути досягнута також за рахунок вартості банківських обмінних операцій, які стали у багатовалютних системах важким тягарем. Вже тільки на цьому, за розрахунками європейської комісії, має бути досягнутий прибуток до 0,5% від ВВП ЄС. Прихильники зміцнення ЄЕВС розраховують на те, що в оптимально короткі строки виникнуть валютні резерви єдиної європейської валюти настільки серйозних обсягів, що це дозволить євро конкурувати з долларом та йєною.

25 березня 1998 р. Європейська Комісія та Європейський Валютний Інститут, попередник нинішнього Європейського центрального банку, опублікували звіт про хід виконання 15-ма країнами-членами ЄС 5-х Маастрихтських критеріїв для вступу в ЄЕВС:

- Стабільність цін: держави-члени ЄС повинні досягнути середнього рівня інфляції, що не перевищує більш ніж на 1,5% показників 3-х кращих

кандидатів на вступ до ЄВВС;

- Стабільність обмінного курсу: країни мають додержуватися "нормальних" меж коливань у рамках механізму регулювання валютних курсів, принаймні, протягом двох років без девальвації проти валюти будь-якої з держав-учасників Союзу,

- Стабільність процентних ставок; довгострокові процентні ставки мають не перевищувати більш ніж на 2% показники 3-х кращих країн-кандидатів;

- Підтримка державної фінансової системи: дефіцит бюджету має бути не більше 3% ВВП за винятком тимчасових і надзвичайних обставин;

- Обмеження державного боргу: заборгованість уряду не повинна перевищувати 60% ВВП або ж співвідношення боргу і ВВП має швидко зменшуватись і наближатись до 60%. Раніше запланований термін початку введення в дію ЄВВС у 1997 р. виявився нереальним і, відповідно до звіту Європейського Валютного Інституту в 1994 р., за встановленими критеріями до вступу до ЄВВС були найбільш готовими лише декілька країн, а саме:

- За критерієм бюджетного дефіциту: Німеччина, Ірландія, Люксембург;

- За критерієм 60% позначки державного боргу: Німеччина,

Франція, Люксембург і Велика Британія. Цікавим явищем в ЄС є процес його регіоналізації, що має значення і для України, як майбутнього члену ЄС. Регіон — це економічна реальність. Однак до недавнього часу він не знаходив практичного вираження в сфері інститутів ЄС і не мав вчасних засобів для участі у вирішенні своєї власної долі. Отже, виникла необхідність у створенні органу (чи органів), який наділений владою приймати рішення в захист інтересів європейських регіонів. На порядок денний поставлено питання про створення принципово нового утворення — "Європи регіонів", поступово наближаючись до федеративного типу наддержавного регулювання економіки. У складі 15 країн-членів ЄС нараховується більше за 160 регіонів. Італія, Іспанія, Німеччина, Бельгія і Австрія мають в своєму складі регіони з тією 'або іншою мірою адміністративно-політичної автономії. Нарівні з ними є регіони, що історично склалися, поки що не володіють, в тому числі через активну протидію центральної влади, навіть обмеженою політичною автономією, як, наприклад, в Великобританії.

У 80-і рр. економічно значущі регіони, насамперед з числа німецьких земель, поставили питання про свою безпосередню участь в розв'язанні їх проблем на рівні ЄС. Такі вимоги отримали широку суспільну підтримку. Так, кожен третій з чотирьох опитаних (77%) висловилися за участь регіонів в формуванні і проведенні в життя політики ЄС.

У 1988 р. були скоректовані принципи розподілу фінансування регіонів і регіональних програм. Для збільшення віддачі, зусилля були сконцентровані на ряді напрямків: допомоги найменш розвиненим регіонам (критерій — прибуток на душу населення менше за 75% середньоевропейського) і територіям, де здійснюється промислова конверсія (з процентом безробіття вище середнього по ЄС), підтримка довгострокових проектів по скороченню безробіття, в тому числі молодіжної реформи загальної сільськогосподарської політики. У цей час кошти розподіляються відповідно до розподілу всіх єврорегіонів на три групи: зі слаборозвинутою економічною структурою, з традиційною промисловістю і з економікою, що динамічно розвивається.

Інший напрям регіональної політики — підтримка різних проектів регіональної

інтеграції, зміцнення міжрегіональних мережевих структур в інтересах стимулювання інтеграційних процесів на наднаціональному та субнаціональному рівнях.

Найбільших успіхів в зміцненні своєї самостійної політичної ролі добилися землі Німеччини. Саме вони і виступили ініціатором в формуванні "третього рівня" влади (регіонального — поряд з наднаціональними та національними) з важливим колом повноважень. Створення відповідно до рішення Маастрихтського договору Комітету регіонів ЄС (за зразком, що не має повноважень ухвалювати рішення Економічного і соціального комітету ЄС) лише частково задовольнило ці домагання на даному етапі.

В ідеї "Європи регіонів" немало противників, які висловлюють побоювання, що союз "може розпастися на дрібні держави, які будуть мати власну внутрішню політику і при цьому делегувати на наднаціональний рівень лише певне коло повноважень. У такій Європі етнічні почуття будуть знаходитися притисненими, а штучне приглушення таких протиріч здатне викликати могутній вибух. Для підтвердження подібних побоювань наводиться приклад колишньої Югославії.

Але сформувалось нове розуміння сутності регіонального розвитку як використання ендогенного або внутрішнього потенціалу районів.

Такий підхід, якому відповідали свої форми та методи проведення регіональної економічної політики, відображав прагнення регіонів ЄС до більшої автономії. Суть його полягала в перенесенні акцентів з прямого державного регулювання регіонального розвитку на стимулювання формування в регіонах "автономних механізмів" та заохочення приватного підприємництва, тобто на стимулювання їх власного потенціалу.

Головна думка в концепції ендогенного потенціалу полягає в тому, що пріоритет в прийнятті рішень передається на місцевий та регіональний рівні, а це посилює регіональну автономію. Місцевий розвиток не обов'язково йде у розріз з наднаціональним розвитком, а "Європа регіонів" не завжди протидіє єдиному ринку. Місцева регіональна економіка може сприяти підтриманню господарських зв'язків та стабільності — необхідних факторів успішного розвитку економіки ЄС та інтеграції. Як приклад реалізації ідеї "Європи регіонів" можна провести втілення в життя регіональних програм в межах регіонального стратегічного планування з участю держави. Так, у ФРН в кінці 80-х рр. в межах двох програм у Землі Північний Рейн-Вестфалія здійснювалась переорієнтація економіки цього регіону, яка була орієнтована на вугільну та сталеплавильну галузі, на більш сучасну змішану та диверсифіковану економіку за допомогою децентралізації виробництва. Така політика сприяє поглибленню міжрегіональної інтеграції. Реалізація концепції "Європи регіонів" пов'язана з просуванням Європейського Союзу до єдиного федерального устрою на всій його території. Такий розвиток передбачає, зокрема, перерозподіл компетенцій національних держав між органами ЄС, з одного боку, і місцевими регіональними органами, з іншого. Тим самим регіони країн-членів ЄС підвищують свій самоврядний статус і зможуть ефективно приймати участь у реалізації регіональної економічної політики на міжнародному рівні.

При цьому розвиток регіоналізму не суперечить процесові поглиблення європейської інтеграції. Навпаки, підвищення самостійності регіонів у кінцевому рахунку вносить суттєвий вклад у досягнення основної мети європейської інтеграції — формування єдиного економічного, валютного та політичного союзу. Регіоналізація

ЄС відкриває можливості для узгодження регулювання регіонального розвитку країн-членів і самого ЄС.

2.2 Проблеми розширення Європейського Союзу

На рубежі ХХІ ст. Європейський Союз вступає в новий, безпрецедентний етап свого розширення. Кількість його членів за рахунок держав Центральної і Східної Європи та Прибалтики передбачається довести з 15 до 26. Враховуючи геополітичні чинники, спотерігачі порівнюють таку подію по значущості з створенням самого Спільного ринку сорок років тому.

Можливість і навіть необхідність збільшення числа членів європейського інтеграційного об'єднання була закладена в самій його ідеї і зафіксована в Римському договорі 1957р.

Із збільшенням числа членів ЄС неминує виникає питання про поглиблення процесу інтеграції, оскільки двадцяти, а тим паче сорока державам складніше домовитись, якщо не прийняті спеціальні жорсткі правила вирішення спірних питань і компетенції інтегрованих органів. Незважаючи на запеклі дискусії між федералістами та націоналістами цей процес просувається, про що свідчить Маастрихтська угода.

На сесії Європейської ради в Копенгагені в червні 1993 р. було прийнято рішення про те, що країни ЦСЄ, що мають статус асоційованих членів, які побажають приєднатися до ЄС, зможуть зробити це, як тільки будуть здатні виконати відповідні вимоги.

Найбільш настійливо за подальше включення Країн ЦСЄ до ЄС виступає Німеччина, яка швидко поширює свій вплив в цих країнах і активно оволодіває їх ринки. Обґрунтовуючи свою позицію, вона аргументує її життєвою необхідністю розповсюдження на цей регіон зони стабільності, яка існує в Західній Європі. Про це свідчать і висновки групи вчених з деяких країн Європи, які по завданню Комісії ЄС аналізували перетворення, що відбуваються у Східній Європі. Експерти семи наукових інститутів, у тому числі з Німецького товариства по зовнішній політиці, дійшли висновку, що нестабільним країнам східної частини континенту, якщо їх своєчасно не прийняти до ЄС, може знадобитись надзвичайна фінансова допомога на мільярди доларів. Крім цього, може виникнути новий розкол між Сходом та Заходом, який супроводжуватиметься загрозою посилення націоналістичних тенденцій з обох сторін та виникнення етнічних та ідеологічних конфліктів.

Ця точка зору поширена в німецьких засобах масової інформації. Поетапна інтеграція в західне економічне співтовариство і, нарешті, членство країн Центральної та Південно-Східної Європи, які активно проводять реформи, є можливістю створити там надійний уклад ринкової економіки та демократії.

Багато європейських політиків вважають, що сам Європейський Союз одержить від розширення своїх кордонів у східному напрямку гарантію від економічного колапсу і встановлення в цій зоні авторитарних режимів, які б стали загрозою не лише для Німеччини, але й для ЄС в цілому. Прийняття в члени ЄС країн ЦСЄ сприятиме, на думку деяких європейських політиків, більшій рівновазі всередині самого Союзу, перш за все, враховуючи зростаючу силу Німеччини. Таким чином не лише Німеччина, а й інші країни-члени ЄС закріпили б свій вплив в цій частині Європи, хоча вже зараз 50% торгівлі країн

ЦСЄ припадає на країни заходу. У зв'язку з цим слід мати на увазі, що, за рахунками західних економістів. Центральна Європа незабаром стане частиною континенту, що розвивається найбільш швидкими темпами.

Ведучи розмову про конкуренцію, не слід забувати і про інший, геополітичний, глобальний її зріз. Адже Європа — не лише один з центрів тяжіння та впливу в сучасній світовій економіці. Іншими, як відомо, є Північна Америка де створюється Північноамериканська зона вільної торгівлі (НАФТА), та країни Азіатсько-тихоокеанського регіону (АТР). І Європа не є ані регіоном з найбільшими темпами економічного зростання, ані унікальним прикладом інтеграції (в цьому відношенні конкуренцію їй ставить НАФТА). І саме її відносна конкурентна слабкість і є одним з сильних об'єднуювальних стимулів. Цьому є наочний приклад. Ще у 1993 р. на зустрічі на найвищому рівні в Копенгагені ЄС висловив намір "розширюватися" за рахунок країн ЦСЄ. Після цього Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина, Болгарія, Румунія, Литва, Латвія, та Естонія підписали з ЄС "Європейські Угоди", які є найбільш широкими партнерськими домовленостями про асоціативне членство у Співдружності. В 1995 р. було опубліковано так звану "Білу книгу", де визначалися принципові заходи щодо реформування внутрішнього ринку країн-кандидатів на вступ до ЄС, необхідного узгодження їх законодавчих систем тощо. Як очікується, на зламі сторіч повного членства в євроструктурах набувають Польща, Чехія, Словаччина та Угорщина. Далі "на черзі" Словенія, Хорватія, країни Балтії.

Розширяючись на Схід, ЄС помітно нарощує свій ресурсний потенціал (територію на 34%, населення — на 29%), перетворюється в найбільший на світі ринок з 500 млн. споживачів, зберігає просторову динаміку інтеграції. Складається політичне домінування Європейського Союзу на основній частині території Європи, що додає йому вже абсолютно іншої міжнародної вагу, статусу і позиції. Архітектори розширення не без основ сподіваються, що в новому форматі він буде набагато активніше "запитаний" при прийнятті глобальних рішень, зміцнить свої позиції в СОТ, МВФ, ОЕСР і НАТО, стане визнаним лідером в тому, що стосується моделей інтеграції і в розвитку сучасного міжнародного права. Поруч з цим реалії і наслідки розширення ЄС виглядають у всіх цих трьох напрямках досить неоднозначне і суперечливо. На приєднання до ЄС претендують Болгарія, Угорщина, Кіпр, Латвія, Литва, Польща, Румунія, Словаччина, Словенія, Чехія і Естонія. Їх прийом обумовлено чотирма критеріями:

1. Стабільність функціонування національних інститутів, що забезпечують демократію, верховенство закону, права людини і захист інтересів національних меншин;
2. Наявність і функціонування ринкової економіки, що склалася в цих країнах;
3. Спроможність конкурувати і витримувати тиск ринкових сил на внутрішньому ринку ЄС;
4. Готовність прийняти на себе в повному обсязі зобов'язання, пов'язані з членством в ЄС; За оцінками КЄС, з усіх перерахованих держав за такими критеріями поки жодне не відповідає повністю.

Тому сам процес приєднання намічається поєднати з інтенсивною підготовкою "новобранців" до майбутнього членства. Для кожної з цих країн Рада ЄС розробила індивідуальну "стратегію приєднання" з виділенням пріоритетів, конкретних дій і термінів

їх здійснення, в тому числі в сфері формування ринкової економіки, демократичного правопорядку, вдосконалення органів управління, боротьби із злочинністю, соціальної і регіональної політики, політики в ряді ключових галузей господарства (енергетика, агробізнес, транспорт) і т. п.

В міру відносної готовності до членства вказані держави, на базі тих же оцінок КЄС, розділені на дві групи. З першою групою (Угорщина, Польща, Словенія, Чехія, Естонія) розпочалися з 30 березня 1998 р. безпосередні індивідуальні переговори. До другої групи увійшли ті країни, що "дозрівають" до цієї стадії під наглядом спеціальної Європейської конференції, що регулярно збирається для обговорення і розв'язання поточних проблем розширення. Підготовка країн-кандидатів до вступу може частково фінансуватися з коштів ЄС, але за умови виконання ними своїх вступних зобов'язань.

З урахуванням даного сценарію очікується, що фактичне розширення ЄС за рахунок окремих, найбільш підготовлених країн-претендентів може початися приблизно в 2003-2004 рр.

Але за оцінками КЄС, в цих країнах зберігається малоефективна адміністрація і судова система, проблемами залишаються слабе дотримання законів, злочинність, стан навколишнього середовища, підтримка соціальних стандартів життя населення. Як результат, навіть для більш розвиненої Угорщини в її програму підготовки до членства КЄС включено 88 серйозних невіршених задач, Чехії — 90, Словаччини — 98, а у більшості інших претендентів число цих проблем більше сотні.

У ще меншій мірі ці країни готови приєднатися до валютного союзу ЄС і єдиної валюти євро, що зажадало б від них на порядок більшої стабільності державних фінансів.

Так же очевидно і те, що країни-претенденти самостійно не в змозі подолати у недалекому майбутньому своє відставання ні в розвитку, ані в зрілості ринків та структурі господарства. Євросоюз ще довго буде мати справу з державами клієнтського типу, які активно претендують на регулярний перерозподіл на їх користь ресурсів Співтовариства. Кількість жителів територій, які по сучасних стандартах ЄС можуть претендувати на допомогу з його бюджету, зросте після розширення з 185 млн. до 291 млн. чоловік, або з 50 до 61% всього населення ЄС. Все це, разом взяте, явно перевищує можливості нинішнього ЄС-15.

На реалізацію ідеї розширення ЄС знадобиться близько 75 млрд. еку, в тому числі 21 млрд. на сприяння програмам приєднання і 54 млрд. на різні форми допомоги новим країнам-членам в перші роки перебування в ЄС, що приблизно вдвічі дорожче, ніж в свій час США "план Маршалла".

Проти поспіху і не прорахованості в цьому питанні лунали голоси під час зустрічі на вищому рівні міст і регіонів Європи в Амстердамі у травні 1997 р. Усвідомлює пов'язані з ним загрози і населення ЄС загалом. Як показують опитування, воно хотіло б швидше бачити серед кандидатів в Євросоюз Швейцарію (77% опитаних), Норвегію (69%), Ісландію (50%), Мальту (49%) і навіть Туреччину (32%), але тільки не своїх східних сусідів, причому передусім з боязні збільшення безробіття та погіршення соцзабезпечення (50%), зростання злочинності (65%) і т. д. На схожих позиціях стоять профспілки.

Не однорідний у поглядах на це питання підприємницький блок. Великий бізнес і банки активно готуються до освоєння цих ринків, до отримання вигоди від використання

дешевої робочої сили та сировини країн, що приєднуються та від участі в місцевій приватизації. На витіснення їх малопродуктивних дрібних ферм розраховують також агробізнес та великі сільгоспкооперативи ЄС.

Навпаки, в низькотехнологічних галузях (сталь, хімікати, текстиль) фірми ЄС побоюються так званого "соціального демпінгу", тобто дешевих товарів зі Сходу. Не бажає ділити свої субсидії з "прибульцями" і блок дрібного і середнього фермерства.

Країнам, що приєднуються, доведеться покладатися в основному на свої власні сили, причому джерела додаткових прибутків має дати реформа системи пенсій і соціального забезпечення, податкової системи та підвищення цін місцевого продовольства на 30-80%, тобто до рівня внутрішніх цін ЄС. Тому з урахуванням високого безробіття і того, що витрати на харчування складають в їх сімейних бюджетах від 25% (Словенія) до 65% (Румунія), населення країн, що приєднуються, по всьому видно, потрібно буде пройти через період ще однієї "шокової терапії".

Звичайно, з приєднанням для претендентів стануть остаточно відкритими ринки ЄС. Однак скористатися цією відкритістю зможуть, швидше, лише аграрні експортери. Імпорт промислової продукції цих країн в ЄС вже зараз практично безмитний і від вступу можна чекати лише посилювання регулювання виробництва за новими, західноєвропейськими правилами конкуренції, а також за технічними стандартами та нормами захисту споживачів.

Зрозуміло, прогнозувати в зв'язку з цим якийсь господарський або соціальний колапс Центральної і Східної Європи і країн Прибалтики було б невірно. Процес приєднання ЄС може викликати в них до життя нові напрямки зростання: рано або пізно відкристалізується їх нова господарська спеціалізація. Однак подібну адаптацію від самого початку ускладнює те, що цього разу Євросоюз має твердий намір приймати нових членів виключно на своїх — часто нерівноправних — умовах, які не підлягають дискусії, а саме:

а) як критерії, так і сценарій розширення був визначений ЄС односторонньо, без участі країн, що приєднуються;

б) на відміну від колишніх хвиль розширення, коли воно здійснювалося через компроміси за умови існування певних зустрічних коректувань в механізмі самого Євросоюзу, від нинішніх претендентів потрібне безумовне і стовідсоткове сприйняття вимог Євросоюзу, які отримують абсолютний пріоритет над їх національним правом. До нинішніх претендентів застосовується єдиний стандартний підхід, що не залишає місця для врахування їх національної специфіки. в) внаслідок тієї ж специфіки раніше держави, що вступали в ЄС, оговорювали для себе певні перехідні періоди заради пристосування до вимог Євросоюзу окремих галузей господарства або права. Наприклад, Іспанія отримала для повного прийняття зобов'язання по митному союзу відстрочку в 7 років, по єдиній сільгоспполітиці — 10, а по рибальству навіть 17 років;

Швеція досі зберігає державну монополію на алкоголь тощо. Для нового поповнення ЄС таких відстрочок не передбачається, вірніше, вони замінюються відстрочками у самому членстві;

г) Євросоюз залишає за собою право на обмеження в користуванні правами, привілеями та свободами, що витікають з членства у цій організації. Це стосується

передусім свободи пересування робочої сили, бо нинішнє ядро ЄС не збирається абсорбувати соціальні витрати країн-претендентів. Все сказане поширюється і на приблизно 700 тис. мешканців, які згідно з опитуваннями, вже зараз готові ринутися на терени Євросоюзу в пошуках кращого життя;

д) нарешті, "новобранці" зіштовхнуться в ЄС із заздалегідь обмеженою на користь організації часткою їх владних повноважень. Через слабку керованість конгломерату, що утворюється з 26 країн-членів, в Євросоюзі, знов-таки до його розширення, планується завершити адміністративну реформу, тобто провести зміну правил представництва окремих країн-членів в органах Співтовариства.

Отже, нове розширення виглядає вже не як злиття, а більше як поглинання ЄС чергової партії держав, що приєднуються Інтегруючись до мезальянсу, країни Прибалтики, Центральної та Східної Європи на довгий час відмовляються від пошуку будьякої іншої моделі міжнародних зв'язків. Вони твердо вирішили стати "новими європейцями" якнайшвидше, у взаємній конкуренції. Тому тут важливо прорахувати можливі наслідки прийняття вимог Євросоюзу з оглядом на досвід країн, що приєдналися до ЄС раніше (приділивши особливу увагу Австрії та Швеції), уникнути поверхневого уявлення про реальну ціну і наслідки переходу до стандартів Євросоюзу.

Ще у меншій мірі це роз'яснюється населенню, серед якого культивуються переважно споживацькі настрої. І якщо Австрія, Данія, Ірландія, Фінляндія, Швеція вирішували питання про своє членство в ЄС через всенародні референдуми (а норвежці двічі голосували на них проти вступу), то у "нових європейців" все, схоже, обмежиться рішеннями законодавчої і виконавчої влади. У цьому, до речі, і полягає майбутня трагедія місцевої бюрократії, бо її в Євросоюзі відчутно відштовхне від важелів управління та перерозподілу наднаціональна бюрократія ЄС.

Таким чином, приєднання східноєвропейських держав до Європейського Союзу з одного боку — створює передумови для більш широкого використання Європейським Союзом екстенсивних чинників розвитку, а з іншого — перехід до стандартів його торгово-політичного режиму робить вільним доступ східноєвропейським товарам та послугам до спільного європейського ринку. Це, безумовно, сприятиме позитивним наслідкам в економічній сфері. Адже зниження національних митних тарифів країн, що приєднуються, до рівня митного тарифу ЄС, неминуче спричинить зниження цін на товари вітчизняного виробництва, а це означає підвищення їх конкурентоздатності.

Входячи до ЄС, східноєвропейські держави несуть з собою традиційні зв'язки з іншими державами колишнього соціалістичного табору, а отже стають — у перспективі — активними учасниками торгової експансії Співдружності на Схід з подальшим втягненням економічного потенціалу цього регіону до спільного європейського ринку.

За нових умов складається нова можливість ввести єдине, скоординоване регулювання транзиту, європейські стандарти, способи, методи, засоби та форми платежів, а також інші важливі елементи інтегрованої ринкової економіки. Все це, безумовно, сприятиме інтенсифікації ринкових перетворень у національних економіках нових членів європейської інтеграції.

Контрольні питання:

1. Назвіть основні виміри поняття "глобалізація".
2. Приведіть та дайте аналіз Маастрихтських критеріїв для вступу у ЄВС.
3. Розкрийте сутність концепції "Європа регіонів".
4. Охарактеризуйте основні проблеми розширення ЄС.
5. Зробіть аналіз умов прийняття до ЄС країн Центральної Європи.

РОЗДІЛ 2. Проблеми входження України в міжнародний поділ праці в трансформаційний період

Глобалізація економічного розвитку всіх господарських і соціальних сфер життя сучасного суспільства означає, з одного боку, наявність потенційних можливостей для будь-якої української фірми чи підприємства вільного маневру на всьому полі світового господарства, з іншого - необхідність витримувати конкуренцію на власній території з боку закордонних фірм. Унікальність становища переважної більшості країн колишнього СРСР полягає в тому, що вони утворились як уламки колись відносно цілісної економічної і політичної системи. У зв'язку з цим потрібний певний час і відносні зусилля для національно-державної ідентифікації і створення ряду передумов, без яких практично неможливе їх ефективне залучення до глобальних економічних процесів і структур, тобто входження в міжнародний поділ праці (МПП).

Можна виділити три визначальні передумови, реалізація яких створює сприятливі можливості для поступового залучення економіки України в МПП:

- 1) системна ринкова трансформація;
- 2) реструктуризація економіки;
- 3) обґрунтована відкритість економіки.

Головним у цій триаді, очевидно, є перший блок, який передбачає системну трансформацію економіки від тоталітарно-директивної до ринкової, від ізоляціонізму до відкритості, від командно-адміністративної до ліберально-соціальної моделі суспільства. Ринкова трансформація розвивається у трьох головних напрямках:

- 1) лібералізація економіки;
- 2) приватизації власності;
- 3) інституціоналізації (створення ринкової інфраструктури).

Лібералізація економіки розриває кайдани колишньої системи, створює умови вільного ціноутворення та вияву сил попиту та пропозиції.

Суттєвими передумови участі України в глобальній інтеграції є формування ринку цінних паперів, грошового, кредитного, валютного, які лише започатковуються в Україні.

Перешкодою глобальній інтеграції є архаїчна, zdeформована структура економіки. Переважання важкої промисловості, галузей

ВПК робить її енерго-, ресурсе- і сировиннопоглинаючою, економічно неефективною і непристосованою до взаємодії із світогосподарськими, глобальними процесами.

Головні передумови інтеграції економіки України в міжнародну господарську систему визначаються закономірностями розвитку сучасних продуктивних сил. Вирішальне впливає на їх характер технологічна революція. Саме вона викликала такі новітні процеси, як інформатизація, комп'ютеризація, інтелектуалізація праці та ін.

Друга група факторів інтенсифікації світогосподарських зв'язків України пов'язана з трансформацією економічних реформ, із реформуванням власності на засоби і умови виробництва.

Ще одна сукупність факторів пов'язана з розвитком ринкових структур і механізмів в економіці України. Їх ембріональний стан є відчутним гальмом у розвитку зовнішньоекономічного спілкування країни, у диверсифікації форм і напрямів взаємодії економіки України з іншими державами світу. Йдеться насамперед про створення валютно-фінансової і кредитної системи, яка дала б можливість акумулювати на всіх рівнях валютні кошти, здійснювати ефективну, науково обгрунтовану політику.

Оцінки і розрахунки показують, що в Україні є головна передумова для здійснення цілком незалежної, спрямованої на забезпечення її національних інтересів, зовнішньоекономічної стратегії, - ресурсний потенціал, надзвичайно вигідне географічне положення, сприятливий клімат та ін. Навіть та обставина, що економічний і науково-технічний розвиток України не відповідає аналогічним показникам у найбільш розвинених державах, не є перешкодою для розвитку взаємовигідного поділу праці з іншими країнами.

У дальшому поглибленні профілю експортної спеціалізації України пріоритетними мають стати експорт наукомісткої продукції високих технологій (хай-тек), ноу-хау, ліцензій, програм для ЕОМ тощо. Найважливіше завдання - подолання архаїчного сировинного спрямування експорту. Саме тут приховуються резерви його економічної ефективності.

Курс на формування в Україні відкритої економіки, а не лише розвиток зовнішньої торгівлі, що переважає на нинішньому етапі, поступове відкриття ще двох каналів взаємозв'язку із світовим господарством: руху капіталів, включення науково-технічного потенціалу України у світову наукову структуру та взаємообміну національних валют, об'єктивно обумовленим і практично безальтернативним.

Основоположними принципами формування відкритої економіки повинні стати, на наш погляд, по-перше, тверде спрямування на розвиток власних галузей, що мають порівняльні і конкретні переваги у світовій економіці регіонального і глобального масштабу. По-друге, висока внутрішня інтегрованість вітчизняної економіки, створення потужного національного ринку як фундаментальної економічної основи для завоювання і закріплення відповідних ніш на гостроконкурентних і високоінтенсивних світових ринках товарів і послуг.

По-третє, забезпечення дальшої фінансової стабілізації, яка поліпшує макроекономічні умови як для національного, так і для міжнародного підприємництва, формує сприятливий відповідний інвестиційний клімат.

По-четверте, впровадження вільноконвертованої національної валюти.

По-п'яте, урахування різної фактороінтенсивності національних галузей і виробництв, тобто їх капітале- і працебезпечення порівняно з іншими країнами і відповідних внутрішніх витрат і цін та їх світових аналогів з тим, щоб уникнути несприятливої для України асиметрії цін, що погіршує її умови торгівлі і призводить до суттєвих збитків.

Особливе значення у входженні України в МПП мають фактори економічної безпеки, екологічна складова, конкурентоздатність та конкурентні переваги економіки України, включення науково-технічного потенціалу у світову наукову структуру.

2.1. Фактори економічної безпеки України в умовах реформування економіки

Розробка теоретичних концепцій економічної безпеки піднялась на якісно новий рівень в 70-х роках ХХ ст. в зв'язку з появою таких необхідних для вирішення проблем глобального характеру як енергетична, екологічна та інші кризи. В зв'язку з цим вчені почали розробляти нові підходи до міжнародних економічних відносин з метою забезпечення стабільності світового співтовариства, де економічна безпека її окремих ланок займає ключове значення.

Особливий поштовх в сучасному світі для подальшого розвитку в галузі економічної безпеки дав розпад колишнього СРСР, становлення нових проблем в аспекті економічної безпеки постє оціалістичних країн, як країн з перехідною економікою від централізованого до ринкової економічної системи.

Взагалі поняття економічної безпеки може бути визначеним по різному в залежності від конкретної мети дослідження. Для країн з перехідною економікою вироблення концепції економічної безпеки базується перш за все на вищі довгострокові національні та державні інтереси, внаслідок чого вона повинна відображати ту соціальну і економічну модель, яка повинна заформуватись внаслідок змін, що відбуваються, і яка виступає в ролі прийнятного соціального ідеалу. В цьому розумінні важливо не тільки визначити термін економічної безпеки, але й механізми, які б забезпечували економічну безпеку України.

Як відомо, безпека завжди визначається як стан захищеності життєво необхідних інтересів особи, суспільства і держави від внутрішніх та зовнішніх загроз. Слід мати на увазі, що до життєво важливих інтересів, які визначають і безпеку, відносять ті, задоволення яких надійно забезпечує нормальне існування і можливості прогресивного розвитку особи, суспільства і держави.

В сучасному світі забезпечення економічної безпеки визначається як необхідний напрямок діяльності, пов'язаний з виявленням, профілактикою, та подоланням всього того, що деструктивно впливає на існування країни, особи, суспільства, з метою уникнення втрат, які погіршують життя людей, знижують можливості нормального розвитку країни. В цьому контексті до визначення економічної безпеки відносяться також:

- 1) контроль за національними ресурсами,
- 2) конкурентноспроможність національної економіки,
- 3) економічний суверенітет, як свободу держави проводити свою податкову, торгову та грошову політику, та інших чинників в умовах внутрішніх та зовнішніх загроз економічної безпеки. В залежності від прийнятого визначення економічної безпеки можуть формуватись цілі, задачі і функції економічних структур, які забезпечують економічну безпеку країни, розробляють критерії і показники, які характеризують рівень забезпеченості безпеки держави.

Взагалі економічна безпека містить в собі комплекс економічних, політичних, правових і геополітичних умов, які забезпечують захист життєво необхідних інтересів

країни по відношенню до її ресурсного потенціалу, можливостей збалансованого динамічного росту, соціального розвитку, вирішення екологічних питань тощо. В той же час необхідно вирішувати питання широкого спектру від кримінальних аспектів в економіці до проблем, пов'язаних із геополітичним становищем і сучасним світовим економічним порядком, достатньою обороноздатністю країни, підтриманням соціального

миру у суспільстві. Без якого не може бути і мови про економічну безпеку. Як написано в Євангелії від Св. Матвія, розділ. 12. вірш 22 «Кожне царство поділене супроти себе, запустіє. І кожне місто чи дім, поділені супроти себе не втримуються».

В цілому можна виділити деякі найважливіші, елементи економічної безпеки держави, серед яких:

- економічна незалежність, коли в умовах поглиблення міжнародного поділу праці зростає взаємозалежність національних економік, але держава має можливість контролювати національні ресурси та фактори, які б давали змогу забезпечувати конкурент-неспроможність на світовому ринку;

- законодавча стабільність національної економіки, яка дозволяє здійснювати захист власності у всіх її формах, створення сприятливих умов для підприємницької діяльності, в тому числі і з залученням іноземного капіталу, знешкодження факторів, які дестабілізують економічну безпеку;

- здатність до саморозвитку та прогресу, яка включає в себе постійну модернізацію виробництва, підвищення професійного та культурного рівня виробників.

Особливе значення у забезпеченні економічної безпеки країни є своєчасне виявлення і ліквідація її загроз, для чого необхідно знати порогові значення останніх. Загрози економічної безпеки можна визначити як сукупність умов і факторів, які створюють реальну небезпеку втрати корінних інтересів суб'єктам цієї безпеки (особи, суспільства, держави). Очевидно, що для всіх країн світу існують внутрішні і зовнішні загрози економічної безпеки. Для України можна виділити деякі основні загрози внутрішньої економічної безпеки, як країни з перехідною економікою від центрально-керованої до ринкової:

- перетворення української економіки в об'єкт політичного протиборства еліт, партій і рухів, які переслідують несумісні один з одним цілі і кінцеві ідеали розвитку суспільства. В Україні це одна з найсерйозніших загроз існування країни як незалежної. Тут мається реальна загроза громадянської війни, в якій постраждає населення України в цілому, навіть та його частина, яка притримується нейтралітету в своїх поглядах. Зараз Україна балансує на межі війни і миру всередині суспільства, вихід з чого може бути тільки в тому, щоб чітко визначити кінцеві орієнтири та модель майбутнього суспільства, які б були прийнятні переважною масою суспільства, а всі інші дії партій, рухів тощо, які в своїх діях, ідеології протирічать виявленню народу необхідно визначити небезпечними і злочинними з погляду економічної та політичної безпеки країни;

- розрив економічних зв'язків між суб'єктами господарської діяльності як всередині держави, так і з іншими державами світу (перш за все Росією), що призводить до різкого зниження ефективності використання факторів виробництва, інвестицій тощо, а в кінцевому результаті до погіршення рівня життя населення України. Вже зараз пороговий бар'єр цих показників в Україні перейдений (спад виробництва у 1995р. більше 50% від рівня 1991 р.), що визначає невизначеність напрямку орієнтації економіки України у майбутньому;

- деградація технологічної бази господарств. Зараз введення основних виробничих фондів по деяким оцінкам не перевищує в Україні декілька процентів, причому ці фонди не завжди відповідають кращим світовим зразкам. Відсутність достатніх засобів на

оновлення основних виробничих фондів, низький рівень інвестицій в народне господарство не дає змоги прогнозувати покращання тут ситуації у найближчому майбутньому;

- зростання рівня безробіття, яке особливо небезпечно в поєднанні з інфляцією. Якщо зараз офіційно запустити механізм банкруцтв підприємств, то перехід від прихованого до відкритого безробіття може значно перевищити рубіж економічної безпеки (більше 7% від наявної робочої сили);

- руйнування в Україні науково-технічного потенціалу, певна деіндустріалізація економіки, згортання фундаментальних досліджень, частковий розпад науково-дослідних колективів і конструкторських бюро світового класу, скорочення замовлень на високо технологічну продукцію, "відтік мізків" за кордон, перехід частини висококваліфікованих спеціалістів з сфери своєї професійної діяльності, часто в більш високооплачувані, але й в більш низько кваліфіковані роботи, згортання іноваційної діяльності тощо мають симптоми критичної ситуації. В той ж час, наприклад, втрата наукових шкіл -практично не відтворний процес;

- екологічний фактор. Економія підприємств на природоохоронних заходах, існуючі наслідки радіоактивного забруднення, погіршення санітарно-гігієнічних норм питної води, надмірне в ряді регіонів України забруднення атмосферного повітря тощо, катастрофічне впливає на здоров'я та генофонд народу України:

- широкі масштаби уникнення суб'єктів господарської діяльності від оподаткування, розмах криміналізації економіки і суспільства приводить зараз до порогових значень економічної безпеки держави;

- різке посилення диференціації в доходах різних груп населення, хоч світовим досвідом доказано, що якщо співвідношення в доходах цих груп досягає двохзначної цифри (в розвинутих країнах воно складає 1/8), то суспільство в зону нестабільності. До зовнішніх економічних загроз слід віднести такі фактори, як;

надмірне зростання імпортової залежності; перетворення України в основному в експортера природних ресурсів (це може гальмувати крім того прискорення науково-технічного прогресу в різних високотехнологічних галузях економіки); втрата Україною значної частини традиційних зовнішніх ринків, особливо з країнами колишнього СРСР; перевищення гранично допустимого (25% валового внутрішнього продукту) рівня зовнішньої заборгованості;

звуження експортного асортименту (якщо більше 50% експорту приходить на 2-3 товари, то можливі небажані наслідки для економічної безпеки України); гіпертрофована ступінь залежності від імпорту окремих видів товарів (для України це бавовна, енергоносії тощо); надання іноземним підприємцям надмірних пільг в порівнянні з вітчизняними, що може привести до усунення останніх як конкурентів та інш.

Як показує аналіз Україна зараз наблизилась, або навіть перейшла порогові значення найважливіших показників економічної безпеки, перебуває на грані балансування своєї незалежності, тому особлива роль на данному етапі трансформації економіки України повинна належати державним органам, які на основі відповідного законодавства повинні забезпечити стабільність суспільства та його розвиток, відбиваючи існуючі і можливі внутрішні і зовнішні загрози економічної безпеки України. Причому провідне значення

повинно бути надано упередженню цим загрозам безпосередньо у стані їх становлення, а не пасивне слідуванням подіям. Реалізація принципу упередження загроз економічної безпеки держави полягає у чіткому визначенні системи індикаторів (показників) економічної безпеки. Подібні індикатори приймаючи кількісний вираз дозволяють завчасно повідомляти про можливі загрози економічній безпеці та приймають необхідні конкретні дії по їх упередженню.

А) Екологічна складова в системі забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України. До загроз екологічній безпеці України можна віднести критичну екологічну ситуацію, що склалася на її території, а також цілий ряд загроз, що склалися в результаті неефективного природокористування і прагнення розвинених країн світу використати Україну як технологічну "яму". Загрозливе екологічне становище в Україні і невідповідність її товарів світовим екологічним стандартам гальмує інтеграцію України до світової економіки. Розвиток зовнішньоекономічних зв'язків країни, її участь у міжнародному поділі праці та інтеграція в Європейський економічний простір значною мірою залежить від того, яким чином, якими засобами і наскільки ефективно вирішується проблема охорони навколишнього середовища в країні, наскільки ефективним є її механізм природокористування.

Екологічна ситуація в Україні характеризується як вкрай незадовільна, що підтверджується наступними показниками.

Б) Забруднення атмосфери. За даними Мінстату України, у 1995 році загальний обсяг викидів шкідливих речовин в атмосферу становив 7,5 млн.т., причому 5,7 млн.т. надходять від стаціонарних джерел забруднення, що на 9% менше ніж у 1994 році. Така тенденція збереглася в 1996 році.

Найбільше забруднюють повітря підприємства енергетики (33,7%), металургії (24,8%), вугільної промисловості (22,8%), Держнафтогазпрому(4%), Держхарчпрому (2,6%), хімічної і нафтохімічної промисловості (2,2%).

Особливо високий рівень забруднення атмосфери спостерігається у 13 містах України, які знаходяться в основному в Донецько-придніпровському промисловому регіоні: Кривому Розі, Донецьку, Маріуполі, Єнакієві, Горлівці, Макіївці, Алчевську, Кураховому, Енергодарі, Дніпродзержинську, Дебальцеві, Запоріжжі, а також у смт Бурштин Івано-Франківської області.

Нині спостерігається загальна тенденція зменшення викидів забруднюючих речовин в атмосферу в областях і містах України. Проте фактичного поліпшення ситуації в цілому по Україні не сталося, оскільки зниження викидів відбулося в основному за рахунок падіння обсягів виробництва.

В) Забруднення ґрунтів України. Значної шкоди зазнають ґрунти внаслідок їхнього забруднення промисловими викидами та засобами хімізації, відходами великих тваринницьких комплексів та птахофабрик.

Щорічний обсяг видобутку мінеральної сировини досяг 1 млрд. т., а гірської маси у вигляді відходів - 3 млрд. т., тобто на кожен тону сировини припадає 3 т. породи. Великі масштаби видобутку корисних копалин, розвиток промисловості, транспорту ведуть до вилучення земель із сільгоспобороту (щорічно 12-14 тис. га). В Україні налічується 12 млн. га земель, пошкоджених водною ерозією, 19,2 млн. га - вітровою ... ерозією, збитки

від ерозії становлять близько 4,5 млрд. гривень щорічно.

Ситуація із забрудненням території значно ускладнилася після аварії на ЧАЕС. Радіонуклідами забруднено понад 4,6 млн. га земель у 74 районах 11 областей, у тому числі 3,1 млн. га орних. З користування вилучено 119 тис. га сільськогосподарських угідь, у тому числі 65 тис. га ріллі. Понад 12 % орних угідь України мають показники забруднення в діапазоні від 0,1 до 15 КІ/км².

Г) Забруднення вод України. На одному з перших місць серед екологічних негараздів України - проблема води. Водні об'єкти України забруднені переважно нафтопродуктами, фенолами, органічними речовинами, сполуками азоту та важкими металами. За даними Мінводгоспу, найбільш забруднені річки басейнів Західного Бугу, Приазов'я, Сіверського Дінця.

Щороку в ріки і водойми України скидається 18-19 км³ відпрацьованої води, з яких 4-5 км³ недостатньо або зовсім неочищено. 80% водних ресурсів радіоактивно забруднені.

Д) Аварія на Чорнобильській атомній електростанції.

Аналіз основних загроз довкіллю України не можна не проводити без урахування наслідків аварії на Чорнобильській атомній електростанції (ЧАЕС), оскільки вона негативно вплинула на загальну екологічну ситуацію в державі, її національну безпеку.

Аварія на ЧАЕС є найбільшою техногенною й екологічною катастрофою. В результаті понад 41 тис. км² території було забруднено радіонуклідами. Близько 46 тис. га орної землі та 46 тис. га лісу за рівнями забруднення, що перевищують 15 кюри на квадратний кілометр, вилучено з виробництва. Зона відчуження Чорнобиля становить серйозну загрозу для навколишнього середовища внаслідок наявності 800 поховань радіоактивних відходів із загальною активністю понад 200 кКі.

Е) *Техногенні катастрофи та стихійні лиха.* Внаслідок диспропорцій у розміщені продуктивних сил, які допускалися протягом багатьох років у командно-адміністративній економіці, територія України зазнала значних техногенних навантажень на природне середовище, яке у 4-5 разів перевищує аналогічні навантаження у розвинених країнах.

У структурі промислового потенціалу України на потенційно небезпечні виробництва припадає близько 40 % вартості промислово-виробничих основних фондів, близько 1/3 обсягів виробництва.

Криза в економіці, яка супроводжується збільшенням частки застарілих технологій і обладнання, зниженням рівня модернізації, оновлення виробництва - підвищує ризик техногенних катастроф. Аналіз вікової структури обладнання народного господарства свідчить про старіння основних фондів. Наприклад, у 1992 році середній вік усього обладнання на промислових підприємствах України становив 12 років. На промислових підприємствах середній вік парових турбін становив 27 років, парових котлів - 18 років. Середній вік обладнання на хімічних заводах становив 12 років, а генераторів до парових і газових турбін - 19 років. У 1999 році ці показники значно погіршали.

Нині стан промислового обладнання характеризується наявністю значної кількості старого обладнання, яке було виготовлене в 60-70 роки і якому заміни неімає, а також різким зниженням дисципліни праці у 80-90 роки. Остання обставина привела до того, що обладнання у ці роки виготовлялося із значними відхиленнями від стандартів, з дефектами. Тому ймовірність аварій у промисловості зростає і можна очікувати збільшення їхнього

числа із значними наслідками.

Виходячи з вищесказаного, можна сказати, що у цілому в Україні склалася катастрофічна екологічна ситуація. Вона не може не позначитися на зовнішньоекономічній діяльності.

Поряд із внутрішніми не можна не враховувати і зовнішні загрози екологічній безпеці України.

В результаті розриву традиційних зовнішньоекономічних зв'язків в результаті розпаду СРСР Україна стала на шлях пошуку нових економічних партнерів, в основному серед членів ЄС. Але слід зазначити, що сподівання України на її швидку інтеграцію в європейський економічний простір не має реальної економічної основи. Лише незначна кількість продукції країни реалізується на світовому ринку, і не лише в силу чисто технічної відсталості, але й через те, що ця продукція не відповідає досить жорстким екологічним стандартам, що діють на світовому ринку і зокрема в Західній Європі. Сьогодні ці стандарти виступають у ролі своєрідних нетарифних бар'єрів, котрі знижують конкурентоспроможність українських товарів на світовому ринку. За найбільш оптимістичними оцінками буде потрібно не менше 10-15 років, перш ніж Україні вдасться віднайти свою нішу в структурі міжнародного поділу праці.

Крім того, нові зовнішньо-економічні партнери нерідко розглядають Україну як джерело цінної та дешевої сировини, як країну, де можна розмістити екологічно небезпечні виробництва, куди за копійки і без зайвих ускладнень можна вивезти екологічно шкідливі відходи. Приклад країн "третього світу" зобов'язує нас зробити залежні висновки, аби стан сировинного придатку колишнього СРСР не змінився надовго на стан сировинного придатку всього світу.

Допомоги від заходу у цьому питанні чекати не слід, оскільки західні країни зацікавлені по-перше у екологічному та технологічному звалищі, а по-друге, не хочуть бачити Україну у якості ще одного конкурента на світовому ринку, оскільки там і без нас тісно. Це яскраво ілюструється ще й тим, що через технічну відсталість багатьох галузей промисловості України, низьку якість сільськогосподарської продукції, західні фірми, як це вже неодноразово було у минулому і як це відбувається зараз, для структурної перебудови економіки та її технічного переозброєння пропонують нам застарілі, екологічно шкідливі технології, які лише консервуватимуть нашу відсталість та залежність в довгостроковому плані.

Свобода спілкування з іноземними фірмами відкрила для них можливість пропонувати нам під виглядом технічних нововведень, "ноу-хау" тощо, економічно не вигідні і екологічно загрозові для високорозвинутих країн технології, а невибагливість наших партнерів сприяє укладанню заздалегідь неприйнятних щодо національних інтересів операцій. Незважаючи на нестачу в Україні вторинних ресурсів, кольорових металів, створені в державі спільні підприємства почали вивозити на Захід кольорові метали, що виробляються з брухту і відходів, укладати котракти на розміщення/захоронення високотоксичних відходів та інших екологічно небезпечних речовин на території України.

Для покращення екологічної ситуації в Україні варто застосувати наступні заходи:

1. Цілеспрямоване фінансування підприємств через екологічні фонди, що можуть створюватися за рахунок штрафів та інших фінансових надходжень. Ці кошти

повинні бути перераховані на екологічні субрахунки суб'єктів господарської, в тому числі і зовнішньоекономічної діяльності, причому доцільно їх взагалі не обкладати податками.

2.Слід ввести жорстку систему контролю, щоб екологічні кошти витрачалися за своїм призначенням.

3.Слід розробити і запровадити в практику дійові механізми залучення іноземних інвестицій на екологічні цілі на пільгових умовах.

4.Ліквідувати централізоване управління охороною навколишнього середовища в тому розумінні, до якого ми звикли. Замість цього необхідна реальна допомога самим виробникам, а також розвиток екріндустрії.

5. Використовувати безвідсоткові банківські кредити кредити для своєчасної ліквідації екологічних порушень, для налагодження екологічно орієнтованих експортних виробництв і становлення екоіндустрії в цілому. Варто було б створити в Україні цілісну систему таких банків та страхових компаній і виділити спеціальні рахунки для подібних кредитів.

6. Запровадити гнучку податкову політику щодо підприємств, які дбають про екологію. Така політика могла б стати одним із реальних і ефективних методів екологічного регулювання, й суть зводиться до того, що держава повинна стимулювати підприємства, які виробляють свою продукцію, здійснити заходи по охороні навколишнього середовища шляхом введення пільгового оподаткування та зниження ставок податку на прибуток.

7. Створити досконалу законодавчу базу щодо екології. Закон про охорону навколишнього середовища в Україні сьогодні потребує нових формулювань, доповнень і уточнень. Але крім цього, необхідно внести відповідні доповнення в закони і постанови Кабінету Міністрів, що регулюють зовнішньоекономічну діяльність країни. На жаль, в нормативних актах не згадується про екологічні вимоги чи стандарти. Першочерговим завданням удосконалення економічного законодавства залишається розробка методології застосування існуючих правових актів. У центрі уваги щодо фінансування повинні бути не адміністративні структури, а самі підприємства-виробники, тому що саме вони найбільшою мірою зацікавлені в екологічній чистоті свого виробництва. Лише в єдності правової бази і економічних методів можливе ефективне функціонування національного механізму природокористування, а це, в свою чергу, дасть можливість Україні якнайширше розвивати зовнішньоекономічну діяльність з урахуванням екологічної складової, підвищувати конкурентоспроможність українських товарів на світовому ринку.

8. Розширення та зміцнення механізмів зовнішньоекономічних зв'язків у сфері екології, запозичення позитивного досвіду зарубіжних країн щодо раціоналізації природокористування й поліпшення природоохорони можуть стати важливими чинниками зміцнення як національної, так і міжнародної ресурсно-екологічної безпеки, орієнтації світового співтовариства на пошук ефективних шляхів, методів і техніко-технологічних засобів вирішення нагальних екологічних проблем.

2.2. Конкурентоспроможність та конкурентні переваги економіки України у світовому господарстві

Розглядаючи питання конкурентоспроможності та конкурентних переваг в сучасних умовах, особливо необхідно враховувати становлення нової моделі розвитку найбільш розвинутих країн, яка супроводжується глибокою трансформацією світового господарства, його розширенням з техніко-економічного і соціально-політичного боку. Поряд із збільшенням кількості учасників світогосподарських зв'язків, особливо з розпадом колишнього СРСР, зростає і розрив у рівнях їхнього техніко-економічного та соціального розвитку. Навіть всередині найбільш розвинутих країн утворюються великі регіони занепаду та стагнації, зникають одні галузі економіки, виникають нові. Формується новий міжнародний поділ праці, основу якого становлять не стільки такі традиційні фактори, як природні ресурси та робоча сила, скільки можливість задовольнити складні вимоги сучасної НТР, оперативно реагувати на швидку зміну господарських структур та пріоритетів соціально-економічного розвитку окремих країн. Структурна політика розвинутих країн має на меті звести в єдине ціле різні елементи промислової, науково-технічної, соціальної та екологічної політики, скоординувати і підпорядкувати їх глобальному завданню нарощування господарського потенціалу, підвищення конкурентоспроможності країни і поліпшення її позицій у світовому господарстві. Тому для України дуже важливий оптимальний пошук конкретного місця в багатогранньому і мобільному МПП, максимальне використання конкурентних переваг в світовій економіці.

Становлення нової моделі розвитку світової економіки вимагає глибокого переосмислення усіх показників, які характеризують становище України у світі, масштаби та ефективність її участі в зовнішньоекономічних зв'язках. Наприклад, якщо раніше велику увагу надавалося обґрунтованій довгостроковій спеціалізації господарства в МПП, то сьогодні цей показник розчиняється серед інших, які відображають елементи нового розуміння конкурентоздатності. Такі фактори, як природні та трудові ресурси, внутрішній ринок, співвідношення рівнів витрат і цін, структурні і науково-технічні фактори тощо, доповнюються соціально-культурними, управлінськими, політичними та іншими факторами.

Із середини 70-х років особливе місце при визначенні позицій країни в системі світогосподарських зв'язків посідають конкурентні переваги та конкурентоспроможність. Конкурентні переваги це перш за все фактори, що позитивно впливають на конкурентоспроможність економіки країни у зовнішньоекономічних зв'язках. Існують різні точки зору класифікації конкурентних переваг. Це і теорії абсолютних і порівняльних переваг, по масштабах - глобальні і регіональні переваги (у певній групі країн). Теорія наукової спеціалізації особливо виділяє перевагу у володінням новим фактором виробництва (секрети виробництва, управління тощо). Неотехнологічна теорія до основної переваги відносить володіння новими технологічними факторами, розробками тощо, що відображають тенденції світового ринку.

Серед конкурентних переваг України в зовнішньоекономічних зв'язках слід відзначити, в першу чергу, наступні (більш повна характеристика їх дається у відповідних розділах):

- територіальні та природні умови - розташована в Центральній Європі, сприятливий клімат, омивається теплими морями, сприятливі умови для ведення сільського господарства - переважно рівнинний рел'єф, 25% світових запасів чорнозему тощо;

- сировинні ресурси - займаючи менше 0,5% території світу та менше 1% населення Україна має біля 5% світових сировинних ресурсів;

- значний виробничий потенціал по виробництву чавуну, сталі тощо на душу населення Україна займає провідні місця в світі, окремі галузі літакобудування, енергетика, космічна промисловість тощо включають у себе використання новітніх технологій на рівні кращих світових досягнень;

- досить розвинута інфраструктура;

- наявність досить кваліфікованої і в той же час дешевої (в порівнянні з розвинутими країнами світу) робочої сили тощо. Слід відзначити, що наявність конкурентних переваг ще не означає їх автоматичну реалізацію, особливо в сучасних умовах жорсткої міжнародної конкуренції. Тут на перший план виходить міжнародна економічна конкурентоспроможність.

Під міжнародною економічною конкурентоспроможністю окремих країн перш за все розуміється здатність економіки до участі у міжнародній конкуренції. Ця здатність проявляється у можливості підготовки, виробництва та збуту товарів та послуг на світових ринках. Конкурентоспроможність можна визначити і як здатність країни чи фірми розробляти та виробляти відповідні товари і послуги вищої ніж в інших країнах якості, або ж за цінами, нижчими ніж у конкурентів. В більш широкому розумінні конкурентоспроможність можна визначити як здатність господарства країни створювати умови для поліпшення своїх світогосподарських зв'язків, до постійного пристосування до динамічної світогосподарської ситуації, до вироблення науково обгрунтованої господарської стратегії та політики.

В економічних угрупованнях конкурентоспроможність окремих країн визначає міжнародну конкурентоспроможність їх економічного об'єднання.

При розгляді конкурентоспроможності країни важливо відзначити їх поділ на природні (природні багатства, географічне положення тощо) та надбані (технологія, кваліфікована робоча сила, соціально-економічна політика тощо) фактори.

В сучасних умовах НТР та поглиблення конкуренції на зовнішніх ринках вирішальне значення мають надбані фактори конкурентоспроможності, які визначають стан національної економіки країни у світовому господарстві та зовнішньоекономічних зв'язках. Наприклад, досвід ряду країн показує, що наявність значних природних ресурсів як конкурентної переваги може мати і негативні економічні. Продовжувачи досить легкі форми інтеграції національного господарства в МПП, експлуатація природних ресурсів затримує мобілізацію і ефективне використання інших ресурсів та потенційних можливостей країни, перетворює останню в сировинний придаток світового господарства. Країна з дешевою робочою силою одержує конкурентну перевагу, але сьогодні перевага надається висококваліфікованим, хоч і дорожчим трудовим ресурсам. Україні слід звернути увагу на досвід нових індустріальних країн, які зробили свого часу стрибок в економічному розвитку і зараз займають міцні позиції в МПП не в останню чергу завдяки дешевій робочій силі, а нині сконцентрували увагу на підвищенні кваліфікації та професійного

рівня працівників.

Існують різні підходи до визначення критеріїв та показників міжнародної економічної конкурентоспроможності окремих країн.

Так, Національна асоціація підприємств США виділяє шість головних параметрів конкурентоспроможності країни:

1. Темпи економічного росту (внаслідок економічної кризи Україна програє по цьому показнику).
2. Стабільність цін (після гіперінфляції, починаючи з 1996 р. цей показник в Україні поступово наближається до світового рівня).
3. Рівень безробіття (враховуючи приховане безробіття Україна значно перевищує по цьому показнику граничне допустимі норми);
4. Ступінь ефективності (в умовах глибокої кризи у всіх сферах суспільного життя, трансформації економіки України з центральнокерованої до ринкової тощо, ступінь ефективності значно нижча від міжнародних).
5. Стан балансу зовнішньої торгівлі (незважаючи на порівняно невисокий від'ємний баланс зовнішньої торгівлі України цей показник не дає для України можливості підвищити рейтинг конкурентоспроможності - сировинна направленість експорту та його порівняно невеликий об'єм).
6. Стан платіжного балансу (Україна має хронічний від'ємний платіжний баланс).

Як бачимо міжнародна економічна конкурентоспроможність України, незважаючи на деякі зрушення (особливо в стабілізації цін) ще є недостатньою і не відповідає економічному потенціалу України. Європейський форум по проблемах управління у Женеві здійснив оцінку конкурентоспроможності 22 розвинутих країн на основі 340 показників по 10-х головним критеріям: 1) динамічність економіки;

2) промислова ефективність; 3) динамічність ринку; 4) фінансова динамічність; 5) людські ресурси, 6) роль держави; 7) природні ресурси та інфраструктура; 8) орієнтація на зовнішні ринки; 9) орієнтація на нововведення; 10) соціально-економічний консенсус і стабільність.

Оцінки міжнародної конкурентоспроможності здійснюються на основі виявлення місця країни в загальній ієрархії по окремим показникам, потім зважуються по ступені важливості показників та сумуються. Результати пересилаються кожній із 22 країн, які мають можливість виявити вузькі місця у міжнародній конкурентоздатності своєї економіки та виробити необхідні заходи стратегічного і тактичного плану.

Якщо робити аналіз економіки України по перерахованим вище показникам то слід відзначити, що за винятком деяких показників (природні ресурси та інфраструктура, в якійсь мірі людські ресурси) Україна значно відстає у конкурентоспроможності своєї економіки перед розвинутими країнами світу.

2.3. Проблеми включення науково-технічного потенціалу України у світову наукову структуру

Міжнародні науково-технічні відносини мають практично цілком комерційний характер і являють собою основу для розвитку одного з найважливіших і швидкозростаючих в останні десятиріччя, у зв'язку з розгортанням НТР, секторів економіки - світового ринку науково-технічної інформації та знань.

У комерційно-правовому аспекті до найважливіших видів міжнародних науково-технічних відносин належать:

1. Патентні відносини - відносини з приводу патентування технічних рішень і винаходів з міжнародним визнанням виключного права власника патенту на його використання і передачу за плату права іншим юридичним особам тимчасового використання цього патенту.

2. Ліцензійні відносини - основна комерційна форма, в якій реалізуються міжнародні науково-технічні відносини. Вони являють собою договори між власником ліцензії і контрагентом на використання в певних межах патентних прав.

3. Відносини з приводу "ноу-хау" - надання, здебільшого на ліцензійній основі, різноманітної інформації, необхідної для ефективної організації виробництва та збуту певної продукції. Це можуть бути технічні та технологічні рішення, виконані на рівні винаходів, але не захищені патентами, конструкційні креслення, інструкції з технології і т.п.

В організаційно-виробничому аспекті міжнародні науково-технічні відносини можна класифікувати на:

1. Обмін загальною науково-технічною інформацією, накопичення останньої в банках даних для спільного використання, наприклад, у консультативних цілях, включаючи обмін програмними продуктами.

2. Укладання і реалізація контрактних угод щодо проведення НДДКР контрагентом з наступною передачею всієї інформації і права розпорядження результатами розробок замовнику.

3. Спільне проведення на основі прямих зв'язків партнерами з різних країн коопераційних НДДКР щодо конкретного винаходу з наступним спільним володінням патентом і правом надання ліцензій.

4. Здійснення міжнародних науково-технічних програм з розробки важливих соціальних проблем (напр. Телекомунікаційна технологія) на основі спеціалізації та кооперації НДКР. Вони становлять основу процесу науково-технічної інтеграції.

За оцінками вітчизняних і зарубіжних експертів, в Україні існують основні передумови для широкого залучення науково-технічного потенціалу країни до міжнародних науково-технічних відносин. Традиційно найголовнішими складовими національного науково-технічного потенціалу вважаються: наявність висококваліфікованих науковців та інженерно-технічних працівників; розгалужена мережа науково-технічних організацій та установ з відповідним матеріально-технічним рівнем.

Загалом в Україні діє значний науково-технічний потенціал. Він включає понад 1,3 тис. науково-дослідних установ, університетів, учбових і проектно-конструкторських

інститутів, різних дослідних лабораторій і конструкторських бюро де працюють 650 тис. чол.; чисельність наукових працівників досягає 250 тис. чол. Питома вага кількості спеціалістів з вищою та спеціальною освітою, зайнятих у народному господарстві, в загальній чисельності її населення протягом останніх майже 20 років була вищою, ніж у цілому в масштабах колишнього Союзу.

Але наука не може розвиватися в вузьких національних рамках. Україна повинна активізувати міждержавне науково-технічне співробітництво, швидко, спільно з іншими країнами, визначити пріоритетні напрями та форми науково-технічної діяльності. Наука повинна виходити за кордони нашої республіки, консолідуватися зі всім світовим співтовариством.

Наприклад, тільки в межах ЄС на кінець 80-х років виконувалися роботи за понад 120 науково-технічними проектами, які фінансувалися повністю чи переважно на кошти єдиного бюджету Співтовариства. У Західній Європі здійснюється програма науково-технічної інтеграції "Еврика", індустриальне розвинуті країни Заходу беруть участь у реалізації "Стратегічної оборонної ініціативи" (COI) та "Х'юмен фронт'єр сайєнс програм". Програма "Еврика" значно ширша ніж COI за своїм складом. Сама аббревіатура "Еврика" розшифровується як "Європейське агенство з координації досліджень", що підтверджує її головну мету - координацію досліджень у галузі нових технологій. Міжнародне науково-технічне співробітництво в широкому розумінні приймає такі форми:

- Експорт продукції, яка матеріалізує нові науково-технічні рішення;
- Спеціалізація та кооперація виробництва з передачею країнами - партнерами окремих нововведених частин готових виробів технологічних реалізацій процесів;
- Будівля за кордоном заводів "під ключ", або комплектного обладнання для виробництва нової продукції або реалізації нових технологічних процесів;
- Модернізація або участь у модернізації закордонних промислових об'єктів;
- Оренда нового обладнання (лізинг);
- Обмін випробуваними промисловими нововведеннями і організація їх використання у партнера по співробітництву;
- Технічна допомога при освоєнні нових виробництв;
- Технічне навчання персоналу країн-імпортерів технології;
- Обмін передовим виробничо-технічним досвідом;
- Традиційна форма наукового спілкування (публікації, конференції);
- Координація в дослідженнях і розробка;
- Міжнародні тимчасові наукові колективи та науково-технічні організації;
- Обмін новими науково-технічними знаннями через співробітництво в галузі навчання та підвищення кваліфікації наукових кадрів.

Зараз в Україні проводяться спільні фундаментальні та прикладні дослідження з науковими установами та фірмами Східної Європи та розвинутих країн Заходу в галузях фізики, хімії, біології, гуманітарних наук. Більше 90 академічних установ та організацій самостійно здійснюють експортно-імпортні операції, засновують спеціалізовані зовнішньоторгівельні фірми. Створюються також спільні підприємства за участю закордонних фірм для виробництва наукоємкої продукції на основі розробок вчених.

Створена міжнародна асоціація "Зварювання". Функціонує міжнародний інститут менеджменту. Активну роль відіграє також Західний науковий центр Академії наук та Комітет науки та культури для зв'язків при Національній Академії наук України.

Академія Наук України заснувала творчі контакти з Королівським товариством в Лондоні, Академією Європи, Фондом Кербера, розроблені концепції сумісних фундаментальних досліджень установ Академії наук та організацій США, що відкриває сприятливі перспективи науково міжнародного співробітництва.

Спільно досліджуються проекти з науковими центрами більшості країн світу. Наприклад, з вченими Греції здійснюється цикл випробування телескопа, з Німеччиною здобуті результати лікування ракових захворювань.

Одним із самостійних напрямків розвитку системи міжнародних науково-технічних відносин є міжнародний обмін науково-технічними досягненнями на комерційних засадах. Об'єктами такого обміну стають науково-технічні знання (винаходи, патенти та ін.), права на їхнє використання, а також досвід виробничого застосування "ноу-хау", які часто мають більше значення для ліцензіата, ніж самі винаходи.

Наукові установи НАН України приділяють увагу розвитку різноманітних форм комерційної реалізації своїх розробок на світовому ринку. Підписані контракти з промисловими фірмами Індії, Італії, США, Фінляндії, Франції, Японії на поставку сучасного обладнання технологій, надання технічних послуг. Вже три десятиріччя інститути АН України реалізують за кордоном ліцензії на розробки своїх вчених.

В останні два роки діяльність НАН України в галузі міжнародного наукового співробітництва здійснюється за умов поступового надбання міжнародного визнання. Були підписані угоди про довгострокове співробітництво з Національним центром наукових досліджень Франції та Королівським товариством Швеції, а також з АН Індії, Ізраїля, Єгипту. Представники 25 установ АН приймали участь в роботі міжнародних організацій, комітетів, виконували міжнародні проекти. У Науковий комітет НАТО подано 80 заявок на фінансування проектів, які будуть розроблятися спільно з вченими країн-членів НАТО.

Самої серйозної уваги потребують для України Японська та Американська системи орієнтації на внутрішній та зовнішній ринки при виборі тематики досліджень та визначенні їх пріоритетів. Зараз, коли є можливість створення спільних підприємств, ця проблема стала дуже актуальною: визначення пріоритетів на дослідження повинно проводитися з урахуванням закордонних досліджень.

Відірваність більшості науково-технічних розробок від попиту ринку негативно відображається на організації експорту.

Організаційно-економічні та правові основи формування та здійснення науково-технічної політики закладені в Законі України "Про основи державної політики в сфері науки і науково-технічної діяльності". Але наповнення науково-технічної політики конкретним змістом повинно здійснюватись з одного боку з урахуванням специфіки народногосподарського комплексу, а з іншого - відповідати основним напрямкам світової науково-технічної політики. І головне, це наповнення повинно здійснюватись залежно від наявних у державі можливостей. В сучасних умовах, коли можливості виділення фінансових і матеріально-технічних ресурсів в Україні вкрай обмежені, науково-технічна політика має носити селективний характер. Відомо, що навіть розвинуті країни не

дозволяють собі проводити НДДКР по всьому фронту науково-технічних дисциплін, оскільки реалізація великомасштабних програм вимагає значних ресурсів.

Слід враховувати, що на світовому ринку обмін науково-технічними досягненнями дедалі більше витісняє торгівлю готовою продукцією. Тому складовою частиною науково-технічної політики у зовнішньоекономічній діяльності має стати взаємовигідний обмін на ліцензійній основі науково-технічними розробками, винаходами та промисловими зразками. Для цього слід прискорити роботи по створенню нормативної бази щодо порядку захисту і впровадження винаходів. Відсутність в Україні дієвого патентного захисту стримує зарубіжних інвесторів встановлювати з нашою державою відносини у науково-технічній сфері.

Взагалі, цілий ряд причин зумовлюють необхідність активізації зусиль державних законодавчих і управлінських структур по розробці науково-технічної стратегії з урахуванням фактичного соціально-економічного становища України і потенціальних можливостей.

1. Здобуття республікою незалежності зобов'язує її мати свою самостійну науково-технічну політику, фундамент якої становить піднесення життєвого рівня народу і радикальне оздоровлення навколишнього середовища.

2. В останні десятиріччя різко зросла складність науково-технічних проблем, деякі з них набули глобального характеру, а їх вирішення можливе лише при мобілізації зусиль усього суспільства та величезних ресурсів. Розробку перспективної науково-технічної стратегії суверенної України, що прагне увійти до світового співтовариства і добитись визнання як цивілізованої, розвинутої держави, слід розглядати як найважливіший інструмент реалізації цих намірів.

Після розвалу СРСР, де існувала єдина спільна державна система науково-технічної інформації з головними інформаційними центрами в Москві, зв'язки національних інформаційних систем фактично розірвались. Прийшов час і Україні включитися в організацію обміну інформацією з поточних проблем науково-дослідних робіт між науково-дослідними інститутами як Європи, так і близького зарубіжжя. Неможливо вийти на міжнародне науково-технічне співробітництво, не маючи таких зв'язків з державами, десятиріччями зв'язаними спільною інфраструктурою, особливо в умовах економічної кризи.

Тому для подолання цих проблем і розширення міжнародних наукових зв'язків з вченими країн близького та далекого зарубіжжя в вересні 1993р. була організована Міжнародна Асоціація Академії наук (МААН), в створенні якої прийняли участь представники 15 країн. Було затверджено 10 комітетів для розробки наукових проблем. Асоціація є міжнародною неурядовою організацією і має на меті об'єднати зусилля вчених для вирішення проблем розвитку цивілізації, кооперування фундаментальних досліджень, підтримки самих перспективних досліджень, використання унікальної апаратури.

Пріоритетні напрямки діяльності Асоціації включають в себе і наукові проблеми, пов'язані з наслідками Чорнобильської катастрофи, інші гострі екологічні питання, а також фундаментальні дослідження з космічної проблематики, охорони навколишнього середовища.

Наука України, як і інших країн Співдружності, переживає тяжкий період. Труднощі

випали на долю всіх секторів науки (академічного, вузівського, галузевого, заводського), всього науково-технічного потенціалу. Практично скоротилося державне фінансування науково-технічної сфери. Підприємства і організації втрачають зацікавленість в інноваційній діяльності, не фінансують НДДКР. Витрати на науку в Україні складають менше 1% від національного доходу. Це викликало різке зниження оновлення матеріальної бази науки України.

Низька заробітна плата наукових співробітників, нестабільність наукових організацій сприяють відтоку вчених і спеціалістів в інші сфери діяльності та за кордон. Зараз вважається працювати в академічних установах економічно не вигідним, не престижним. Кінець-кінцем, ми можемо позбавитись своїх зайнятих позицій в міжнародній системі науково-технічної діяльності. Тому уряд України повинен проявити турботу щодо допомоги вченим в збільшенні державного фінансування науково-технічної діяльності, а також розробити ефективну науково-технічну політику, скоординовану на проведення корінних змін та структурну перебудову народного господарства. Треба наголосити на нових пріоритетах:

- Демілітаризація науки, конверсія сфери НДДКР;
- Структурна перебудова наукового потенціалу, з огляду на потреби і можливості економіки,
- Створення нових економічних механізмів, які б регулювали розвиток наукових розробок;
- Створення різного роду фондів підтримки наукового розвитку;
- Надання пільг в оподаткуванні, надання кредитів, фінансування цільових проектів, адаптація науки до ринкових принципів господарювання.

Наприклад, витрати підприємств на підтримку наукової діяльності з власних прибутків звільняються від податків на 50%. Ці пільги надаються також підприємствам, які ведуть роботи по реалізації державних науково-технічних програм. Україну неможливо уявити в ізоляції від науково-технічного співробітництва з державами СНД. Так, країни Співдружності дали згоду на підтримку і розвиток науково-технічного співробітництва як на дво- так і на багатосторонній основі. З цією метою створена Міждержавна науково-технічна Рада для координації взаємодії країн в рамках угоди. Ця угода передбачає:

- Проведення скоординованої науково-технічної політики;
- Створення механізму взаємовигідного співробітництва;
- Прийняття документів щодо міждержавного обміну науково-технічною інформацією;
- Спільне використання науково-технічних об'єктів;
- Проведення узгодженої політики в галузі стандартизації, метрології та сертифікації;
- Надання взаємодопомоги у підготовці наукових кадрів та обміну ними.

Що стосується питань подальшого науково-технічного співробітництва України з іншими державами, то ми бачимо створення системи міждержавних науково-технічних програм, які будуть визначатися перш за все через систему двохсторонніх науково-технічних зв'язків.

Україна вже підписала ряд угод з іншими країнами. Ці документи містять в собі

широке коло глобальних проблем, які виходять далеко за національні кордони. Це, наприклад, науково-технічне співробітництво, яке передбачає необхідність здійснення фундаментальних наукових програм охорони навколишнього середовища, здоров'я, збереження природних ресурсів.

Однак розраховувати на можливість перетворення України на рівноправного науково-технічного партнера найрозвинутіших країн світу в найближчі роки було б передчасно. І ось чому. Щодо до технологічного рівня виробництва в Україні, то, за даними Держкомстату республіки, питома вага продукції, освоєної виробництвом 10 і більше років тому, становить понад 20%, тобто більш як п'ята частина виробництва відстає приблизно на одне покоління. Частка устаткування з терміном експлуатації до 10 років дорівнює майже 64%, а використаного 20 і більше років - понад 10%.

Цілком ясно, що за існуючого стану справ для досягнення світового технологічного рівня виробництва Україні буде потрібно до кількох десятків років, що може визначити нашу технологічну відсталість на тривалий строк. Саме тому Україна сьогодні, в період активного переходу до ринкових відносин, досить часто відчуває потребу не стільки в експорті своїх науково-технічних досягнень, скільки в активній технологічній допомозі з боку розвинутих країн. Якщо зважити на відносно низьку ефективність і культуру виробництва, нераціональну його структуру, значне поширення застарілих технологій, очевидною стає неможливість самотужки здійснити кардинальне науково-технічне переозброєння на сучасній технологічній базі. Це складне завдання може бути вирішене в більш-менш реальні строки лише за умови широкого залучення сучасних світових науково-технічних досягнень та інноваційних можливостей найрозвинутіших країн світу, активної участі національного науково-технічного потенціалу України в міжнародних науково-технічних зв'язках.

Контрольні питання:

1. В яких трьох головних напрямках розвивається ринкова трансформація?
2. Назвіть п'ять основоположних принципів формування відкритої економіки в Україні.
3. Дайте визначення економічної безпеки держави в сучасному світі. Назвіть основні фактори економічної безпеки України в умовах реформування економіки.
4. Перерахуйте основні загрози внутрішній економічній безпеці України.
5. Охарактеризуйте екологічну ситуацію в Україні.
6. Які зовнішні загрози екологічній ситуації України ви знаєте.
7. Чи має Україна конкурентні переваги в зовнішньоекономічних зв'язках? Якщо так, то які?
8. Що розуміється під міжнародною економічною конкурентоспроможністю країни?
9. Назвіть основні види міжнародних науково-технічних відносин у комерційному аспекті.
10. Дайте класифікацію міжнародних науково-технічних відносин в організаційно-виробничому аспекті.
11. Назвіть нові пріоритети науково-технічної політики України.

РОЗДІЛ 3. Пріоритетність та перспективи входження України до ЄС

Сама логіка розвитку світової економіки змушує країни пов'язувати перспективи поліпшення свого стану з розширенням і поглибленням економічної інтеграції з найближчими сусідами. Звичайно найважливішими передумовами інтеграції є високий рівень розвитку виробництва науково - технічної сфери і ринкової інфраструктури, наявність конкурентоспроможної продукції, насиченість внутрішнього ринку товарами і послугами власного виробництва, наявність вільних капіталів. Економіка України в даний час не має усіх необхідних можливостей для розвитку комплексної інтеграції є будь-якими інтеграційними об'єднаннями, але це не означає що слід чекати досягнення усіх інтеграційних параметрів. Інтеграційний процес має розвиватися поступово. З одного боку, існуючий надзвичайно високий рівень господарської залежності України від країн СНД і насамперед Росії, стверджує, що остання і надалі залишатиметься найважливішим геополітичним пріоритетом у зовнішньоекономічній стратегії нашої держави.

З іншого боку проблема економічної інтеграції для України є однією з першочергових, а, враховуючи, що Україна одна з найбільших по площі та економічному потенціалу європейських держав, то для неї особливо важливою є інтеграція саме з країнами Європи і в першу чергу з країнами - членами ЄС, що дозволить у майбутньому стати могутньою економічною країною.

Об'єктивні умови входження України до ЄС зумовлюють тривалість цього процесу і необхідність значних і цілеспрямованих зусиль держави щодо розвитку економічного потенціалу, реформування економіки, створення правової бази ринкових відносин.

Природно - кліматичні умови і ресурси є факторами, які можуть сприяти інтеграції України в економіку Європейського Союзу. Переважно рівнинний рельєф знижує капітальні затрати на будівництво залізничних колій, автомобільних шляхів, трубопроводів, ліній передач.

Що стосується ЄС, то міжнародна економічна інтеграція передбачає гармонізацію всіх складових частин економічної системи країни з прийнятими стандартами в європейській спільноті. Зокрема, йдеться про запровадження у фінансовій (банківській, валютній сферах, на ринку цінних паперів) та в нормативно-законодавчій базі, що регламентує функціонування цих сфер, законів, стандартів й правил, діючих в інтегрованих країнах. Особливої уваги потребує розробка нормативно-законодавчої бази щодо регулювання грошовокредитних та валютних операцій, регламентації вільного пересування капіталів, робочої сили, товарів та послуг в межах інтегрованого економічного простору. З огляду на переорієнтацію грошових систем країн Європи з однієї моновалюти, роль якої виконував долар США, на інтегральну єрвалюту, роль якої виконуватиме «євро», надзвичайно важливим стає передбачення поступової інтеграції грошової системи України з грошовою системою «євро». Тільки за умов виконання загально прийнятих «правил поведінки» в зазначених сферах економіки можна говорити про реальність інтеграції української господарської системи до європейської.

Проводячи власну інтеграційну політику, Україна має визначитися з відповідними середньо- та довгостроковими пріоритетами. Середньострокові інтеграційні пріоритети перебувають у полі двох різноспрямованих векторів. З одного боку, обережне відношення

до участі в інтеграційних угрупованнях країн з високим рівнем наднаціонального регулювання зумовлене особливостями України як суб'єкта інтеграції (відсутність досвіду державності, потреба надбання реального економічного суверенітету, нерозвиненість усталених ринкових відносин та структур, співпадання процесів інтеграції та дезінтеграції). З іншого боку, неможливий тривалий "позаінтеграційний" розвиток в регіоні, де масштаби і динаміку економічної інтеграції визначають не лише внутрішні, а й потужні зовнішні (глобальні) чинники. Саме дія зовнішніх чинників, пов'язаних з розвитком інтеграції в Північній Америці і Азії, актуалізувала проблему розширення складу Європейського Союзу, яка розв'язується шляхом прийняття нових повних та асоційованих членів.

Членами ЄС є країни з розвинутими економічними системами та високим рівнем життя. Проте недоречними є безапеляційно-скептичні оцінки перспектив українського співробітництва з ЄС. Теза про те, що "Європа не зацікавлена в сильній Україні, воліючи радше бачити її сировинним придатком" не має таких аргументів, які б базувалися на аналізі світових коопераційно-інтеграційних тенденцій. Натомість вона, даючи спрощену оцінку пріоритетів конкурентної боротьби на міжнародній арені, являє собою типову антинаціональну ідеологему- зворотній бік тверджень про безальтернативність нового союзу державних суб'єктів пострадянського гео економічного простору. Причому характерно, що відносно останніх вона вже імітує аргументаційну функцію, якої явно бракує.

Серед тих, хто «ще далі, але реально стоїть» серед претендентів до вступу в Європейський союз, є й Україна. В програмі "Україна-2010" відзначається, що Україна утвердилась як найбільша країна Центрально-Східної Європи. Історичний досвід засвідчив, що вона здатна повноцінно реалізувати свої людські, інтелектуальні, економічні, цивілізаційні та інші потенціальні можливості шляхом інтеграції до єдиного європейського простору. Європейський вибір ґрунтується на цивілізаційній єдності, взаємодоповнюваності, спільних історичних та політичних цінностях з державами, що інтегруються до Європейського Союзу.

З огляду на це зовнішня політика України здійснюватиметься за кількома напрямками;

1. Забезпечення інтеграції до європейських політичних і економічних структур, повноцінного взаємовикористання інвестиційних можливостей, сучасних технологій, досягнення якісно нового рівня інформаційного і культурного обмінів та взаємодії.

Досягнення цієї мети забезпечуватиметься виконанням Угоди про партнерство і співробітництво та поступальним впровадженням у життя положень Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу. Національні інтереси України потребують утвердження її як впливової європейської держави, повноправного члена ЄС. До 2007 року буде створено передумови, необхідні для набуття Україною повноправного членства в Європейському Союзі. До цього часу поглибитиметься співробітництво з ЄС у сфері спільної зовнішньої політики і політики безпеки, поступово усуватимуться перешкоди на шляху вільного переміщення людей, товарів, послуг і капіталів, впроваджуватимуться сучасні технології з метою структурного . переоснащення промисловості.

2. Активізація взаємодії з Радою Європи з метою впровадження в Україні єдиних

підходів і стандартів щодо верховенства права, у соціальній та гуманітарній сферах, зокрема з галузі забезпечення мовних, релігійних і культурних прав національних меншин.

3. Посилення співробітництва в рамках регіональних та субрегіональних структур-Центральноєвропейської ініціативи (ЦЕІ), Організації Чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС), Ради держав Балтійського моря (РДБМ), активна участь у діяльності єврорегіонів та нових форм багатостороннього транскордонного співробітництва - регіональних ініціативах, форумах та субрегіональних об'єднаннях і з цією метою зміцнення відносин з таким стратегічним партнером України, як Польща, іншими країнами регіону, де були здійснені значні реформи у суспільно-політичному житті та економіці.

Відносини України з ЄС стають більш динамічними. На кожному з послідовних кроків, які мають наближати Україну до ЄС, відкриватимуться додаткові можливості для співробітництва - форми розвитку зовнішньої торгівлі, залучення західноєвропейських інвестицій, участь нашої держави в спільних технологічних проектах. У такому ж плані можна розглядати і перспективи скасування кількісних і зменшення тарифних обмежень з боку ЄС, адже у деяких відношеннях зовнішньоторгівельний режим в Україні є ліберальнішим, ніж в ЄС, через що можна констатувати певну нерівноправність умов кооперації з цим регіоном. Тому закономірним стало підписання між Україною та ЄС Угоди про партнерство та співробітництво, згідно з якою з 1998 р. розпочинаються практичні дії по формуванню між ними зони вільної торгівлі.

Розвиток міжнародних економічних зв'язків України в цілому та з країнами ЄС зокрема має органічно вписуватись у загальну стратегію перетворення української економіки, а саме: створення ринкової економіки, яка б забезпечила подолання відставання України від індустріально-розвинутих країн. Це означає, що Україна має одночасно реалізовувати щонайменше три завдання:

- Побудувати ринкову інфраструктуру;
- Провести глибоку експортоорієнтовану структурну перебудову економіки;
- Провести радикальну модернізацію наявних виробничих потужностей.

Європейський ринок цікавить Україну як джерело валютних надходжень, довгострокових капіталовкладень, нових технологій та досвіду функціонування ринкової системи. Разом з тим, кризовий стан української економіки, високий рівень невизначеності щодо перспектив та напрямів реформування господарської системи, нестабільність законодавства, обмеженість валютних коштів у більшості українських підприємств, а також відсутність будь-яких гарантій щодо недоторканості приватної власності стримують європейський капітал від активного виходу на потенційно дуже місткий український ринок. Таким чином, можна говорити про асиметричну зацікавленість обох партнерів - України та ЄС - у розвитку взаємних економічних зв'язків. Сучасний стан співробітництва українських та європейських фірм можна умовно назвати «спрощеною» формою співпраці. Вона має такі основні характеристики:

1. Співпраця між Україною та країнами ЄС сьогодні має відносно обмежений характер щодо номенклатури товарів, форм економічних зв'язків, впливу на українську економіку.

2. Україна, як і інші держави з перехідною економікою, виступає рецепієнтом

кредитів, грантів та інших коштів на дво- та багатосторонній основі, які надаються на реалізацію окремих проектів розбудови ринкової інфраструктури та задоволення потреб у «критичному імпорті». А це призводить до збільшення зовнішнього боргу України та перетворення її на країну-боржника.

Товарна структура торговельного обороту з країнами ЄС практично така ж, як і структура української зовнішньої торгівлі в цілому (експорт товарів з низьким рівнем обробки, імпорт машин та технологічного обладнання, промислових товарів та продуктів харчування). Тобто структура торгівлі між ЄС та Україною аналогічна структурі торгівлі ЄС з країнами, що розвиваються.

4. В економічних зв'язках між українськими та європейськими фірмами сьогодні переважають прості експортно-імпортні операції, бартерний обмін, операції з давальницькою сировиною. Європейські контрагенти поки що утримуються від великомасштабних інвестицій в українську економіку, хоча подекуди (тютюнова промисловість, наприклад) масштаби капіталовкладень досить помітні. Інакше кажучи, сьогодні європейський ринок для українського бізнесу - це джерело товарів та валюти, а не капіталу та технологій. До того ж і на світовому, і на європейському рівнях Україна мусить жорстко конкурувати з іншими перехідними економіками.

5. Співпраця проводиться на двосторонній основі, причому українські та європейські бізнесмени зацікавлені не стільки в зближенні національних законодавств та стандартів, скільки в конкретних угодах щодо взаємного захисту інвестицій та уникнення подвійного оподаткування, можливостях для європейських підприємців скористатися національним страхуванням експортних кредитів та закордонних капіталовкладень. Така форма «спрощеної» співпраці сформувалася внаслідок цілої низки об'єктивних причин: По-перше, в Україні лише розпочався процес визначення фірм та товарів, які складатимуть зовнішньоторговельний профіль України. Іншими словами, нині лише визначаються підприємства, для яких кон'юнктура світового ринку в цілому та європейського зокрема відіграватиме головну роль у виробленні виробничо-комерційної стратегії. Поряд з цим визначаються і експортно-імпортні фірми (посередники), для обслуговування виробників експортної продукції та споживачів імпортних товарів.

По-друге, кризовий стан економіки України об'єктивно гальмує вихід на зовнішній ринок багатьох потенційно конкурентоспроможних підприємств - які залежать від поставок деталей та комплектуючих вузлів українськими виробниками та з країн СНД. Це, зокрема, знаходить свій вияв у накопиченні взаємної заборгованості підприємств, яка блокує розвиток нормальних зв'язків між кооперантами.

По-третє, інтеграції України в європейську економіку перешкоджає успадкована від Радянського Союзу структура економіки (в колишньому народногосподарському комплексі Україна спеціалізувалася переважно на виробництві проміжної продукції, тоді як потужності по виробництву товарів кінцевого споживання знаходилися, зазвичай, за її межами).

По-четверте, європейський ринок дуже насичений продукцією металургійної та легкої промисловості, сільського господарства, а товари цих галузей посідають чільне місце в українському експорті через низькі (порівняно з європейськими) ціни. Але сьогодні, внаслідок цілого ряду причин, внутрішні ціни на товари зазначених та деяких

інших галузей впритул наблизилися до світових або й перевищили їх. А це звукує можливості українських експортерів.

По-п'яте, українським експортерам бракує досвіду операцій на зовнішньому ринку, надто ж якщо мова заходить про обстоювання своїх інтересів під час антидемпінгових розслідувань.

По-шосте, економіка України надалі тяжіє до зв'язків з колишніми республіками СРСР, що певною мірою стримує розвиток співпраці з іншими регіонами світу, в тому числі з країнами ЄС.

В цьому зв'язку виникає закономірне питання: яку ж політику має провадити уряд (держава) в перехідний період щодо зовнішньоекономічних зв'язків? Очевидно, що сьогодні немає реальної альтернативи послідовній лібералізації експортно-імпортних операцій в контексті ринкової трансформації економіки. Це дасть змогу ринковому механізму визначити ціни, структуру та обсяги виробництва, коригуючи викривлення економічних пропорцій, успадковані від колишньої господарської системи. Одним з інструментів структурної перебудови є конкуренція на українському ринку національних та іноземних виробників. Така конкуренція з боку зарубіжних фірм може сприяти структурним змінам лише тоді, коли національна економіка буде більш відкритою. Сьогодні ж економічні вади різного ґатунку перетворюються на своєрідний «захисний» бар'єр на шляху впливу міжнародного ринку на українську економіку. Тому, очевидно, лібералізація зовнішньоекономічної сфери має передбачати не тільки зменшення чи відміну обмежень на експортно-імпортні операції тощо, а й створення стабільного макроекономічного середовища діяльності національних економічних агентів.

Враховуючи специфіку України, можна стверджувати, що модернізація виробничих потужностей має проходити скоріше відповідно до моделі «наздоганяючого продуктового циклу», тобто руху від заміщення імпортних товарів до розширення експорту, адже економічний розвиток на базі розширення традиційних виробництв навряд чи може бути повною мірою реалізовано в Україні. При цьому розвиток нових виробництв може здійснюватись переважно трьома способами:

імпорт необхідного обладнання та технологій (легка промисловість, побутова техніка тощо);

придбання патентів та ліцензій, використання власних науково-технічних розробок за допомогою іноземного капіталу (важка та хімічна промисловість, машинобудування);

створення спільних підприємств, до статутних фондів яких іноземні учасники вносили б запатентовані винаходи та «ноу-хау», обладнання тощо (всі галузі промислового виробництва). На сьогодні співпраця між українськими та європейськими фірмами в зазначених напрямках знаходиться в процесі становлення, тому говорити про його вплив на структурну перебудову економіки поки що передчасно. Структурна перебудова та інтеграція української економіки у світову вимагають значних прямих (технічне озброєння виробництва) та непрямих (структурна перебудова, створення відповідної ринкової інфраструктури) видатків, причому навряд чи зовнішнє фінансування зможе відіграти вирішальну роль. При цьому нинішній стан економічних зв'язків між Україною та ЄС, з одного боку, Росією та іншими колишніми радянськими республіками, з іншого відповідатиме умовам консервації існуючої структури і таким чином закладатиме основу

подальшого технологічного відставання України.

Оцінюючи сьогодиншній рівень взаємодії ЄС з Україною необхідно відзначити, що двостороння зацікавленість та зусилля України сприяли створенню основ необхідної політико-правової бази торгово-економічних відносин. Угода про партнерство та співробітництво, інші договори покращують умови для розвитку торгівлі. Відповідно до прийнятої в теорії міжнародної торгівлі класифікації рівнів економічної інтеграції, торговельні відносини України та ЄС подолали лише перший, початковий рівень - укладання преференційних торговельних угод, які передбачають встановлення більш низьких торговельних бар'єрів у взаємовідносинах сторін по відношенню до третіх країн, а також торговельні відносини в режимі найбільшого сприяння. Проводяться підготовчі роботи в напрямку наближення другої сходинки економічної інтеграції - зони вільної торгівлі. Більш високі рівні економічної інтеграції України в ЄС - митний союз, спільний ринок, економічний союз, очевидно, будуть досягнуті лише в майбутньому. Навіть якщо Україна стане членом ЄС тільки в далекому майбутньому, вже сьогодні вона може створювати передумови для того, щоб інтегруватися в Європу, Україні слід переконати іншу частину континенту в тому, що в ній панує верховенство права, що створено всі інституції, потрібні для демократичної ринкової економіки, іншими словами, що вона шанує цінності, які лежать в основі ЄС. Україна, підписавши Угоду про партнерство та співробітництво, зробила перший крок на шляху до європейської інтеграції. Названа Угода не тільки націлена на розвиток тісних політичних стосунків і сприяння торгівлі та інвестиціям між країнами ЄС і України, а й відкриває можливості для співробітництва в таких сферах як наука й культура, підтримання демократичних процесів в Україні. Таким чином, процеси глобалізації світової економіки обумовлюють необхідність входження України до Європейського союзу. Лише таким чином українське підприємництво зможе стати рівноправним партнером на світовому ринку. Входження України до ЄС допоможе вийти на світові правові, економічні, технічні та технологічні стандарти, без яких неможливо підтримувати взаємовигідні економічні стосунки.

Вихід України на зовнішні ринки та й залучення до світової системи господарювання вимагають дослідження світових інтеграційних процесів, вибору відповідних шляхів і форм їх здійснення, в тому числі на регіональному рівні.

Велике значення туї має транскордонне співробітництво, яке є особливою сферою зовнішньоекономічної, політичної, екологічної, культурно-освітньої та інших видів діяльності, що здійснюється на регіональному рівні у всіх й загальних і часткових формах. У той же час це співробітництво має ряд специфічних особливостей, а саме:

- наявність кордону і необхідність його облаштування ;
- спільне використання природних ресурсів і відповідно вирішення проблем екологічної безпеки;
- більше навантаження на інфраструктуру (дороги, зв'язок, сфера обслуговування, склади й т.ін.)

Проблематикою прикордонного співробітництва на міжнародному рівні займаються такі органи, як Рада Європи, її комітети. Комісія ЄС, Європейський Інвестиційний Банк та інші.

Досвід розвинених країн свідчить, що розвиток сфери послуг вимагає значно

менших інвестицій, збільшує зайнятість населення, сприяє становленню середнього і малого бізнесу, швидшому переходові до ринкових відносин. На прикордонній території державна інвестиційна політика насамперед повинна бути спрямована на розвиток так званої пасмової інфраструктури, тобто сукупності всіх обслуговуючих об'єктів: товарне — транспортних, інформаційно — фінансових, і пасажиро — потоків вздовж міжнародних магістралей. Наприклад, за рахунок розвитку прикордонної інфраструктури і створенню умов для прикордонної торгівлі та виробничої кооперації Польща на своєму західному кордоні за 1997 рік дістала 4,5 млрд. доларів США. У той час як здобуток України яка має найдовші в Європі кордони, не перевищує в цілому 1 млрд. доларів США.

Аналіз сучасного стану пасмової інфраструктури виявив великі потенційні можливості освоєння капіталів і швидкого їх повернення. Це видно з проектів формування спеціальних економічних зон (СЕЗ) у прикордонних районах, поданих на розгляд у Міжвідомчу комісію при Кабінеті міністрів України. Створення єврорегіонів, як форми міжрегіонального співробітництва в різноманітних сферах суспільного життя, теж є результативним кроком на шляху до європейської інтеграції.

Єврорегіони - одна з організаційних форм транскордонних відносин, де у межах своєї компетенції та за згодою центральних державних органів - на базі спеціальних розширених повноважень на міжнародне співробітництво - місцеві органи влади прикордонних областей мають можливість розробляти спеціальні комплексні програми економічної, культурної та гуманітарної взаємодії, реалізувати конкретні транскордонні економічні проекти, вирішувати проблеми зайнятості, інфраструктури, екології. Співробітництво в основному здійснюється у сферах економіки, транспортних перевезень та культури.

Одним з найбільших кордонів для України є західний кордон з Польщею. Поляки вважають, що на сьогодні проблеми німецьке — польського кордону в основному вирішені, і основну увагу вони надають своєму східному кордону. Частина цього кордону припадає на Україну. Можна сказати, що сьогодні Польща знаходиться на крок попереду у вирішенні проблем транскордонного співробітництва. Створена митна зона на українсько-польському кордоні в с.Медики, розвинута мережа складів гуртової та дрібногуртової торгівлі на віддалі від 5 до 100 км від кордону, функціонують різного класу об'єкти сфери обслуговування приїжджих. Польща взяла участь у створенні єврорегіонів «Ніса», «Карпатського», веде активну роботу щодо створення єврорегіону «Буг». Україна, взявши участь в роботі «Карпатського єврорегіону», в створенні «Буг», ще не визначила свого чіткого ставлення до проблем транскордонного співробітництва. У вищих ешелонах влади ще недостатньо визріла ідея ефективного використання геополітичного положення України, великих можливостей спільного з суміжними територіями вирішення проблем підвищення рівня життя, зайнятості у прикордонних районах.

Серед основних методологічних підходів до транскордонного співробітництва є взаємна інформованість у планах розвитку сусідніх прикордонних територій, а при можливості - їх узгодженість. Так, необхідно, наприклад, узгоджувати потужності митних переходів, графіки запровадження їх у дію та інше. Взаємна інформованість необхідна для реалізації великих інвестиційних проектів, щоб пізніше не виникало конфліктних ситуацій на кордонах. Для цього в Європі користуються так званим проблемним каталогом регіонів,

доцільність розробки якого в Україні не викликає сумнівів. Для цього треба було б створити робочі комісії регіонів, до складу яких ввійшли б представники науково-дослідних організацій, зацікавлених міністерств та відомств, місцевих органів влади. Цей каталог в подальшому став би базою для вироблення державних регіональних програм. Сьогодні в Україні реалізується і розроблена комплексна програма розбудови державного кордону, однак темпи будівництва незадовільні. А відсутність достатньої кількості переходів створює багато проблем на прикордонних територіях, пов'язаних перш за все, з недоліками розподілу коштів, які попередньо були вилучені у тих же митників.

Відповідно до стратегії економічного розвитку в найближчі роки приріст транспортного потоку в напрямку Схід - Захід зросте в десять разів. Транспортна Комісія Європейського Співтовариства затвердила 9 основних транспортних коридорів Східної Європи, серед яких Україна зацікавлена в коридорі з Заходу на Схід; Лісабон - Будапешт - Львів - Київ і з півночі на південь : Гельсінкі - Київ -Одеса - Пловдив. Порти Балтійського і Чорного морів поєднуються в цьому випадку по найдовшій відстані, через 7 років.

Але треба звернути увагу на те, що всі зони створюються на принципах фінансування без істотної прямої фінансової участі держави. Це означає, що в основному всі необхідні ресурси повинні бути забезпечені самими учасниками реалізації проектів зони, в т. ч. іноземними за рахунок внесених коштів або отриманих кредитів.

Контрольні питання

1. Рокрийте напрямки зовнішньо-економічної політики України по відношенню до ЄС в умовах входження України в європейські інтеграційні процеси.
2. Які проблеми необхідно вирішити Україні для забезпечення подолання відставання від індустріальне розвинених країн?
3. Назвіть шляхи розвитку нових виробництв в Україні, які відповідають умовам вступу України в ЄС.

РОЗДІЛ 4. Співробітництво України з країнами ЄС на двосторонній основі

Оскільки Україна опинилася "поза чергою" до ЄС, важливого значення набуває двостороннє співробітництво з окремими державами ЄС, що окрім всього іншого сприяє наближенню терміну вступу України до ЄС, що спостерігається, наприклад, на економічних зв'язках України з Німеччиною та Францією (дивись С.І. Соколенко "Глобалізація і економіка України" - К; -1999).

Так, у економічному співробітництві України з країнами ЄС особливе місце посідають українсько-німецькі ділові зв'язки. Це не тільки тому, що сьогодні Німеччина є економічним лідером, але й тому, що Україна і Німеччина мають давні історичні зв'язки - роки співробітництва і нелегкі періоди конфронтації. Стан економіки Німеччини багато в чому визначає економічну політику країн Центральної і Східної Європи, у тому числі й України. Партнерство з Німеччиною має велике значення ще й тому, що вона є головною складовою частиною Європейського Союзу і західного альянсу. Якщо раніше зближення України з Німеччиною могло викликати ревності й недовіру з боку сусідніх держав, які вбачали у цьому загрозу своїм інтересам, то сьогодні це виглядає інакше. Нині Німеччина, як ініціатор близького європейського й атлантичного співробітництва і, по суті, "мотор" європейського об'єднання, є для України ключовим партнером для успішного проникнення українських підприємств на ринки об'єднаної Європи.

Це проявляється не лише в економічних зв'язках між окремими господарськими структурами, але й у багатьох інших напрямках. Наприклад, саме Німеччина зуміла втілити в реальність давню європейську мрію - з'єднати через Рейн і Дунай наскрізним водним шляхом Північне море з Чорним. Ще зовсім недавно у розділеній на блоки Європі ідея такого водного шляху уявлялась нездійсненною. Але зміна політичного клімату на європейському континенті і зусилля Німеччини дозволили з'єднати дві найбільші ріки Європи, що течуть у різні сторони. Ця подія стала ще одним фактором, що сприяє розвитку українсько-німецького економічного співробітництва.

Німеччина споконвічне була для України партнером номер один у Західній Європі. Більше 240 років тому десятки тисяч завербованих графом Г. Потьомкіним німців заселили землю між Бугом, Дніпром та Нижнім Доном і заснували близько 3,5 тис. сіл і десятки міст. І сьогодні в економіці України, що реформується, особлива роль надається відбудові німецьких поселень на півдні України, що є одним з пунктів програми розвитку взаємовигідного українсько-німецького співробітництва,

Нині обидві держави особливо зацікавлені у розвитку торгово-економічних зв'язків між собою і, що важливо, передусім - німецька сторона. Це позначається на всіх сферах української економіки. Німецькі фірми лідирують у торгово-економічних стосунках з українськими організаціями в основних галузях промисловості України. Німеччина також попереду по кількості створених на території України спільних підприємств.

Основні закупівлі машинотехнічної продукції Україна робить у Німеччині. У німецькому експорті в Україну стрижневими є такі позиції, як сільськогосподарські машини, верстати, трактори, електротехнічні вироби, автомобілі, вироби хімічної і фармацевтичної промисловості. Ведучими в українських поставках є текстиль і одяг,

хімічні товари, металопродукція, вино.

За період із 1992 по 1997 рр. товарообіг між Україною і Німеччиною зріс майже в 1,5 рази і перевищив у 1998 - 3 млрд марок. В зовнішній торгівлі України Німеччина до кінця XX століття традиційно посідає одне з провідних місць.

І все ж розвиток українсько-німецьких економічних відносин гальмується з кількох причин, головним чином через законодавчу і господарську нестабільність в Україні. З вуст потенційних німецьких інвесторів звучить те, що вони не можуть придбати землю під будівництво свого заводу, фабрики або магазину. Для німецьких підприємців це не тільки гарантія, але й початок інвестиційного процесу. Невирішеність цієї проблеми робить Україну однією з найменш привабливих країн Європи для вкладення іноземного капіталу. На відміну від України іноземний інвестор за німецькими законами має право купити землю в Німеччині під розвиток виробничо-комерційної діяльності, але не для сільськогосподарських угідь. Таким чином німецький капітал розраховує на одержання права придбати земельні ділянки під виробничі об'єкти як основну умову приходу в Україну.

Зруйнована під час Другої світової війни Західна Німеччина зуміла протягом короткого періоду часу здійснити економічне диво і створити могутню економіку. Сьогодні Україні корисне зближення з Німеччиною з метою якнайшвидшої перебудови структури своєї економіки. Українським підприємцям варто вивчати німецький досвід будівництва соціально орієнтованого ринкового господарства і застосовувати його не механічно, а з урахуванням особливостей ситуації в Україні. Необхідним є активне заохочення німецьких капіталовкладень в українську економіку, що неможливо без створення відповідної законодавчої бази економічних умов і сприятливого інвестиційного клімату, коли потенційні німецькі інвестори погодилися б йти на ризик і вкладати гроші в реконструкцію промисловості України, у підвищення продуктивності праці, сподіваючись одержати належний прибуток в майбутньому.

Великий потенціал закладений у співробітництві українських і німецьких дослідницьких організацій. Саме Німеччина могла б підтримати впровадження українських науково-технічних розробок і спільними зусиллями довести їх до рівня серійного виробництва. І в цьому був би корисний для України досвід Німеччини, набутий при перебудові науково-технічної сфери її нових земель на сході.

Німеччина - не тільки найбільший західний партнер України в сфері торгівлі, але й одночасно - великий кредитор. Потрібно лише враховувати, що німецькі кредити видаються на певних умовах, які покликані захистити експортні операції від можливих ризиків. Для того, щоб виконувалися контракти з країнами, економіка яких переживає кризу, федеральний уряд Німеччини видає експортну поруку, яка гарантує німецькому експортеру оплату продукції, яка поставляється. Ця особлива категорія експортного страхування здійснюється за дорученням уряду Німеччини з 1949 р. кредитним страховим акціонерним товариством "Гермес" у Гамбурзі. Як правило, експортер повинен сплатити збір за гарантію "Гермеса" у розмірі від 10 до 15% страхової суми. Якщо іноземний клієнт дійсно неплатоспроможний, то виплату бере на себе уряд за відрахуванням франшизи німецької фірми.

Одержання експортної гарантії - процес досить складний. Вона видається

товариством "Гермес" не автоматично, а на основі заявки німецького експортера або банку, що фінансує, а також підтверджується федеральним управлінням у справах державного боргу. Порука дається тільки тоді, коли угода оцінюється як вигідна, а економічні та політичні ризики здаються припустимими. Часто уряд ставить отримання гарантії у залежність від виконання певних умов. В даний час "Гермес" вкрай обмежено видає гарантії на експорт і скрупульозно перевіряє кожний випадок.

Враховуючи накопичений досвід і масштаби українсько-німецьких торгово-економічних і виробничих зв'язків, а також беручи до уваги реформи, що здійснюються як в Україні, так і в східних землях Німеччини, обом сторонам варто активніше працювати над створенням сприятливих економічних, фінансових і правових умов ділового співробітництва і над розвитком відповідної інфраструктури двосторонніх зв'язків.

Ще один приклад доцільності розвитку двосторонніх відносин з країнами ЄС є економічні відносини з Францією.

У сучасній історії франко-українські відносини склалися не просто, що визначалося специфікою східно-європейської політики Франції, традиційно орієнтованої на Росію. Це відбувалося через особливе сплетіння обох доль держав, що бере початок у ХУІІІ ст. Іншими словами, для Франції - чи то була Російська Імперія, чи то СРСР, який утворився пізніше, - усе це ототожнювалося лише з іміджем Росії. І саме тому довгий час ставлення Франції до України розглядалося в контексті франко-російських відносин.

Серед інших факторів, які гальмують розвиток взаємного співробітництва, французька сторона виділяє підвищений ризик для своїх бізнесменів при виході на український ринок. При аналізі динаміки розвитку франко-українських відносин не можна не брати до уваги специфічну психологію французьких підприємців, які, на відміну від підприємців інших країн, більше схильні до очікування, детального аналізу кон'юнктури, що складається. Для них нерідко характерним є перебільшене ускладнення ситуації або надмірна концентрація на деталях, а не на головному.

На користь розвитку франко-українських відносин свідчить дисбаланс двосторонньої торгівлі. В результаті у 1998 р., відповідно до французької статистики, із сукупної кількості французького експорту в країни СНД на долю України припадало менше 9%. Імпорт Франції з України відповідно складав трохи більше 4% усього обсягу поставок із СНД. У останні роки намітилася слабка тенденція до цього зростання.. Найбільш позитивним моментом у франко-українських;

відносинах у 1997р. було рішення уряду Франції про виділення Україні кредитної лінії в 300 млн франків. Одночасно було намічено виконання ряду широкомасштабних інвестиційних проектів, розмір яких у кілька разів перевищує суму названої вище кредитної лінії. До надзвичайних подій можна віднести розпочату в 1998р. модернізацію прокатного-виробництва на заводі ім.Ілліча в Маріуполі, яка, виконувалася за рахунок французького кредиту в сумі 180 млн франків. Успішна реалізація інших проектів буде залежати від наступних переговорів між українськими і французькими партнерами.

Очевидно, що взаємні економічні відносини не досить глибокі. Незважаючи на хороші політичні стосунки між обома країнами, рівень торгових відносин залишається далеко не на належному рівні. Однією з найважливіших причин є слабе знання французькими підприємцями і фірмами ринку України. На місткому українському ринку

їх ще поки не видно. Відсутність же в Україні французьких масс-медіа, а також інформація, яка поступає у Францію про країну тільки з російських і західноєвропейських джерел, створює не завжди об'єктивне й далеко не краще уявлення про Україну.

Серед серйозних труднощів, що постають на шляху розвитку торгового обміну між двома країнами, є і проблема фінансування. Для розвитку франко-українських торгових відносин було б корисно запровадити механізм достатнього фінансування імпорту, субсидування і забезпечення гарантіями українського експорту. Французькі підприємці, які звикли до жорсткого регулювання зовнішньоекономічної діяльності, поки не в змозі зрозуміти "правила гри" на українському ринку, оскільки не знають, як фізично бути присутніми на ринках України, як організувати складування, перевезення, страхування товарів, їхню консигнацію, сертифікацію тощо. Вони справедливо відзначають, що нормативи і правила України дотепер не адаптовані до міжнародних.

Але всі вищезгадані складності можна подолати. Обсяги торгово-економічних зв'язків та інвестиційної діяльності постійно зростають. Великі французькі компанії, які займали вичікувальну позицію, на кінець 1990-х років змінюють тактику і приступають до активного освоєння українського ринку. Слід зазначити, що сьогодні найбільшого успіху в розвитку товарообміну домоглися середні і дрібні французькі компанії, спектр діяльності яких в Україні вже досить широкий і охоплює агропромислову і аерокосмічну галузі, парфумерію, косметику, фармацевтику, поставку електропобутової техніки, пакування продукції.

Перспективи розвитку франко-українських ділових зв'язків об'єктивно існують і безсумнівно великі. Вони можуть бути значно більшими, якщо Україна зуміє використати деякі елементи французького досвіду у виборі свого власного шляху розвитку, розв'язання складних економічних проблем, неминучих при створенні національної ринкової економіки.

Мова йде не про копіювання досвіду Франції, що практично неможливо, оскільки надто вже різними дорогами йдуть у ХХІ ст. ці дві держави. Проте, безсумнівно, Україні буде корисно використовувати французький досвід організації центральної державної і регіональної служб. Адже від ділових і моральних якостей людей, залучених на державну службу, особливо в державах, подібних Франції й Україні, де на відміну від інших країн Європи найбільш яскраво відображена роль держави в економічному житті країни, від чиновників різного рівня залежить доля всіх починань, програм, та й доля народу в цілому.

Франція зуміла виробити свій моральний кодекс для людей, які прийшли на службу державі як у Національні збори, так і в уряд. На відміну від людей ділових, орієнтованих на азарт і ризик, що бажають відразу одержати все, державний службовець у Франції має більш скромні прибутки, але вони гарантують цьому забезпечене майбутнє. Це майже виключає можливі хабарі, що по сумі не зможуть компенсувати всі упущені вигоди чесного існування. Іншими словами, перед корупцією у Франції створений моральний бар'єр. Молодій Україні не зашкодив би подібний досвід у створенні нормативно-правової бази державної служби. Стабільне функціонування державних органів управління, укомплектованих чесними і компетентними службовцями, забезпечило б кращі перспективи для розвитку відкритої ринкової економіки в Україні, створило б позитивний імідж країни, перспективної в інвестиційному плані, здатної забезпечити стабільні і

справедливі правила поведінки на ринку.

Є необмежене поле діяльності в застосуванні практики державного управління Франції в умовах української дійсності.

Надзвичайний інтерес викликає використання досвіду в управлінні територіями-регіонами, яких у Франції в 1982р. було створено 22. Досвід розподілу компетенції між регіонами і центральним урядом у Парижі, напевно, може бути корисний Києву, оскільки в умовах ринкової економіки зв'язок центру з 25 областями України має бути оптимізований і приведений у відповідність із насущними інтересами регіонів і всієї держави.

Безсумнівний інтерес викликає французький досвід державного регулювання економіки через механізм приватизації-націоналізації. У Франції держава уважно відстежує економічну кон'юнктуру, і на базі можливостей, що виникли на ринку, провадиться переміщення основних фондів найбільших французьких компаній або в державний, або в приватний сектор.

Донедавна спостерігалася тенденція націоналізації провідних французьких компаній з метою утримання контролю на ринку. Наприкінці 1980-х і в 1990-і роки акценти змістилися, і тепер превалює тенденція до приватизації, а точніше - роздержавлення великих державних компаній. Як правило, приватизація - процес тривалий. Держава, намагаючись уникнути випадковостей і втрат на цьому шляху, велику увагу приділяє пошуку солідних інституціональних інвесторів, що могли б скласти тверде ядро нових власників колишньої державної власності.

Як ми бачимо з французького досвіду, приватизація великих компаній- які представляють найціннішу спадщину національної економіки в конкретній галузі, детально розробляється, послідовно й ретельно реалізується відповідно до бізнес-плану, який розроблено Лічильною палатою (орган державного аудиту). Фонду держмайна України, напевно, була б цікава методика оцінки фондів французьких компаній, які підлягають приватизації за рішенням Національних зборів і уряду. Корисним у цій методиці може бути те, що незалежно від строку експлуатації споруди, устаткування або комплексу в цілому, тут встановлюється межа залишкової вартості об'єкта у 65%, нижче якого об'єкт не може бути оцінено.

Повчальним для української сторони може бути французький досвід розв'язання ряду складних соціальних проблем, особливо щодо працевлаштування безробітних. Для України розв'язання цього завдання назріло, і непогано було б детально вивчити досвід Франції по комплексному розв'язанню проблем приватизації та необхідності професійної переорієнтації та працевлаштування великої кількості населення.

Доречним міг би бути досвід Франції по поступовому входженню її в різноманітні регіональні структури, у тому числі в ЄС. Звичайно, Україна має дещо інші стартові умови і наміри. Важливою є адаптація національного законодавства до умов, які висуваються при вступі в ту або іншу регіональну організацію (приміром, ЧЕС або СЕРТА). Серед цих проблем у першу чергу такі, як узгодження фінансової і кредитної політики України з відповідними умовами країн-учасниць регіонального об'єднання, оптимізація митних бар'єрів, спільне вирішення екологічних проблем, розвиток регіональної інфраструктури, особливо в транспорті, комунікаціях та ін.

Детально аналізуючи французький досвід трансформації економіки і підвищення

ефективності окремих її секторів, переконуєшся в необхідності раціонального використання Україною окремих його компонентів. Формування ринкових відносин в Україні дозволить їй поступово наблизитися до рівня промислово розвинених країн. На цьому етапі досвід Франції, що спирається на власні сили в боротьбі за життєво важливі інтереси національної економіки, вийняткові важливий для України.

Контрольні запитання:

1. Що, на вашу думку, більше пов'язує Україну з Німеччиною: історичні чи економічні зв'язки ?
2. Яку роль виконує Німеччина в зовнішній торгівлі України на сучасному етапі?
3. Що з економічного досвіду Німеччини Україна може використати на шляху побудови вільної ринкової економіки?
4. У чому полягає складність історичного розвитку франко-українських відносин?
5. Що, на вашу думку, слід зробити українському уряду щоб привабити французьких інвесторів?
6. Чи є прийнятним для України французький досвід організації центральної державної і регіональних служб?
7. Спробуйте визначити перспективи розвитку франко-українських і німецько-українських відносин?

РОЗДІЛ 5. Економічні програми та Європейський банк реконструкції та розвитку у структурній перебудові економіки України

5.1. Міжнародна технічна допомога за програмою TACIS

У рамках програми TACIS протягом 1996-1999 Україні було надано значну допомогу, яка зумовила активізацію процесу економічних та політичних перетворень. У сфері технічної допомоги з боку ЄС для України був закладений міцний фундамент і нагромаджений досвід, врахований в Індикативній програмі TACIS на 1996-1999 рр.

Програма "Європейського Союзу була розроблена в 1991 році ЄС для Нових Незалежних Держав (колишніх республік Радянського Союзу за винятком країн Балтії), а з 1993 року і для Монголії з метою сприяння розвитку гармонійних та міцних економічних та політичних стосунків між ЄС та іншими країнами-партнерами, а також підтримки їх зусиль по створенню суспільств, що базуються на політичних свободах та економічному розквіті.

Під технічною допомогою в рамках TACIS розуміється система заходів, що передбачає залучення експертів, консультантів, викладачів і радників, а також створення і зміцнення орієнтованих на ринок структур. TACIS відіграє роль своєрідного каталізатора, оскільки відкриває доступ до головних кредиторів завдяки проведенню передінвестиційних досліджень і виробленні техніко-економічних обґрунтувань.

Питання капітального будівництва та реконструкції виробництва, постачання технологічного обладнання і прямих інвестицій у рамках TACIS не розглядаються. Ця програма фінансує надання послуг і, в обмеженому обсязі, поставки допоміжного обладнання. Фінансування здійснюється у формі грантів, а не позик і передбачає виділення коштів поетапно, залежно від ходу реалізації проєктів.

З початку роботи за програмою TACIS було проведено значну кількість заходів, спрямованих на надання підтримки Україні в проведенні реформ у ключових галузях. Загалом за програмою Україні вже надана у розмірі понад 500 млн ЕКЮ, включаючи фінансування за програмою з Ядерної безпеки.

Допомога надавалась як на центральному так і на регіональному рівнях.

Нижче поданий опис того, що робиться в цих пріоритетних секторах програми в Україні на даний час:

У сфері ядерної безпеки та навколишнього середовища TACIS підтримує зусилля уряду України, спрямовані на закриття Чорнобильської АЕС і будівництво нових електростанцій для забезпечення держави в енергії. Допомога щодо підвищення безпеки існуючих атомних станцій та інших цивільних засобів обробки ядерного палива і відходів надається шляхом:

- підтримка розвитку впливових та незалежних структур, які можуть визначити розвиток ядерної промисловості,
- проведення аналізу деяких типів реакторів для визначення їх недоліків і планування коротко- та середньострокових дій з метою усунення цих недоліків;
- відрядження на місця експертів для вжиття практичних заходів, для підвищення

стандартів безпеки;

- забезпечення необхідним обладнанням та нагляд за операційними процедурами, організацією управління та контроль за якістю;
- співпраці з проектними інститутами для виявлення потенційних недоліків у конструкції реакторів і вироблення коротко- і середньострокових дій характеру щодо таких реакторів;
- проведення техніко-економічного дослідження з метою визначення оптимальних шляхів захисту навколишнього середовища від викидів радіоактивних матеріалів.

Реструктуризацію державних підприємств, розвиток приватного сектора, а також конверсію підприємств військово-промислового комплексу і розвиток фінансового сектору TACIS підтримує шляхом:

- консультування і підготовки урядових структур, відповідальних за приватизацію, зокрема Фонду Державного Майна;
- надання консультацій, підготовки кадрів і поставок обладнання регіональним центрам у процесі здійснення ними власних приватизаційних заходів;
- підтримки у створенні регіональних приватизаційних фондів;
- допомоги великим підприємствам у здійсненні ними передприватизаційних заходів з реорганізації;
- створення післяприватизаційного центру для надання допомоги новим приватизованим підприємствам у реструктуризації;
- передавання знань і досвіду для допомоги підприємствам у проході до виробництва цивільної продукції;
- консультування щодо можливих шляхів залучення іноземних інвестицій або створення спільних з іноземними компаніями підприємств;
- створення інформаційних центрів для малих та середніх підприємств і сприяння у налагодженні стосунків між малими та середніми підприємствами України та ЄС;
- підготовки банківських працівників Національного Банку України і заснування Академії підготовки кадрів при Ощадному банку України.

У сільськогосподарському секторі TACIS надає допомогу в підвищенні ефективності виробництва, переробки та розподілу продуктів харчування через:

- відкриття приватних магазинів у містах та організацію надійного постачання високоякісних продуктів харчування;
- підтримку Асоціації приватних фермерів;
- забезпечення допомоги експертів безпосередньо на фермах, переробних транспортних підприємствах, структурах оптової та роздрібною торгівлі;
- консультування на національному рівні щодо вироблення стратегії у сфері сільського господарства і створення відповідних допоміжних служб;
- підтримку реструктуризації та часткової приватизації колишніх радгоспів та колгоспів;

- консультування щодо вдосконалення методів зберігання зерна та пакування харчопродуктів.

Щодо допомоги в сфері транспорту та телекомунікацій слід зазначити, що в Україні існує потреба у створенні транспортної мережі, що могла би підтримувати ринкову економіку, інтегровану в світову торгову систему. TACIS надає допомогу у виробленні такої системи шляхом:

- консультування і підготовки спеціалістів для подальшої модернізації українських портів і підвищення ефективності управління;
- організації програм підготовки для фахівців морської справи, які працюють на морських та річкових суднах або у портах;
- надання підтримки урядові України у визначенні пріоритетів щодо фінансування та технічного обслуговування мережі доріг;
- надання підтримки у створенні центру підготовки керівного складу у сфері транспорту;
- забезпечення та надання консультацій щодо вдосконалення контролю за повітряним рухом.
- У сфері реформи системи місцевого самоврядування, розвитку людських ресурсів та освіти TACIS надає сприяння через:
- забезпечення підготовки державних службовців і урядових відповідальних осіб на місцевому рівні з метою підвищення їх кваліфікації;
- допомогу у перепідготовці колишніх офіцерів Збройних Сил;
- зміцнення економіки та забезпечення навчання і підготовки керівних кадрів;
- зміцнення національних служб працевлаштування;
- вивчення соціальних наслідків приватизації великих підприємств і вироблення рекомендацій щодо їх адаптації до нових умов;
- вироблення пакетів програм для їх використання технічними коледжами та іншими закладами вищої освіти;
- Фінансування програми TEMPUS, яка сприяє співробітництву між університетами та інститутами України та ЄС.

В енергетичному секторі TACIS:

- надає підтримку у впровадженні енергозбереження і підвищення ефективності виробництва та постачання енергії шляхом:
 - надання консультації урядові України щодо шляхів реорганізації енергетичного сектора і вироблення ефективної стратегії ціноутворення в енергетиці;
 - проведення аналізу методів виробництва енергії та надання пропозицій щодо шляхів їх реорганізації та підвищення ефективності;
 - надання пропозицій стосовно шляхів реструктуризації нафтогазового сектора економіки;
 - надання інформації з питань енергозбереження поряд із здійсненням пілотних проектів, які втілюють цю теорію в життя.

В Україні діють також програми:

- TEMPUS (програма співробітництва в сфері вищої освіти);

- ACE (програма співробітництва в сфері економіки);
- LIEN (програма підтримки неблагополучних верств населення);
- BISTRO (підтримка у проведенні конференцій та семінарів, невеликих за обсягом досліджень та реалізації програм навчання);

- Нова ініціатива Європейської Комісії, спрямована на підтримку економічних реформ в країнах СНД, в тому числі в Україні, отримала назву "Програма співробітництва та координації".

- Для надання безпосередньої практичної допомоги малим та середнім підприємствам (МСП) в країнах СНД в рамках TACIS діє проект ESSN (European Senior Service Network).

- Програма ЄС Europrtenariat передбачає встановлення тісного співробітництва між МСП з різних країн, підтримку ділових зв'язків між ними та проведення спільних дій. Вона надає можливість участі у ній МСП з країн СНД, в тому числі з України.

- Програма Overture сфокусована на проблемах регіонального планування та розвитку регіональної інфраструктури і регіональних органів та екології.

- Програма ECOS охоплює проблеми місцевої адміністрації, системи міських, послуг, міського планування і розвитку екології та регенерації міст.

- Міжнародна асоціація сприяння співробітництву з вченими країн колишнього СРСР у сфері наукових досліджень та розвитку (INTAS) надає фінансову підтримку дослідницьким проектам, які реалізуються спільно вченими України та європейських країн-членів Асоціації з наступних напрямків: [14,98].

- Фізика, астрономія, астрофізика;
- Математика, інформаційні науки;
- Хімія;
- Науки про життя;
- Науки про землю, навколишнє середовище, енергетика;
- Інженерні науки, аеронавтика, космос;
- Економіка, суспільні та гуманітарні науки.

Програма співробітництва у сфері науки та технології з Центральне-та Східноєвропейськими країнами (COPERNICUS) передбачає підтримку прикладних досліджень у таких галузях:

- Інформаційні технології;
- Комунікаційні технології та інженерні мови;
- Виробництво, отримання та обробка матеріалів;
- Вимірювання та тестування;
- Агро-харчова індустрія;
- Біотехнологія.

Слід зазначити, що Індикативна програма 1996 -1999 роки є документом, який залежно від процесу втілення в життя економічних та політичних перетворень може змінюватися та доповнюватися. До того ж вона у більшій мірі враховує інтереси країни - партнера, оскільки вперше включає положення, розроблені з урахуванням пропозицій української сторони.

У межах цієї програми скоординована стратегія TACIS, на відміну від попередньої

програми, визначена у трьох областях співробітництва, таких як: інституційна реформа та розвиток, підтримка економічних реформ і розвиток приватного сектора, реформування та розвиток енергетики.

У процесі реформ головним завданням є створення необхідних структур урядової підтримки та забезпечення паралельного розвитку приватного сектору. Зокрема, особлива підтримка в усіх ключових секторах української економіки надаватиметься процесу приватизації.

Існує можливість фінансування через Національну Індикативну Програму певних механізмів. Вони є виконавчими інструментами і можуть бути задіяні для досягнення цілей програми TACIS шляхами, які доповнюють головні проекти з Плану дій.

Ці механізми охоплюють, наприклад, консультативні послуги, що надаються Урядові, співфінансування неурядових організацій, навчання та світу TEMPUS, підтримку діяльності підприємств, міжнародні стандарти та зобов'язання.

Деяких змін зазнала "географія" надання технічної допомоги: на регіональному рівні окрім Донбасу та трикутника Харків-Дніпропетровськ-Запоріжжя більше уваги надаватиметься Криму, оскільки він має особливе геополітичне значення, а також певний економічний потенціал, який може привернути увагу іноземних інвесторів. Можливі заходи в цьому регіоні України будуть пов'язані з головними сферами діяльності по проектах TACIS у рамках Індикативної програми на 1996 - 1999 роки.

Особливий акцент зроблено на впровадженні нової Програми Прикордонного Співробітництва, яка охоплюватиме західні регіони нашої країни, що мають спільний кордон з країнами Центральної та Східної Європи.

Обсяг індикативного бюджетного фінансування для забезпечення допомоги Україні з боку ЄС в рамках TACIS на період 1996 - 1999 роки відповідно до Програм дій становить Ц)5 млн. ЕКЮ. Ця сума підлягає перегляду протягом дії Індикативної Програми. Асигнування буде доповнене за рахунок фондів передбачених для Програми з Ядерної Безпеки, а також Міждержавної Програми та Програми Прикордонного Співробітництва. Загальний обсяг в рамках TACIS по Україні становить приблизно 500 млн. екю.

5.2. Європейський банк реконструкції і розвитку

Аналіз портфеля економічних проектів, що готуються та впроваджуються в Україні за підтримки Європейського банку реконструкції та розвитку, вказує на те, що можна сподіватися на суттєве розширення співробітництва. Якщо в 1995-1996 рр. виконувалось 17 проектів на загальну суму 321,3 млн.ЕКЮ, то обсяг проектного портфелю спільними зусиллями може бути збільшений до 916,6 млн.ЕКЮ.

Очікується суттєве зростання питомої ваги і обсягу проектів розвитку інфраструктури з 20 до 35 відсотків (зокрема, транспорт, шляхи сполучення, газопостачання, теплопостачання, житлово-комунальне господарство) та в сфері фінансових послуг - з 21 до 28 відсотків.

З'являються нові реальні можливості Здійснення спільних проектів в галузях високих технологій, освіти, науки, хоча обсяг проектної діяльності тут ще зовсім незначний.

Таблиця №1. Проекти України з ЄБРР

Назва проєкту	Загальна Сума Проекту	Фінансування з боку ЄБРР	1998 (факт)	1999 (план)
Інтегровані сільськогосподарські послуги	20,74	3,9	3,9	
Полтавська нафтова компанія	47.3	8	8	
Газові лічильники (потребує ратифікації)	80.587	80.587		30
Модернізаційний	287.5	42.4	42.4	
Реформа міського транспорту Кривого Рогу	132	40	40	
УкпЯо*гп (потребує ратифікації)	30	30		10
Реабілітації доріг та розвиток телекомунікацій	200	120		
Розвиток муніципальних служб та інвестиційні	80	50		
Розвиток муніципальних служб	55	30		2,9
"Євробачення"	1,8	1.0	1,0	
Проект реабілітації теплопостачання	Близько 150	80% від заг.суми		
Аеропорт	14.8	5.10	5.1	
ITUR	198.2	5.10	5.1	
SME line	121.1	121.1	45.8	
Кредитна лінія для малих та середніх підприємств	100 млн. ЕКЮ	100 млн. ЕКЮ	130	
Проект реконструкції Старобешевської ТЕС		113,2		12,7
Укранорух (потребує ратифікації)		25,4		126
SME line II		88 3		-43 09
Проект будівництва морського нафтопереплавачого комплексу в районі м. Олеси		101		40

Деякі перспективні проєкти

Енергетичний сектор: зростання рівня платежів за електроенергію може, на думку ЄБРР, бути здійснено через приватизацію енергодистрибуторських компаній. Разом із тим, зростання рівня надходжень та приватизація сектору є головними умовами посилення фінансової ефективності ядерного проєкту Рівне/Хмельницький. Банк висловив готовність прийняти участь у приватизації 4-5 енергодистрибуторських компаній через придбання опціону на право отримання пакету акцій після проведення тендеру за участю стратегічного інвестора.

Нафтогазовий сектор (транспортна інфраструктура каспійської нафти). В перспективі керівництво Банку вважає за доцільне з'єднання проєктів будівництва терміналу "Південний" та спорудження нафтопроводу "Одеса-Броди" у єдиний міжнародний проєкт, оскільки реалізація окремих проєктів призведе до ускладнення процесу їх фінансування. Одним з можливих шляхів реалізації об'єднаного проєкту може бути створення спеціальної міжнародної компанії (консорціуму), яка буде виконувати проєкт на умовах концесії за принципом БОП (будівництво, обслуговування та повернення у власність держави).

Сектор телекомунікацій ЄБРР надав пропозицію щодо участі у приватизації "Укртелекому". По оцінці фахівців Банку, участь ЄБРР може досягти 200 млн. дол. США у формі перед-приватизаційної позики.

Банківський сектор. ЄБРР відпрацьовує декілька проєктів по реструктуризації та реабілітації українських комерційних банків: "Україна", "Приватбанк", "Укрсоцбанк", "Західно-український комерційний банк".

Активність ЄБРР спрямована на залучення стратегічних інвесторів до цього сектору для підвищення рівня капіталізації українських банків та їх спроможності залучати довгостроковий капітал.

Контрольні питання:

1. У чому полягає суть програми TACIS?
2. Які сфери діяльності охоплює ця програма?
3. Які інші програми діють в Україні?
4. Проаналізуйте проекти України з ЄБРР?
5. Наскільки, на вашу думку, ефективна співпраця України з ЄБРР; діяльність у рамках економічних програм?

РОЗДІЛ 6. Проблеми залучення в економіку України прямих іноземних інвестицій від Європейського союзу

Ринкові реформи і структурні перетворення, що відбуваються в Україні, потребують великих капітальних вкладень. Ситуація ускладнюється тим, що проблеми інвестування господарських комплексів доводиться вирішувати в умовах глибокої економічної кризи. В той же час потреба в інвестиціях для реформування і перебудови економіки постійно зростає внаслідок радикального оновлення основних фондів. Вже зараз відчувається, що всі існуючі негативні тенденції, що склалися, неможливо перебороти без великомасштабної інвестиційної підтримки.

В таких умовах вирішального значення набуває залучення прямих іноземних інвестицій, переваги яких над іншими формами іноземного інвестування спостерігаються у таких формах як:

1. ПП не збільшують державного боргу;
 2. сприяють оновленню виробничих потужностей на новітній основі; в) зменшують рівень безробіття;
 3. підвищують рівень життя; д- збільшують дохід до бюджету.
- 6.1. Режим іноземного інвестування.

Згідно з Законом України про іноземні інвестиції в більшості випадків однаково трактуються іноземні та українські господарські одиниці. Проте для іноземних інвесторів існують певні обмеження в банківській сфері, страхуванні, телебаченні та радіомовленні. Вони не мають права виробляти зброю та алкогольні напої. Підприємство з іноземними інвестиціями - це підприємство з 10% іноземного капіталу, але не менше 100 тис. дол. США. Юридичне дозволеними формами інвестування є наступні:

- придбання майна, яке спеціально не виключене Законом з іноземної власності;
- участь в підприємстві спільно з українським партнером;
- придбання існуючого підприємства.

Згідно з діючим українським законодавством іноземним інвесторам надаються наступні гарантії:

- захист протягом 10-ти років від зміни гарантій, що містяться в законі;
- інвестиції не можуть бути експропрійовані, окрім

форсмажорних обставин. В цьому випадку іноземний інвестор має право на відшкодування збитків;

- компенсація за втрати, які були спричинені недбалістю державних органів;
- право на репатріацію початкової інвестиції без мита у випадку завершення інвестування.

Україна уклала договори про захист та сприяння інвестиціям з більш ніж 36-ма країнами. Там, де внутрішнє законодавство є менш сприятливим, для захисту прав інвесторів можна скористатись міжнародними договорами.

Іноземним інвесторам надано право репатріювати прибуток, дохід чи інші кошти, що відносяться до інвестиції, без обмежень, після сплати належних податків. Іноземним інвесторам гарантовано право негайної та безперешкодної репатріації прибутків та інших коштів в іноземній валюті, отриманих з їх інвестицій в Україні. Конвертація коштів для

репатріації проводиться через Українську міжбанківську валютну біржу при наявності підтвердження іноземної реєстрації та суми отриманого прибутку. Інвесторам рекомендовано працювати з банком з високою репутацією, що має досвід з проведення подібних трансакцій.

Раніше для залучення ПІІ застосовувалися такі стимули, як звільнення від податку на прибуток підприємства на 5 років. Однак, починаючи з 1 липня 1997 року податкові канікули були скасовані з метою створення рівних конкурентних умов з вітчизняними виробниками.

Згідно з Законом України про інвестиційний режим, чинним з 25 квітня 1996 року, майно, яке вноситься іноземним інвестором до статутного фонду українського підприємства, дозволяється імпортувати без сплати мита. Спеціальні звільнення від податків надаються виробникам автомобілів та запасних частин до них у випадку, коли іноземні вклади в статутний фонд підприємств перевищують 150 млн.дол. США готівкою. Податкові стимули існують і для сільськогосподарських підприємств. Наприклад, з січня 1999 року набрали чинності сприятливі інвестиційні та податкові режими для:

- спеціальних економічних зон "Донецьк" та "Азов", які будуть існувати щонайменше на протязі 60-ти років;
- ряду міст Донецької області, які визначені як зони пріоритетного розвитку на протязі 30-ти років;
- інвестиційних проектів в Закарпатській області на період 15 років тощо. В цих районах застосовуються;
 - звільнення від імпортних мит та ПДВ на імпортні товари;
 - звільнення від податку на прибуток підприємств, або знижені ставки цього податку;
 - знижені ставки утримуваних податків на доходи, отримані нерезидентами, та на дивіденди тощо. Нерезиденти не можуть бути прямими власниками землі в Україні, але вони можуть її арендувати у місцевих влад на період до 50-ти років. Право власності на споруду надає власникові право користуватися землею, на якій знаходиться споруда на строк її придатності.

Україна прийняла ряд законів щодо запобігання та зменшення забруднення навколишнього середовища та контролю за викидом шкідливих речовин. Для цього юридичні особи повинні:

- проводити аудит забруднення навколишнього середовища перед початком виробничої діяльності;
- примусити працювати згідно з встановленими нормами та лімітами викиду, включаючи утилізацію відходів та шкідливих речовин;
- сплачувати компенсацію за використання природних ресурсів і за забруднення чи іншу шкоду, нанесену навколишньому середовищу.

Перед покупкою нової компанії або утворенням договірною об'єднання двох існуючих компаній слід отримати письмову згоду від Антимонопольного Комітету у випадках, коли :

- сукупна вартість активів чи доходи з продажу всіх учасників разом перевищують

еквівалент 12-ти мільйонів американських доларів і активи чи доходи з продажу принаймні двох учасників варті більше ніж 600 тисяч американських доларів у кожного;

- ринкова частка кожного з учасників перевищує 35% певного ринку;
- ринкова частка господарської одиниці, що утвориться, перевищуватиме 35% певного ринку.

Схвалення Антимонопольного комітету необхідне також перед придбанням частки компанії, якщо загальна вартість акцій, що купуються дає можливість отримати 50% голосів. Іноземні інвестори мають право брати участь в приватизації, але проведення приватизаційного процесу домінується часто політичними міркуваннями. Тому правила, які регулюють іноземні інвестиції, часто сповнені протиріч. Наприклад, хоча закон про приватизацію стверджує, що іноземці мають право брати участь в приватизації на тих самих умовах, що і українські громадяни, він одночасно допускає обмеження для певних груп в особливих випадках, яких більше ніж загальних.

Інвестиційний процес проходить також у формі створення спільних підприємств. Із 7100 підприємств з залученням іноземного капіталу в Україні 68% з них функціонують як СП. СП може бути оформлено юридичне як компанія, яка є юридична особа, чи як некорпоративне товариство.

Форми господарської діяльності, якими найчастіше користуються іноземні інвестори в Україні, це - акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю. Іноземна компанія може заснувати представництво в Україні, яке як некорпороване дочірнє підприємство, повинне бути зареєстроване в державних органах. Представництво не є юридичною особою і діє від імені іноземної компанії, яку представляє.

6.1. Стан ПІІ в Україні та напрямки їх використання

У 1998 році в економіку України іноземними інвесторами вкладено 922,4 млн дол. США, що на 21,5% більше, ніж у 1997 році, у тому числі з країн СНД та Балтії — 57,3 млн дол. (6,2% до загального обсягу), з інших країн світу — 864,9 млн дол. (93,8%). Основними формами залучення інвестицій були грошові внески — 571,0 млн дол. (61,9% вкладеного обсягу) та внески у формі рухомого і нерухомого майна — 298,8 млн дол. (32,4%).

Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій в Україну на 01.01.99 становив 2781,7 млн дол. США. Найбільші обсяги інвестицій вкладені нерезидентами з США — 509,7 млн дол. (18,3% до загального обсягу), Нідерландів — 264,1 млн дол. (9,5%), Німеччини — 231,5 млн дол. (8,3%), Сполученого Королівства — 209,2 млн дол. (7,5%), Російської Федерації — 186,9 млн дол. (6,7%), Кореї — 186,2 млн. дол. (6,7%), Кіпру -149,6 млн дол. (5,4%), Швейцарії — 89,8 млн. дол. (3,2%), Ліхтенштейну — 85,4 млн. дол. (3,1%).

Проблема недостатніх закордонних вливань капіталу в економіку України так само, як і проблема інвестицій взагалі, — це не просто проблема браку грошей, як це часто зображається, чи недовіри до України як потенційного боржника з істотними пережитками і залишками тоталітарної системи (для Китаю, який хоч і є комуністичною країною, проте зумів залучити десятки млрд. доларів позик з капіталістичних країн, це характерне не в меншій мірі), а значно глибша проблема, що стосується стану економіки країни в цілому, обраного курсу, яким Україна йде до ринкової економіки, істотних вад існуючого

господарського механізму, грубих перекручень і спотворень у грошово-кредитній, банківській і валютній політиці, цілого комплексу інших взаємопов'язаних невирішених питань, що нагромаджувались протягом багатьох років і сковували, паралізували спочатку певні сфери діяльності, поки, нарешті, не охопили всієї економіки і не паралізували найважливіші сфери діяльності (реалізації продукції, грошового обігу, кредитування та ін.).

Говорячи про те, що величезним дефіцитом в Україні є іноземні інвестиції, не слід забувати, що вони не прийдуть в країну доти, поки не наведемо порядку у себе вдома, не мобілізуємо власних ресурсів і не будемо їх раціонально використовувати, не створимо для інвесторів сприятливих умов. У цілому Україна серед європейських постсоціалістичних країн сприймається як країна з найбільшим ризиком. Незважаючи на очевидні позитивні зрушення у формуванні інвестиційного клімату за загальними середовищними факторами, Україна на сьогодні є інвестиційно-непривабливою в порівнянні не тільки із країнами з розвиненою ринковою економікою, але й з окремими східноєвропейськими країнами. Про це свідчать, зокрема, результати експертних оцінок.

Якщо у 1991—1992 рр. Україна займала 1-ше місце серед колишніх республік СРСР і 138-е місце у загальносвітовому рейтингу, то-у 1993—1994 рр. —відповідно 7 та 147 місця. У 1996 р. рейтинг позиціонує Україну на 111-му місці, серед 135 країн, з тенденцією до подальшого пониження.

Протягом усього пострадянського періоду Україна переживала, як це добре відомо, безперервне щорічне падіння ВВП. У 1998 р. ВВП України становив 37% від рівня 1992 р. та 30% від рівня 1990 р. Випуск промислової продукції становив у 1998 р. 42% від рівня 1990 р. Серед 25 трансформаційних економік це унікальний випадок за десятирічний період спостережень (1989-1998).

Однак на цьому тлі зовнішньоторговельні стосунки країни з ЄС відзначалися неабияким динамізмом. Український експорт на ці ринки протягом 7 років (1992-1998) зростав щороку більш ніж на десять відсотків, деколи сягаючи навіть 16-процентного зростання. Це безперечна ознака швидкої переорієнтації експортного сектора та зовнішньої торгівлі України на Захід. Частка ЄС у зовнішній торгівлі України з 1992 р. постійно зростала й досягла у 1998 р. майже 17% загального експорту України та близько 23% загального імпорту. В галузі іноземного інвестування країни ЄС здебільшого займають вичікувальну позицію. Лише три країни станом на 01.01.99 р. вклали капітал в українську економіку в сумі понад 100 млн. дол. США: Нідерланди — 264,1 млн. або 9,5% всіх іноземних інвестицій в Україну, Німеччина — 231,8 млн. (8,3%), Великобританія — 209,2 млн. (7,5%). При цьому інвестиції провідних партнерів — Нідерландів, Німеччини та Великобританії — порівняно з кінцем 1997 р. навіть дещо збільшилися.

Найбільший інтерес у інвесторів щодо вкладення капіталу викликають такі галузі економіки як харчова промисловість та внутрішня торгівля. І, на жаль, практично не має великих інвестицій з країн ЄС у виробничий сектор, що значно обмежує реальне значення таких капіталовкладень для української економіки. Не надто велику роль відіграє й фінансова допомога з боку ЄС та його країн-членів, хоча сумарно з 1991 р. вона виглядає солідно — понад 4 млрд. дол. США, в тому числі майже 40% — безпосередньо від установ ЄС, а майже половину — з Німеччини. Певна активізація з боку ЄС відчувається в галузі

технічної допомоги. Так, підписання у вересні 1996 р. індикативної програми TACIS на 1996 — 1999 рр. передбачає надання такої допомоги на суму до 700 млн. дол. США. Підписано також програму надання з боку ЄС субсидій на суму 37,5 млн. екю для здійснення технічної допомоги підприємствам енергетичного сектора України.

Разом з тим навряд чи можна в цілому позитивно оцінити вплив цієї допомоги на реальні процеси, що відбуваються в Україні. Як кількісно, так і якісно вона неадекватна потребам реформування економіки України. Отже, доводиться зробити висновок, що поки що розвиток економічних стосунків між Україною і ЄС відбувається не в руслі загальносвітових тенденцій.

У даний час розраховувати на значне збільшення іноземного інвестування з країн ЄС можливо лише за умови створення в Україні привабливого інвестиційного клімату, основними елементами якого є прибутковість на рівні, що відповідає ступеню ризиків та їх зменшенню, прогнозована та стабільна податкова політика з виваженням рівнем податків, надійні гарантії та захист інтересів і прав інвесторів, стабільність законодавства. На сьогодні стабільне існування жодного з цих елементів не забезпечене, натомість має місце скорочення інвестиційного потенціалу суб'єктів господарювання внаслідок падіння виробництва та реалізації продукції, поглиблення кризи платежів та бартеризації внутрішнього ринку, переорієнтація амортизаційних відрахувань з розвитку виробництва на поточне споживання, обмеженість та недоступність для реалізації інвестиційних проектів (внаслідок високого рівня процентних ставок) довгострокових кредитних ресурсів комерційних банків, нестабільність законодавства у цій сфері, відсутність надійних гарантій захисту від його зміни, занадто високий податковий тиск, повільні темпи приватизації, невирішеність питання надання у приватну власність земельних ділянок під об'єкти, що приватизуються, та інші. До того ж, за рівнем політичного і економічного ризику Україна посідає 135 місце серед 178 країн світу. Деякі з інвесторів висловлюють свою невпевненість у подальшому співробітництві.

Таблиця 2. Географічна структура прямих іноземних інвестицій зарубіжних країн в економіку України у 1995-1998 рр.

Назва країни	1995р.		1996р.		1997р.		1998р.	
	млн. \$ США	Структ в %	млн.\$ США	Структ в %	млн. \$ США	Структ в %	млн. \$ США	Структ в %
Всього	483		750		836,5		2618,0	
США	96,6	20,0	171,4	22,9	245,3	29,3	481,3	18,4
Німеччина	101,3	20,9	129,6	17,3	182,8	21,8	216,8	8,3
Британія	33,8	7,0	76,3	6,2	94,8	11,3	185,2	7,1
Кіпр	28,5	5,9	38,6	5,1	72,9	8,7	160,1	6,1
Швейцарія	21,3	4,4	35,2	4,7	51,5	6,2		
Росія	9,1	4,0	37,8	5,0	14,1	13,6	152,8	5,8
Ліхтенштейн	1,1		8,4		36,2		99,6	3,8
Нідерланди	10,4		44,9		199,2		258,8	9,9
Корея							184,7	7,0

Джерело: Прямі іноземні інвестиції за 1998р. Мінстат України./- К. -1999. - с.10-13.

Прямі іноземні інвестиції за 1997 рік. - с. 10-12 На початок 1999 р. на душу населення в Україні приходилось 56 дол. США, в той час, коли досвід нових індустріальних країн показує, що цей показник повинен становити не менше 1000 дол. США. Згідно Програми «Україна 2010» наприкінці 2010 року загальний обсяг ПІІ досягне 30 млрд. дол. США проти 3 млрд. дол. США наприкінці 1999р., що дозволить вирішити багато питань структурної перебудови.

6.2 Вільні економічні зони як каталізатор залучення ПІІ

Досягти сприятливого за усіма параметрами інвестиційного клімату і, особливо, постійно утримувати його на високому рівні (конкурентному у реальній світовій і інвестиційній ситуації) досить важко навіть для провідних промислово розвинутих країн, а для більшості країн, що розвиваються, та країн з перехідними економіками — практично неможливо. Тому у світогосподарській практиці розвивається досвід створення локальних зон сприятливого інвестиційного клімату. Найбільш ефективною і апробованою в багатьох країнах формою таких зон сприятливого інвестиційного клімату є вільні (спеціальні) економічні зони (ВЕЗ) різних типів. За деякими оцінками у світі функціонує понад 800 ВЕЗ, які дають 8—10 % світового торговельного обороту зі щорічним обсягом експорту в 20 млрд дол. США та з кількістю зайнятих приблизно 4 млн. осіб. Майже 300 з усіх ВЕЗ припадає на країни, що розвиваються (з експортом у 15 млрд. дол. - і 3 млн. зайнятих осіб).

Узагальнення світового досвіду розвитку ВЕЗ показує, що головні мотиви їх створення - це збільшення валютних надходжень до країни, розвиток експортних виробництв; технічна модернізація окремих галузей; розвиток економічно відсталих регіонів;

забезпечення якомога більшої зайнятості населення; розвиток інфраструктури тощо. На сьогоднішній день в Україні проектується вільні економічні зони в Севастополі, Чопі, Харкові, Одесі, Ілїчевську, Кременчуці та інш. Всього - біля 20. В 1998 році та на початку 1999 року указами Президента було закладено початок створення спеціальних економічних зон в Донецькій області, в Славутичі Київської області, в Трускавці та Яворівському районі. Львівської області. Але, поки що, все це залишається тільки на папері.

Єдиною реально працюючою вільною економічною зоною в Україні є Північнокримська експериментальна економічна зона «Сиваш», яку було створено Законом України у 1996 році.

Північнокримська експериментальна економічна зона «Сиваш». 1. Мета експерименту в Криму.

Уряд України при дуже великій підтримці, активності та зацікавленості боку Красноперекіпської адміністрації провели експеримент по створенню ВЕЗ.

Експеримент було проведено з метою реалізації таких заходів:

- експериментального відпрацювання на практиці сучасних економічних механізмів та методів господарювання;
- впровадження передових вітчизняних і зарубіжних науково - технологічних розробок та винаходів;
- розвитку експортного потенціалу на основі ефективного комплексного

використання сировинних, промислових та сільськогосподарських можливостей території;

- підготовки кадрового потенціалу, який відповідає вимогам організації високотехнологічного виробництва конкурентоспроможної продукції в умовах переходу до ринкової економіки, розв'язання проблеми зайнятості населення та інших соціальних проблем на території зони «Сиваш»;

- створення і забезпечення умов для реалізації інвестиційних проектів;

- залучення зовнішніх та внутрішніх ресурсів для реалізації інвестиційних проектів розвитку підприємств регіону;

- створення та розвитку виробничої і невиробничої інфраструктури.

2. Територія та механізм діяльності ВЕЗ «Сиваш». Північнокримська експериментальна економічна зона «Сиваш» (далі зона «Сиваш») включає територію Красноперекопського району, міст Красноперекопська та Армянська Автономної Республіки Крим, у межах якої проводиться економічний експеримент щодо розроблення моделі управління та господарювання в умовах переходу до ринкової економіки.

Керівним органом зони «Сиваш» є Адміністрація зони «Сиваш», що провадить свою діяльність у формі державної компанії статут якої затверджує Кабінет Міністрів України. Фінансування інвестиційних проектів у зоні «Сиваш» здійснюється відповідно до законодавства України за рахунок коштів суб'єктів підприємницької діяльності, бюджетних та позичкових коштів, іноземних інвестицій і кредитів, інших коштів. Законом про створення експериментальної економічної зони «Сиваш» суб'єктам цієї зони надаються такі пільги:

- зменшення ставки податку на прибуток на продукцію власного виробництва на 50%;

- звільнення від обкладання ввізним митом та податком на добавлену вартість сировини, матеріалів, устаткування та обладнання (крім підакцизних товарів), які ввозяться в Україну для потреб власного виробництва суб'єктами експериментальної економічної зони «Сиваш»;

- звільнення надходжень в іноземній валюті на користь суб'єктів експериментальної економічної зони «Сиваш» від обов'язкового продажу на міжбанківському валютному ринку у разі використання вивільнених валютних коштів на потреби розвитку зони.

Ставка була зроблена в основному на створення нових підприємств, спроможних залучити іноземні інвестиції в перспективний Перекопський район.

3. Поточні результати діяльності ВЕЗ «Сиваш». Загальний обсяг виробництва на підприємствах-суб'єктах зони за минулий 1998 рік зріс з 74,8 до 177,8 млн. гривень. Сьогодні Красноперекопський регіон виробляє 18 відсотків продукції всього Криму. Вже в 1997 році зріст виробництва склав 5 відсотків, у 1998 році - 43.4 відсотка. Спеціалісти вважають, що якщо б не «Сиваш», то підприємства регіону, а це більше, ніж 8 тисяч робочих місць, у тому числі 600 нових, створених завдяки технологіям зони, давно вже б зупинились.

ВЕЗ «Сиваш» виправдала себе тим, що тільки за 9 місяців минулого року її суб'єкти перерахували в бюджет 30 мільйонів гривень податків, залучили у вигляді інвестицій 7 мільйонів доларів, які б держава не була спроможна за існуючого економічного стану в них інвестувати.

Великомасштабною операцією по інтеграції у світову транспортну систему повинно стати в недалекому майбутньому для України створення спеціальної економічної зони «Інтерпорт-Ковель», яка, на думку зарубіжних і вітчизняних фахівців, зможе зробити Україну одним з самих значних транзитних центрів Європи. З метою облаштування міжнародного транспортного коридору Гданьск-Одеса, залучення інвестицій, розвитку зовнішньоекономічних зв'язків, транспортно- виробничої інфраструктури і відповідно до п. 5 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України ухвалено:

1. Створити з 1 січня 2000 року терміном на 20 років на території Волинської області спеціальну економічну зону «Інтерпорт-Ковель» площею 56,7 гектара згідно з картою території, що є невід'ємною частиною цього указу. Протягом багатьох десятиліть транспортними воротами в Європу для колишнього СРСР, у тому числі й України, служив білоруський Брест. Після розпаду Союзу з'явилися нові кордони, і Україні стало не вигідно перекидати вантажі через білоруське місто. Географічне ж розташування Волині, розташованої у 60 кілометрах від польського кордону, Ковель є кращим місцем для створення цих воріт завдяки безпосередній близькості головних трансєвропейських автомагістралей Мілан-Будапешт-Львов-Київ і Берлін- Варшава-Брест-Москва.

З огляду на обмежені можливості бюджету, найважливішою функцією ВЕЗ є притягнення вітчизняних і іноземних інвестицій. Недосконале податкове законодавство нашої країни робить нереальним створення «Інтерпорту-Ковель» за рахунок власних коштів. Орієнтовна вартість центрального терміналу - біля 40 млн. дол., друга черга будівництва вимагатиме залучити ще не менше 150 млн. Такий проект ніхто не в змозі профінансувати без інвесторів. Тому вже декілька років ведуться переговори з італійськими і німецькими фірмами, а також з одним австрійським банком, що виявили бажання взяти участь в реалізації проекту. Вільна економічна зона буде тільки стимулювати бажання інвесторів. З української сторони найбільш реальним інвестором є Промінвестбанк. Про готовність частково профінансувати проект заявив також ЄБРР, присутність якого у фінансуванні обіцяє авторитет об'єкту, що створюється. Якусь частину візьме на себе «Асоціація міжнародного розвитку». В «безподатковий рай» будуть залучатись й інші інвестори, тим більше, що зона створюється у формі відкритого акціонерного товариства.

3. *Напрямки діяльності «Інтерпорту-Ковель».* Як відомо, Ковель і Люблін з'єднуються ділянкою залізничної колії з западноєвропейською вузької колією. Країни СНД мають більш широкий стандарт колії, що змушує змінювати колісні пари або перевантажувати вагони з однієї колії на другу. Це створює проблему при залізничних перевезеннях. Створення «Інтерпорту-Ковель» цілком її знімає. Тому в першу чергу до об'єкту повинні ввійти:

- залізничні колії західноєвропейського стандарту і стандарту СНД;
- цех по переробці тарно-штучних вантажів;
- контейнерний термінал для перевантаження і зберігання усіх видів контейнерів;
- склад для великовагових вантажів і рампа для перевантаження колісної техніки.

Друга черга будівництва передбачає створення інфраструктури по опрацюванню самого широкого асортименту товарів.

ВЕЗ «Інтерпорт-Ковель» має у своєму розпорядженні площу 57 гектарів. У цій зоні

будуть здійснюватися тільки ті види підприємницької діяльності, що відповідають меті створення зони. Тут будуть розміщені підприємства по обслуговуванню транзитних вантажів, їхньому збереженню, доробці, сортуванню, наданню усіх видів послуг - від транспортно-експедиційних до фінансових і торгових, а також підприємства, що застосовують новітні технології з метою виробництва товарів на експорт.

В цілому за оцінкою фахівців економіко-правовий режим єдиної діючої української експериментальної економічної зони «Сиваш» не можна назвати успішним, що пояснюється нестабільністю загальної законодавчої бази в державі та відсутністю законодавчих гарантій для інвесторів.

Отже, найкращим проектом «державної ВЕЗ» було б проведення загальної реформи правової системи, розробка оптимальної податкової політики, які б дозволили успішно розвиватися і промисловості, і АПК, і малому бізнесу. Якщо держава сформує загальну економічно-правову систему, яка буде оптимальною і для підприємництва, і для держави, то в такому випадку ВЕЗ будуть проектуватися тільки там і тоді, де буде виникати необхідність у нових технологіях та ме\пнізмах господарювання.

6.3 Зовнішня торгівля України з країнами ЄС як фактор залучення ПІІ

На початку ХХ сторіччя зарубіжні інвестиції вважалися заміником зовнішньої торгівлі, який витісняє останню в загальних зовнішньоекономічних стосунках. За останні десятиріччя ситуація докорінно змінилась. Інвестиції і торгівля взаємно стимулюють одне одного і розвиваються паралельно. Чи відповідає розвиток зовнішньоекономічних відносин України Європейським Союзом цій загальносвітової тенденції?

Розвиток процесу економічної інтеграції полягає у лібералізації і синхронізованому відкритті ринків ЄС та України, взаємному збалансуванні торгівлі, наданні на засадах взаємності режиму сприяння інвестиціям з ЄС в Україну та українськими експортерами на ринках ЄС, запровадженні спільного правового поля і єдиних стандартів у сфері конкуренції та державної підтримки виробників. Економічна інтеграція базується на координації, синхронізації та відповідності прийняття рішень у сфері економіки України та ЄС і передбачає ліквідацію обмежень розвитку конкуренції та обмеження застосування засобів протекціонізму, формування основних економічних передумов для набуття Україною повноправного членства у ЄС.

Зовнішньоторгівельний оборот України з Європейським Союзом розподіляється по країнах нерівномірно. Лідером є Німеччина, причому з великим відривом від решти країн. Далі йдуть Італія, Франція, Іспанія, Австрія, Нідерланди. На ці країни припадає 77,8% товарообороту. Торгівля з рештою країнами ЄС розвинута в меншій мірі, але має гарні перспективи.

Зростання обсягів торгівлі з ЄС було досягнуто без будь-яких істотних зрушень у товарній структурі. Відкриття європейських ринків Україна використала для нарощування експорту тих продуктів, які вже у минулому мали високі експортні квоти, спираючись на технологічну базу та ноу-хау радянських часів. З поміж експортної палітри металургії та хімії Україна експортувала до Європи надто вузький асортимент простих виробів з невеликим ступенем обробки. Отже, зростання обсягів продажу цих капіталоемних товарів у ЄС було досягнуто не завдяки нарощуванню їхнього виробництва, а лише через

переорієнтацію поставок з внутрішнього ринку та ринків колишнього СРСР на решту світу.

Але слід відзначити, що незважаючи на зростаючу роль торгівельних відносин між Україною та ЄС, що підтверджується і приведеними в таблиці №3 даними, Україна має хронічний дефіцит зовнішньої торгівлі. Негативне сальдо України у торгівлі з ЄС постійно зростало впродовж 1994 - 1997 рр., зменшившись лише у 1998 р. порівняно з 1997 р. на 600 млн. дол. Зменшення торговельного дефіциту 1998 р. стало наслідком фінансової кризи в Україні, що призвела, зокрема, до відчутного знецінення української гривні, а відтак - до відносного подорожчання імпорту в умовах нестійкої платоспроможної українських імпортерів.

Слід зазначити, що торговельний дефіцит з розвиненими країнами - нормальна річ для трансформаційних економік, адже його можна компенсувати надлишком на решти ринків, торговельні дефіцити спричинені, як правило, посиленням імпортом так званих "інвестиційних товарів" - машин, устаткування тощо, необхідних для модернізації виробництва. За логікою системної трансформації країна, використавши цей імпорт за призначенням, здатна згодом компенсувати тимчасовий торговельний дефіцит. На жаль, Україна досі недостатньо використовувала цю можливість.

Структура наших експортних пропозицій досить вузька щодо імпортних. Вона орієнтована на товари з низьким ступенем обробки, які виготовляються у низькодинамічних секторах світової економіки і проти яких в ЄС застосовують протекціоністські заходи (вироби чорної металургії, текстильної промисловості, продукція сільського господарства). Частка чутливих товарів складає майже 60% українського експорту. Група чорних металів, маючи найвищий коефіцієнт спеціалізації в українському експорті, характеризується ще й високою конкурентною перевагою у порівнянні з країнами ЄС. Дещо менше, але теж конкурентноспроможні наші текстиль та одяг, які виробляються за німецькими (в основному) технологіями, та певною мірою продукція хімічної промисловості, тому на ці товари ЄС встановив квоти.

Загальному погіршенню торговельного сальдо суттєво сприяє несиметричність рівнів відкритості ринків ЄС та України через застосування Європейським Союзом політики протекціонізму, що суттєво відбивається на експорті в ЄС українських товарів, а саме;

кількісні обмеження на експорт до ЄС чутливих для України товарів (сталеливарна продукція, текстиль та одяг);

застосування з боку ЄС антидемпінгових заходів призвело до значного скорочення експорту високоліквідних товарів, що знаходяться під дією антидемпінгових процедур (карбід кремнію, феросилікомарганець, феросиліцій).

Тому, з огляду на ситуацію із зростанням, від'ємного сальдо у торгівлі з ЄС правомірним є, поряд з лібералізацією експорту, застосовувати заходи обмеженого протекціонізму. І в першу чергу має вдосконалюватись тарифне регулювання імпорту, спрямоване на обмеження доступу до ринку споживчих товарів, які в достатній кількості виробляються в Україні, в першу чергу, товарів сільськогосподарської групи та продуктів харчування.

З метою забезпечення інтересів України стосовно експорту текстильної продукції

до ЄС на 1998 - 1999 рр. у м. Брюсселі з 17 по 21 березня 1998 року пройшли консультації та переговори офіційної української делегації з Європейською Комісією щодо лібералізації торгівлі текстильної продукції в рамках укладання Угоди з торгівлі деякими видами текстильної продукції між Україною та ЄС на 1998 - 1999 роки.

Європейська Комісія розглядає проведення даних переговорів у контексті лібералізації торгівлі текстилем відповідно до положень Угоди по текстильним виробам та одягу Уругвайського раунду і пов'язує їх з переговорами України щодо її вступу до СОТ.

Торгівля деякими видами сталеливарної продукції між Україною та ЄС регулювалась положеннями відповідної Угоди, підписаної 15 грудня 1995 року, якою передбачена поставка з України до країн ЄС сталеливарної продукції по 6 категоріях.

15 липня 1997 року підписана нова Угода між Україною та ЄСВС про торгівлю деякими сталеливарними виробами на 1997 - 2001 рр. Необхідно відзначити, що Угода містить цілий комплекс доповнень, що стосуються питань конкуренції, державної підтримки та охорони навколишнього середовища по відношенню до виробів, охоплених нею. Виконання положень нової Угоди відкриває нові можливості для співробітництва між Україною та ЄС, дозволить наблизити відповідне українське законодавство до європейського.

Укладення нової довгострокової Угоди про торгівлю сталеливарними виробами на період до 2001 року та врахування при цьому пропозицій України щодо вагомого збільшення обсягів та структури квот, приєднання квот на

Нові Німецькі Землі та застосування механізму гнучкості забезпечило реальне збільшення загального обсягу квот на експорт в 1997 році на 44% і майже на 63% до 2001 року в порівнянні з рівнем 1996 року, в тому числі товстолистового прокату (категорія А2) майже в 2,6 та катанки (категорія В2) - в 3,25 рази. При цьому, збільшено квоти на вироби, в експорті яких Україна найбільше зацікавлена (товстий плоский прокат та дріт). Квоти на 1997 рік на 10% вище, ніж в 1996 році (233154 тонни) і зростуть ще на 5% в 1998 році, і на 2,5% - щорічно в 1999 -2001 рр.

Нова Угода передбачає поступове відкриття ринку сталеливарних виробів ЄС, пов'язане із створенням в Україні нормальних умов конкуренції, що має знайти своє відображення у проведенні відповідної конкурентної політики, політики в сфері державної підтримки підприємств та охорони навколишнього середовища. При цьому, нова Угода гарантує Україні період стабільного росту для однієї з її найважливіших експортних галузей, яка здійснює поставки до Співтовариства, і допоможе поступово привести умови діяльності сталеливарної промисловості України у відповідність з практикою, існуючою в Співтоваристві.

З точки зору якісно нових підходів до підвищення та реалізацій експортного потенціалу України підписання нової угоди на 1997-2001 рр має виняткове значення.

Навіть побіжний погляд на проблеми торгівлі України з ЄС дозволяє дійти висновку, що вони пов'язані, головним чином, з багатьма суто внутрішніми питаннями економічних реформ в Україні. Тому головним для вдосконалення українсько-європейських торговельних відносин є, безперечно, продовження структурних реформ в Україні. Успіхи в галузі ринкових реформ є передумовою будь-яких двосторонніх політичних рішень щодо українсько-європейського наближення та інтеграції. В цьому колі

центральною завданням видається поступове подолання численних викривлень, що зводять нанівець розвиток торгівлі.

Велику увагу слід приділити розвиткові ринкових інститутів як запоруці реалізації конкурентних переваг України. Наприклад, експорт працездатної продукції ще не вичерпав свого потенціалу. Нарощування цього експорту можна досягти через технологічну кооперацію в окремих галузях, залучення прямих інвестицій у виробництво та розвиток галузевої торгівлі. Зрозуміло, щоб ці зв'язки були не декларацією, потрібне стабільне правове поле, зокрема щодо входження в ринок (створення нових підприємств) та виходу з нього (процедури банкрутства)

Теоретично, наприклад, може йти мова про використання потужностей українського машинобудування у галузевому поділі праці з фірмами ЄС - однак тільки за умови реструктуризації українських підприємств та опанування ними ринкової поведінки. На жаль, тут досі переважають стереотипи вертикального підпорядкування, успадковані від командної економіки. Відтак галузевий поділ має спиратися на ті підприємства, які здатні до такої реструктуризації та перебудови.

У наступні роки негативне сальдо зовнішньої торгівлі України з ЄС, напевне, зростатиме. Коли врешті-решт почнеться широка реструктуризація підприємств, тобто реформи у реальному секторі, тоді імпорт інвестиційних товарів неодмінно зростатиме. Без цього реструктуризація неможлива. Компенсувати цей імпорт за рахунок існуючої структури експорту Україна не зможе, принаймні відразу. Однак можливе погіршення торговельного балансу не є ознакою погіршення економічного стану, якщо це відбуваються внаслідок імпорту інвестиційних товарів. Найкращим засобом досягти рівноваги торговельного балансу в перспективі є саме залучення іноземного капіталу під проекти реструктуризації та приватизації. Як свідчить досвід провідних перехідних країн, у такий спосіб можна ефективно запобігти хронічному послабленню зовнішньоекономічної позиції України.

Таблиця 3. Зовнішня торгівля України товарами з країнами - членами ЄС, млн. дол. США

	1996			1997			1998		
	Імпорт	Експорт	Сальдо	Імпорт	Експорт	Сальдо	Імпорт	Експорт	Сальдо
Австрія	165,00	101,32	63,68	294,17	109,31	184,87	257,54	134,8	122,97
Бельгії	117,10	78,51	38,58	224,08	83,77	140,30	198,32	85,95	112,37
Велика Британія	176,71	118,24	58,46	208,19	83,45	124,74	135,16	107,50	27,66
Греція	47,02	95,9	48,9	59,53	88,15	28,63	32,94	59,88	26,95
Данія	64,40	6,08	58,32	81,31	8,24	73,08	68,87	37,34	31,53
Ірландія	48,69	64,09	15,39	42,64	28,99	13,65	21,09	82,15	61,07
Іспанія	48,60	70,35	21,75	55,26	97,84	42,58	44,84	119,89	75,05
Італія	325,26	338,17	12,91	351,15	418,14	66,98	334,20	550,19	215,99
Люксембург	10,41	0,17	10,24	6,44	3,57	2,87	18,96	4,11	14,85
Нідерланди	171,87	98,05	73,81	315,04	123,82	191,22	269,42	117,70	151,71
Німеччина	1003,97	405,45	598,52	1502,45	578,75	923,70	1414,57	638,14	776,43
Португалія	2,83	14,87	12,04	2,20	15,40	13,20	0,84	16,05	15,2
Фінляндія	93,31	21,89	71,42	142,00	38,30	103,70	137,62	26,22	111,40
Франція	233,27	103,75	129,52	262,10	93,12	168,98	266,95	116,00	150,96
Швеція	63,24	11,73	51,51	109,08	3,66	105,42	101,07	7,40	93,67
Всього ЄС-15	2571,67	1528,59	-1043,08	3655,64	1774,51	-1881,13	3302,38	2103,10	-1199,28

Джерело: Митна статистика зовнішньої торгівлі України

Контрольні питання :

1. Яким, на Вашу думку повинен бути пріоритетний напрямок розвитку зовнішньоекономічних відносин для України (ЄС чи СНД)?
2. Хто з країн Європейського союзу є найбільшим торговельним партнером? Доведіть.
3. Яка структура торгівлі України з ЄС?
4. Чим Ви поясните постійне від'ємне сальдо України у торгівлі з Європейським Союзом?
5. Що може надати Україні вступ до ГАТТ/СОТ, чи повинна вона туди прагнути?
6. Які Ви знаєте угоди, що стосуються торгівлі, які було укладено між Україною та ЄС.
7. Які на Вашу думку перспективи розвитку взаємовідносин України та ЄС?

РОЗДІЛ 7. Шляхи наближення законодавства України до правової системи ЄС

У червні 1994 року Україна уклала Угоду про партнерство та співробітництво (УПС) з Європейським Союзом, яка набула чинності 1 березня 1998 року. Процес виконання УПС зумовлює зростання потреби в експертній оцінці проектів та чинних нормативних актів щодо узгодження українського законодавства з правом Європейського Союзу та держав - членів ЄС. Реалізація економічних аспектів УПС вимагає, крім того, експертизи та консультацій у галузі макроекономіки. Для задоволення цих потреб у 1996 році Україна та Європейська Комісія погодилися створити в рамках Програми TACIS Українсько-європейський консультативний центр з питань законодавства (Ukrainian-European Policy and Legal Advice - UEPLAC). Центр розпочав свою роботу у травні 1997 року.

Метою Центру є консультативна допомога Верховній Раді України, Адміністрації Президента України та Кабінету Міністрів України стосовно законодавчих та макроекономічних питань, пов'язаних з реформами, а також окремим міністерствам, державним комітетам та іншим державним органам, наприклад, Національному банку України. З урахуванням цього, UEPLAC має такі завдання:

- сприяння реформі правової системи України та її розвитку в напрямку гармонізації з правовими системами держав - членів Європейського Союзу;
- участь у розробці проектів законів та інших нормативно-правових актів на базі застосування кращого досвіду європейського законодавства у пріоритетних напрямках реформ;
- коментування та спеціальний аналіз законопроектів з метою визначення їх доцільності та прогнозування їх ефективності за умов реформ в Україні;
- сприяння забезпеченню відповідності між цілями правової реформи та макроекономічної політики, а також реалізації цих цілей у поточному законодавстві;
- створення бібліотечно-документаційного центру для надання українським партнерам UEPLAC доступу до текстів законодавства ЄС, а також законодавства держав - членів ЄС;
- видання спеціалізованих часописів: «Тенденції української економіки», заснованого в рамках проекту TACIS в 1994 році, та «Український правовий часопис»;
- підготовка монографій з окремих питань законодавства, які становлять особливий інтерес для суб'єктів законодавчого процесу.

В рамках UEPLAC створені наступні групи:

Група з економічного та соціального законодавства

- надання допомоги Верховній Раді України, Адміністрації Президента України, міністерствам у законодавчому процесі у сфері цивільного та господарського права з огляду на рекомендації Директив ЄС та досвід держав - членів Європейського Союзу;
- сприяння Верховній Раді України у підготовці проекту Цивільного кодексу до другого читання;

- сприяння Верховній Раді України, Адміністрації Президента України, Державному патентному відомству України в удосконаленні чинних законодавчих актів України з питань інтелектуальної власності, надання рекомендацій стосовно відповідності їх положень зобов'язанням України за міжнародними угодами, гармонізації українського законодавства із законодавством Європейського Союзу:

- участь у діяльності Спеціальної робочої групи з питань корпоративного управління, створеної Державною Комісією з цінних паперів та фондового ринку, надання рекомендацій щодо розвитку законодавства у сфері цінних паперів та фондового ринку:

- співробітництво із робочою групою з розробки проекту закону «Про акціонерні товариства»;

- сприяння Верховній Раді України та іншим державним органам у розробці спеціальних законодавчих актів з питань регулювання банківської, страхової діяльності, державної реєстрації та надання ліцензій юридичним особам, банкрутства, іпотечного кредитування, захисту прав споживачів, трудових відносин.

Група з міжнародного економічного права:

- підтримка міністерств та інших органів державної влади України щодо реалізації Угоди про партнерство та співробітництво, укладеної Україною з Європейським Союзом та його 15 державами-членами; у довгостроковому плані надання допомоги щодо гармонізації українського законодавства із законодавством ЄС згідно із Статтею 51 Угоди про партнерство та співробітництво;

- сприяння Верховній Раді України, Адміністрації Президента України та міністерствам у вдосконаленні законодавчої бази для прямих інвестицій та інвестицій в цінні папери, а також у галузі зовнішньої торгівлі, зокрема, надання рекомендацій стосовно забезпечення відповідності запропонованих заходів щодо розвитку української автомобільної промисловості зобов'язанням України за міжнародними угодами:

- підтримка Міністерства зовнішніх економічних зв'язків і торгівлі у розв'язанні питань вступу України до Світової організації торгівлі;

- членство в Палаті незалежних експертів, яка діє як посередник у спорах щодо закордонних інвесторів в Україні.

Правові групи та макроекономічна група Центр складається з чотирьох груп експертів, керівниками яких є фахівці з міжнародним визнанням. Три юридичні групи працюють у таких напрямках: соціально-економічне законодавство;

законодавство про державне управління та місцеве самоврядування;

законодавство з питань міжнародної торгівлі та інвестицій. Четверта група складається з економістів, які мають подвійне завдання: з одного боку, вони готують щоквартальні випуски часопису «Тенденції української економіки» та щомісячних бюлетенів, які містять аналіз ключових економічних проблем, що постають перед українською державою: з іншого боку, вони надають консультації українським партнерам центру та правовим групам щодо ймовірних наслідків прийняття законів, що стосуються фінансів, банківської справи та зовнішньої торгівлі. У Центрі працює більше українських експертів, ніж іноземних, і ця риса відображає місію Центру -сприяти розробці законопроектів, які б прискорювали хід правових та економічних реформ в Україні,

Європейська Комісія доручила керівництво Центром консорціуму, який складається з Німецького фонду міжнародного правового співробітництва (IRZ Stiftung),

Німецького товариства технічного співробітництва (OT2) та французької юридичної фірми «Веннер та К°»(Wenner&Cie)

Група з публічного права:

- статус особи: права і свободи людини і громадянина, їх захист та гарантії реалізації у контексті європейських конвенцій та міжнародних угод України;
- відносини особи і держави, їх реформування у сфері конституційного, адміністративного, фінансового і муніципального права на основі Конституції України:
- організація державної влади і місцевого самоврядування:
адміністративна, судово-правова і муніципальна реформи, реформа адміністративного права;
- експертна оцінка українського законодавства щодо його відповідності та узгодженості з Європейською хартією прав людини та іншими європейськими пактами та угодами, ратифікованими Україною;
- участь у роботі груп із підготовки проектів законодавчих актів з питань адміністративної реформи, вдосконалення законодавства про місцеве самоврядування тощо;
- надання консультативної допомоги з питань правової реформи комітетам Верховної Ради України, міністерствам і відомствам України;
- бюджетне і податкове законодавство, бюджетний процес, проект Податкового кодексу.

Група питань з макроекономіки:

- видання щомісячних та щоквартальних випусків часопису «Тенденції української економіки»;
- допомога Комітету Верховної Ради України з питань фінансів та банківської справи у розробці законодавства із широкого кола питань фінансової та структурної політики;
- проведення досліджень та підготовка коментарів стосовно ключових питань розвитку української економіки;
- розробка та обґрунтування напрямків інвестиційної та промислової політики, що здійснюється Кабінетом Міністрів України;
- підтримка Міністерства економіки в моніторингу макроекономічних показників в Україні, а також надання рекомендацій щодо економічної політики;
- експертна оцінка можливих варіантів політики обмінного курсу гривні та надання рекомендацій Національному банку України з цього питання;
- оцінка впливу законодавчого процесу на розвиток економіки України та окремих її секторів.

Робота з UEPLAC

Центр насамперед відповідає на запити Верховної Ради України, Адміністрації Президента України та Кабінету Міністрів України. Але за умови схвалення Стратегічною Радою (з урахуванням пріоритетів робочого плану UEPLAC також може надавати послуги

іншим урядовим структурам та неурядовим організаціям, що беруть участь у процесі правової, економічної та адміністративної реформи в Україні.

У статті 51 Угоди про партнерство і співробітництво (УПС) між Україною та Європейськими Співтовариствами і їх державами-членами зазначено, що важливою умовою для зміцнення економічних зв'язків між Україною та Європейським Співтовариством (ЄС) є зближення чинного та майбутнього законодавства України із законодавством Співтовариства.

11 червня 1998 року Президентом України був виданий Указ "Про затвердження стратегії інтеграції України до Європейського Союзу". Згідно з Указом, стратегія інтеграції України базується на Конституції України, на схвалених, як і УПС, Верховною Радою України напрямках зовнішньої політики України та Концепції (основи державної політики) національної безпеки України. Ця стратегія визначає основні пріоритети діяльності щодо інтеграції України до ЄС.

12 червня 1998 року Кабінет Міністрів України прийняв Постанову під назвою "Про запровадження механізму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу". Постанова має на меті створення організаційних засад наближення законодавства України до законодавства ЄС. Цією Постановою на Міністерство юстиції України покладено відповідальність за координування діяльності міністерств та інших органів центральної виконавчої влади щодо адаптації українського законодавства до законодавства ЄС. З цією метою Постанова передбачає створення Міжвідомчої координаційної ради з адаптації законодавства України до законодавства ЄС. Головою цієї ради за своєю посадою є Міністр юстиції України. Крім цього, для вдосконалення підготовки проектів законодавчих актів з урахуванням міжнародного досвіду Міністерством юстиції має бути створений Центр порівняльного права.

3-4 грудня 1998 року був проведений семінар на тему "Наближення законодавства України до законодавства ЄС. Досвід країн Центральної та Східної Європи у галузі адаптації законодавства", організований UEPLAC та Міністерством юстиції України. Він мав на меті розглянути заходи з організації наближення законодавства, пріоритети, встановлені в УПС, та методи, які визнано корисними в інших країнах. Було зроблено висновок, що в УПС немає конкретних рекомендацій щодо відповідних пріоритетів або методів, і досвід країн Центральної та Східної Європи може бути використаний лише незначною мірою, оскільки ситуація в Україні, справді, суттєво відрізняється від країн із так званими Європейськими угодами.

Таким чином, важливо сформулювати належну, прийняту для України, концепцію наближення національної правової системи за межами Союзу до норм ЄС. У цьому випадку недостатньо буде лише скласти перелік пріоритетів. Необхідно обрати метод наближення, який може бути впроваджений на всіх рівнях, включаючи судовий та адміністративний. У цьому процесі повинна враховуватися специфічна ситуація у країні і дозволена певна гнучкість для вироблення підходів, максимально пристосованих до існуючої системи в Україні.

Законодавство України

У правовій доктрині колишніх радянських республік термін "законодавство" означає один з основних методів виконання державної влади, випуску законів та інших нормативних актів. Згідно із Конституцією України, законодавчою владою наділяються Верховна Рада, Президент та Кабінет Міністрів. Крім цього, у Конституції встановлюється ієрархія законодавчих актів. У статтях 91 та 92 описано компетенцію Верховної Ради, стаття 106 уповноважує Президента видавати укази та розпорядження як вторинне законодавство після парламентських законів, і стаття 117 надає Кабінету Міністрів повноваження видавати постанови і розпорядження. Глава 15 містить перехідне положення, яке дає Президенту право видавати укази з економічних питань, не врегульованих законами, протягом трьох років після набуття чинності Конституцією (тобто, до 26 червня 1999 року). Зараз у Парламенті у другому читанні проходить проект закону про нормативні акти. У ньому буде встановлено процедуру підготовки різних типів нормативних актів в Україні, серед яких - закони України, укази Президента та постанови й інші рішення Кабінету Міністрів, Національного банку, міністерств, керівників інших центральних і місцевих органів державної влади. Крім цього, встановлюються процедури прийняття рішень після референдумів на різних рівнях.

Законодавство ЄС

Право ЄС відрізняється від права на національному рівні за структурою, методами та типами правових інструментів. Важливо зрозуміти систему, що використовується у праві ЄС для того, щоб зробити його огляд, яким можна скористатися при відшукуванні концепції наближення законодавства до норм ЄС. У праві ЄС нормативний акт, на відміну від його розуміння у деяких правових системах, не обов'язково є тим самим, що й законодавчий акт. У цьому випадку до нормативних актів належать договори, регламенти та директиви. Вони всі можуть мати абстрактний, загальний ефект. Інші види законодавства ЄС мають інші ефекти, про що йдеться нижче.

Відповідно до принципу *вищості*, в разі конфлікту законодавство ЄС переважає над національним законодавством. Цей принцип впливає із суверенності Співтовариства й обмеження прав суверенності його держав-членів. До джерел права ЄС належать такі:

- Загальними принципами права Співтовариства, як встановлено Європейським судом, є такі, які існують в одній або більше державах-членах. Прикладами можуть слугувати принцип правової визначеності, принцип пропорційності та урахування основних прав людини.
- Засновуючі договори ЄС (Римський договір, до якого були внесли зміни, головним чином. Єдиним Європейським актом, Маастрихтська угода, Амстердамська угода. Договір, заснований Європейське співтовариство вугілля та сталі та Договір про створення Європейського співтовариства з атомної енергії), в тому числі Протоколи, але не Декларації.
- Нормативні акти, що приймаються згідно з Договорами (регламенти, директиви тощо). Необхідно відмітити найважливіше. Засобами гармонізації в ЄС є регламенти та директиви:
- *Регламенти* є засобами прямого застосування. Вони є повністю зобов'язуючими і

безпосередньо застосовуються в усіх державах-членах ЄС. Таким чином, регламенти є нормативними актами ЄС, які безпосередньо створюють права та обов'язки в усіх державах-членах.

- *Директиви*, є зобов'язуючими щодо результату, який має бути досягнутий, у кожній державі-члені, але залишають національним органам влади вибір щодо форми та методів досягнення результату. Отже, директиви є нормативними актами ЄС, які зобов'язують держави-члени вносити зміни у внутрішнє законодавство для досягнення конкретних цілей.

- *Рішення* є зобов'язуючими щодо тих, кого вони стосуються. Зазвичай це держава-член або підприємство. Рішення часто приймаються у сфері законодавства щодо конкуренції, в тому числі рішення стосовно державної допомоги. Переважаючим методом гармонізації законодавства у Європейському Співтоваристві є директиви та регламенти. У впровадженні директиви держава-член може вибирати, як організувати впровадження.

- *Прецедентне право Європейського суду*. Європейський суд розробив важливі принципи права ЄС, такі як доктрину безпосереднього впливу та вищості, і заповнив прогалини у Договорах широким тлумаченням текстів договорів та використанням загальних принципів права.

- "М'яке право" також вважається частиною права ЄС. Його прикладами можуть бути рекомендації, думки та заяви членів Комісії ЄС, які не мають зобов'язуючої сили, але можуть використовуватися як допомога у тлумаченні.

Зобов'язання України:

1. Наближення законодавства

За УПС Україна має різні типи зобов'язань:

- Прямі зобов'язання, які мають бути виконані після вступу УПС у силу, наприклад:
 - надавати Сторонами одна одній режим найбільшого сприяння;
 - забезпечувати Сторонами необмежений транзит через свою територію товарів, які походять з митної території другої Сторони;
 - імпорт товарів (виробів) з ЄС до України та з України до ЄС без кількісних обмежень,
 - надання вищезазначеним товарам не менш сприятливого режиму, ніж для товарів національного походження.
- Прямі зобов'язання, які повинні бути виконані у визначений час у майбутньому. Наприклад:
 - Не впроваджувати нових положень чи заходів, які б збільшували ступінь дискримінації дочірніх підприємств чи філіалів компаній ЄС, залучених до банківських чи відповідних фінансових послуг в Україні. Вказане зобов'язання має бути виконано не пізніше 5 років з часу підписання УПС .
 - Забезпечити недопущення дискримінації громадян Сторін щодо умов, за яких закупаються або продаються товари виробництва державними монополіями комерційного характеру. Не запроваджувати і не підтримувати ніякі заходи, що спотворюють торгівлю між ЄС та Україною. Зобов'язання мають бути виконані починаючи з четвертого року від набуття чинності УПС.
 - "М'які" зобов'язання без точно визначеної дати. Наприклад:

- Поважати демократичні принципи, права людини та принципи ринкової економіки.

- Прийняти положення необхідні для координації систем соціального забезпечення.

Таким чином, законодавство України має бути узгоджене з відповідними зобов'язаннями за УПС згідно з вище вказаною пріоритетністю.

2. Судова та адміністративна система:

Загалом, для досягнення дієвих результатів недостатньо лише наближення законодавства. Повинні також бути здійснені заходи з вдосконалення адміністративної та судової системи.

Для забезпечення правильного тлумачення та впровадження нового законодавства необхідними є організація значних програм з підготовки кадрів. У зв'язку з цим, рівень наближення законодавства повинен визначатися з огляду на можливість впроваджувати оновлене законодавство.

У червні 1993 року на засіданні Європейської Ради у Копенгагені були прийняті критерії щодо країн Центральної та Східної Європи, які подають заяву на членство в ЄС. Ці критерії наголошують на реалізації необхідних стандартів країнами, які прагнуть стати членами ЄС.

Згідно з критеріями, встановленими у Копенгагені, для членства в ЄС вимагається:

- стабільні інститути, що забезпечують демократію, верховенство права, права людини та захист прав національних меншин;

- наявність функціонуючої ринкової економіки, а також потенціалу для подолання тиску конкуренції та ринкових сил всередині ЄС, здатність взяти на себе членські зобов'язання, зокрема, дотримання цілей політичного, економічного та монетарного союзу.

Вище наведені критерії визначають мету вдосконалення адміністративної та судової системи та вимоги ЄС щодо імплементації правових стандартів. Створення ефективної судової та адміністративної систем є ключовим для виконання зобов'язань, визначених УПС та іншими міжнародними угодами.

Ситуація в Україні

При визначенні концепції наближення потрібно врахувати те, що Україна перебуває в іншій ситуації, ніж країни, що прагнуть стати членами ЄС. Асоційовані країни відповідно до Європейських угод та інших рішень ЄС повинні здійснити зміни національного законодавства в межах, визначених Білою книгою ЄС. Після остаточного вступу до Європейського Союзу нові держави-члени зобов'язані затвердити *Acquis Communautaire*, тобто повний перелік прав та обов'язків, реальних та потенціальних, що випливають із законодавства Співтовариства та звичаєвого права. Це необхідно зробити при підготовці до вступу, принаймні, до кінця перехідного періоду, визначеного в договорі вступу. Україна не має таких зобов'язань на цій стадії. Більше того, ситуація в Україні не така, як в країнах, що мають так звану "Європейську угоду" з Європейським Співтовариством. Для цих країн створення зони вільної торгівлі з ЄС вже триває, в той час, коли Україна тільки вивчає можливість здійснення цього з огляду на початок переговорів про зону вільної торгівлі.

В країнах, що прагнуть стати членами ЄС - принаймні в країнах першого кола (Угорщина, Естонія, Чехія, Польща, Словенія, Кіпр) - вже створено правове підґрунтя ринкової економіки. В Україні цей процес ще триває.

Наведені міркування демонструють причини того, чому наближення до *Acquis Communautaire* зараз не може бути вірним орієнтиром для України. Досвід країн, що далеко просунулися в процесі набуття членства в ЄС, звичайно є корисним та адекватним, але програми, що використовуються зараз в цих країнах, не можна повторювати на пій стадії.

В цьому сенсі наближення до правових стандартів ЄС в контексті української ситуації може означати тільки розвиток української правової системи згідно з міжнародними зобов'язаннями України та в світлі принципів права ЄС та правових принципів, спільних для держав-членів ЄС.

Стадії наближення

1 Підготовка

Для започаткування вироблення концепції наближення українського законодавства до законодавства ЄС видається доцільним розробити деякі документи. Такі документи можуть включати аналіз сучасного стану імплементації зобов'язань за міжнародними угодами та аналіз основ правової системи України в світлі відповідних принципів та права ЄС. Більше того, буде доцільним скласти план аналізу існуючого українського законодавства на предмет його сумісності з правом ЄС в пріоритетних галузях, а також методичного посібника для міністерств та інших державних органів щодо організації робіт з наближення законодавства.

2 Пріоритети на початковій стадії

Наближення законодавства до законодавства ЄС має принаймні три різні стадії для України. По-перше, наближення законодавства повинно відбуватись з тим, щоб сприяти зовнішній торгівлі та інвестиціям - особливо з огляду на зростаючі ділові зв'язки з розширеним Європейським Союзом. По-друге, воно стосується виконання зобов'язань України за міжнародними угодами, зокрема УПС, Врешті, воно включає поступове входження у внутрішній ринок ЄС згідно Указу Президента "Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу" від 11 червня 1998 р.

Протягом першої стадії, перевага повинна надаватися розвитку підвалин ринкової економіки та верховенства права, забезпеченню послідовного розвитку правової системи України. В цьому випадку не є доцільною комплексна програма типу Національних програм до законодавства ЄС, які існують в країнах, що прагнуть стати членами ЄС. Натомість наближення має бути зосередженим в таких чотирьох аспектах:

- Розвиток основ правової системи України (Цивільний кодекс, судова система, адміністративні процедури тощо) в світлі загальних принципів права ЄС та відповідних принципів, спільних для держав-членів ЄС;
- Орієнтація розвитку галузевого законодавства на відповідне законодавство ЄС, з поправкою на українські можливості імплементації
- Аналіз існуючого українського законодавства з огляду на сумісність із зобов'язаннями України за міжнародними угодами, включаючи прямі зобов'язання за УПС;
- Перегляд в світлі права ЄС українського законодавства у визначених пріоритетних

галузях співробітництва. Ці пріоритети можна поділити на два рівні. Перший рівень пріоритетів повинен ґрунтуватися на зобов'язаннях за УПС, наприклад, в галузях конкуренції та захисту інтелектуальної власності. Другий рівень включає пріоритети, затверджені Радою з питань співробітництва. Ці пріоритети включають, зокрема навколишнє середовище, державні замовлення, оцінку стандартів та відповідності, митну справу та транспорт. Бажаний рівень наближення в кожній із зазначених галузей повинен щоразу визначатися Радою з питань співробітництва та Комітетом з питань співробітництва.

Загальні методичні принципи та напрямки наближення необхідно визначити для узгодженості з УПС та вище наведеним переліком пріоритетів. Це дозволить уникнути майбутнього внесення змін до законів, що приймаються зараз, але не має на меті ініціювати прийняття законів тільки для наближення законодавства. Забезпечення того, що законотворча робота ведеться у відповідності та не заперечить праву ЄС, привнесе правову визначеність та виявить бажання України виконувати УПС.

Потрібно зазначити, що наближення до законодавства ЄС не визначає, що не повинні розроблятися загальні правові підвалини ринкової економіки - Цивільний кодекс, судова реформа, включаючи судові процедури та виконання покарань, реформа адміністративного права тощо. Ці галузі не нав'язуються правом ЄС, але вони залишаються під відповідальністю кожної держави-члена Європейського Союзу. Тому наближення української системи до європейської в цих фундаментальних галузях лише означає відповідність українського права загальним принципам, притаманним державам-членам.

3. Наближення на другій та третій стадіях

Друга стадія наближення може розпочатися тоді, коли Україна підготується до членства в СОТ і бажатиме розвинути УПС в угоду про зону вільної торгівлі. Тут потрібні вже нові міркування, пріоритети для концентрації у виконанні жорсткіших зобов'язань з торговельних питань. Досвід країн, що прагнуть стати членами ЄС, стане більш доречним на цій стадії, а вибрані ними методи можна буде вивчати та пристосувати до особливих потреб України.

Протягом цього періоду, пріоритет може надаватися таким галузям:

- Обов'язкові зміни національного законодавства з огляду на передбачене членство України в СОТ, та, можливо, створення зони вільної торгівлі з ЄС. Це включатиме особливе законодавство в галузях торгівлі, конкуренції та фінансових послуг,
- Зміни з метою наближення законодавства України до стандартів ЄС в інших ключових галузях, передбачених УПС, таких, як корпоративне право та законодавство щодо банківської діяльності.

Зі створенням підвалин ринкової економіки й верховенства права, відповідності зобов'язанням за УПС, Україна буде готовою розпочати другу стадію наближення. На пізнішій чи третій стадії наближення, в разі, якщо Україна виявить бажання вступити в ЄС, може бути передбачена повна програма на кшталт тих, які використовуються в країнах, що прагнуть стати членами ЄС. Існуюче законодавство цих країн систематично переглядається і змінюється з метою реалізації вимог Білої книги ЄС щодо країн Центральної та Східної Європи. Було б бажаним укласти угоду щодо стратегії наближення

між Україною та ЄС. Дискусії стосовно такої угоди могли б відбуватися в органах, створених в рамках УПС (Рада з питань співробітництва. Комітет з питань співробітництва та робочі групи).

Місце UEPLAC в наблизенні законодавства Українсько-європейський консультативний центр з питань законодавства (UEPLAC) може допомогти в розробці концепції наблизення українського законодавства до законодавства ЄС, беручи до уваги пріоритети, що визначені УПС, органами, створеними в рамках УПС, та Указом Президента "Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу".

Виходячи з цього, експерти UEPLAC могли б брати участь в розробці таких документів:

- Методичні рекомендації стосовно наблизення законодавства України до права ЄС та принципів, притаманних державам-членам.
- Аналітичні документи, що відображають досвід інших європейських країн в питанні наблизення їх внутрішнього законодавства до права ЄС, в тій частині, де він може бути використаний в Україні.
- Огляд відповідного законодавства ЄС в деяких пріоритетних галузях (включаючи переклади відповідних текстів).
- Перелік публікацій ЄС щодо загальної інформації та нормативних актів в деяких пріоритетних галузях. Такий перелік повинен існувати в Центрі.
- Український глосарій та словник термінології ЄС стосовно деяких пріоритетних галузей; та
- Консультації щодо галузевих програм наблизення згідно пріоритетів, визначених органами з питань співробітництва. Більше того, експерти UEPLAC могли б взяти участь в аналізі на предмет сумісності з правом ЄС проектів законів для Міжвідомчої координаційної ради з адаптації законодавства, й комісій, міністерств.

UEPLAC підготував переклад частини назв директив ЄС щодо різних галузей права, зазначених у Білій книзі. UEPLAC також готовий з'ясувати наявність в системі TACIS перекладів відповідного законодавства ЄС українською та російською мовами.

Пропонується, що на наступному засіданні Міжвідомчої ради представник UEPLAC зробить пропозиції щодо можливого внеску Центру у галузі наблизення законодавства.

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз свідчить, що Україна і країни ЄС володіють великими потенційними можливостями для розвитку взаємовигідних торгово-економічних відносин в різних сферах. Починаючи з 1993 р., зберігається тенденція збільшення частки країн ЄС в зовнішньоторговельному обороті України при зростанні його обсягів. В 1998 р. вона досягла 16,6% загального експорту України та 21,6% загального імпорту. Необхідно підкреслити, що зовнішня торгівля з країнами ЄС традиційно складається з негативним сальдо (в 1998 р. — 1,1 млрд. дол.). Такий стан торгівлі й дедалі випереджаючий темп зростання імпорту пов'язані із реальним наповненням кредитних ліній, що надавались Україні з боку Німеччини, Італії, Франції, ЄБРР, ЄС у цілому, а також збереженням багатьох торговельних обмежень і низькою ефективністю використання українськими підприємствами квот ЄС на сталеливарні та текстильні вироби. Позитивний момент

полягає у тому, що інвестиційні товари, частка яких становить понад 20%, сприяють зміцненню економіки України.

В найближчі роки прогнозується подальше збільшення зовнішньоторговельного обороту з цими країнами. Якщо в Україні врешті-решт почнеться широка реструктуризація підприємств, тобто реформа в реальному секторі — а це впливає з логіки системної трансформації пострадянських суспільств — тоді неодмінно зростатиме імпорт устаткування, так званих інвестиційних товарів, без яких реструктуризація неможлива. Компенсувати цей імпорт за рахунок існуючої експортної структури Україна не зможе, принаймні одразу. Тому тут треба правильно тлумачити можливе погіршення торговельного балансу. Воно не буде ознакою погіршення економічного стану України, якщо це відбуватиметься через зростання імпорту інвестиційних товарів. Найкращим засобом досягти рівноваги торговельного балансу є залучення іноземного капіталу під проекти реструктуризації та приватизації. Як свідчить досвід Угорщини, Словенії, Польщі, у такий спосіб можна ефективно запобігти послабленню зовнішньоекономічної позиції України.

Для сприяння притоку іноземних інвестицій з країн ЄС треба вжити наступних заходів: дерегуляцію економіки, прискорення приватизації, зміну та скасування неефективної «каральної» податкової системи, яка зараз характеризується високим рівнем ставок оподаткування, великою кількістю податків, нестабільністю податкового законодавства та правових норм. Надзвичайно важлива роль у наведенні порядку в країні належить ефективній, раціональній грошово-кредитній політиці. Через те, що вона не відповідає сучасним вимогам, країна зазнає величезних втрат.

Практично зовсім не здійснюються інвестиції. Країна до краю виснажила фінансові ресурси, передусім через нераціональне використання їх. За інформацією Президента України Л. Д. Кучми, протягом 1998 р. за межі України незаконно вивезені валютні цінності на суму 8,179 млрд. грн. З них 529,5 млн. грн. через термін давності не можна повернути в Україну. Понад 2000 нерезидентів не перерахували українським суб'єктам господарювання валютну виручку на суму 3 млрд. грн. Мільярди гривень конвертуються, перераховуються в закордонні банки, вивозяться за кордон, працюють на кримінал. Лише в Києві правоохоронні органи розкрили шість конвертаційних центрів, які встигли конвертувати понад 1 млрд. грн. Далекою від оптимальної є також структура внутрішнього ринку України, зокрема його залежність від імпоротної продукції: товари вітчизняного виробництва, за винятком продовольства, посідають лише 5% у роздрібному товарообороті. У 1998 р. Україна закупила за кордоном на 2 млрд. доларів товарів і послуг більше, ніж продала (загальний обсяг зовнішньої торгівлі України становив 27,31 млрд. дол., з них експорт — 12,64 млрд. дол., а імпорт — 14,67 млрд. дол.). Саме тому суттєвим фактором в напрямку підвищення ефективності співробітництва між Україною і ЄС є державна підтримка українського експорту, а також оптимальне використання конкурентних переваг України, передусім дешевої робочої сили, яка має водночас високий рівень кваліфікації. Україна не буде спроможна втримати високий рівень експорту до ЄС у середньостроковій перспективі (3-5 років) без істотних змін у структурі вивозу.

У довгостроковій перспективі найбільш бажано перетворити Україну на одного з провідних постачальників Заходу у сфері наукомістких технологій, хоча на сучасному

етапі експорт в країни ЄС продукції високого ступеня обробки незначний, а частка машин і обладнання має тенденцію до скорочення, що обумовлене, в першу чергу, відсутністю системи державної підтримки машино-технічного і наукомісткого експорту і неконкурентоспроможністю продукції цих галузей. Потенціал України в цих галузях можна використати через прямі кооперативні зв'язки та залучення прямих іноземних інвестицій у виробництво та портфельних іноземних інвестицій, але лише за умови стабільності правового поля та реструктуризації підприємств.

Разом з цим необхідно поступово розширювати асортимент, забезпечити диверсифікацію українського експорту, в тому числі за рахунок виходу на ринки готової (в першу чергу наукомісткої) продукції (в галузі ракетної та авіаційної техніки (виробництво важких транспортних літаків), приладобудування та машинобудування, окремих виробництв електронної та електротехнічної промисловості, виробництва електрозварювальної апаратури). Однак, необхідно зазначити, що через недостатність державної підтримки та високий ступінь конкурентності світового ринку високотехнологічні галузі можуть розширити свій експорт за умови виконання ними конкретних замовлень європейських фірм. А використання існуючих потужностей у машинобудуванні, металообробці та металургії можливе лише за наявності гнучких підприємницьких структур, що позбулися б традиційних для командної економіки трафаретів роботи у вертикально інтегрованих технологічних та адміністративних мережах. Українські підприємства вже мають позитивний досвід такої трансформації, оскільки саме завдяки пристосуванню гнучких виробництв харчової та легкої промисловості, виникла сприятлива кон'юнктура для конкуренції вітчизняних виробників з імпортними поставками.

У зв'язку з цим необхідний перехід на інший, вищий рівень в торгових відносинах між Україною і ЄС, який би усунув існуючі бар'єри в торгівлі. Україна прагне асоційованого, а згодом і повного, членства в Європейському Союзі та інтеграції у інші європейські структури у довгостроковій перспективі. Відтак її торговельні відносини з ЄС відіграють дуже важливу роль із стратегічних міркувань, адже Україна намагається зорієнтувати свою зовнішню торгівлю саме на розвинуті країни Заходу. ЄС підтримує прагнення України через Угоду про партнерство і співробітництво (УПС) регулювати взаємні торговельні зв'язки на вигідних для України засадах, на основі принципу найбільшого сприяння. Однак у торгівлі з Україною ЄС зберігає певні обмеження щодо чутливих товарних груп (сталь, вугілля, текстильні вироби) через механізм так званих «угод про самообмеження». Крім того, взаємна торгівля позначена виникненням антидемпінгових процесів щодо України. Ось чому для переходу на якісно новий рівень торговельних відносин з ЄС для України найбільш вигідним та реальним є встановлення відносин асоціації без постановки на даному етапі питання приєднання до ЄС. Україні це допомогло б підключитись до інтеграційних процесів в ЄС в доступних межах, уникнути дискримінації, прилучитись до вищих форм міжнародного співробітництва. ЄС, в свою чергу, отримав би вигоди від освоєння перспективного українського ринку. А поки-що сучасні масштаби, динаміка і структура зовнішньої торгівлі України з Європейським Союзом не відповідають реальному економічному потенціалу країни. Для України — європейської країни, яка мала значні здобутки в світовій культурі і посідала помітне місце

серед країн Європи, становлення її як розвинутої, незалежної держави поєднується з поверненням в Європу. Але цей процес стримується, насамперед, глибокою і руйнівною економічною кризою, економічними негараздами, від яких Україна потерпає вже майже десятиліття.

Варто підкреслити, що форми і темпи інтеграції України у світове господарство в наступному тисячолітті багато в чому залежатимуть від удосконалення торгово-економічних зв'язків з країнами ЄС, в тому числі і від рівня інвестиційного, промислового і технологічного співробітництва, онов А цьому значною мірою сприятиме якнайшвидше оживлення економічної ситуації в нашій країні.лення договірно-правової бази.

Список скорочень

АПК	Агропромисловий комплекс
АТЕС	Азіатське Тихоокеанське Економічне Співробітництво
АТР	Азіатсько-тихоокеанський регіон
БНК	Багатонаціональна компанія
ВВП	Валовий внутрішній продукт
ВЕЗ	Вільні економічні зони
ВНП	Валовий національний продукт
ВПК	Військово-промисловий комплекс
ВШШ	Великий Шовковий Шлях
ГАТТ(GATT)	Генеральна угода про тарифи та торгівлю
ГЕФ	Глобальний екологічний фонд
ДКЦПФР	Державна комісія з цінних паперів і фондового ринку
ДСТУ	Державний стандарт України
ЄЕК 00Н	Європейська економічна комісія 00Н
ЄБРР	Європейський банк реконструкції та розвитку
ЄЕС	Європейське економічне співтовариство
ІЕС	Індекс економічної свободи
ЄС	Європейський Союз
КЄС	Комісія Європейських співтовариств
КМФБ	Київська міжнародна фондова біржа
МАР	Міжнародна асоціація розвитку
МБРР	Міжнародний банк реконструкції та розвитку
МБП	Міжнародні банківські послуги (рахунок для нерезидентів у США)
МВФ	Міжнародний валютний фонд
МЕВ	Міжнародні економічні відносини
МЕП	Міжнародний економічний порядок
МЗЕЗТ	Міністерство зовнішньоекономічних зв'язків і торгівлі України
МОП	Міжнародна організація праці
МПП	Міжнародний поділ праці
МФК (ІМС)	Міжнародна фінансова корпорація
МЧК	Організація "Міжнародний Чорноморський клуб"
НБУ	Національний банк України
НЕП	Нова економічна політика (1922-1929рр.)
НДДКР	Науково дослідні й дослідно конструкторські роботи
НДР	Науково дослідні роботи
НМПП	Новий міжнародний поділ праці
НТР	Науково технічна революція
ОАЕ	Об'єднані Арабські Емірати
ОВДП	Облігації внутрішньої позики

ОЕСР (OECSB)	Організація економічного співробітництва і розвитку
ПАР	Південно Африканська Республіка
ПДВ	Податок на додану вартість
ПІ	Прямі іноземні інвестиції
ПССІС (SESI)	Ініціатива співробітництва ПівденноСхідної Європи
ПСА	Південно Східна Азія
ПФБ	Придніпровська фондова біржа (Дніпропетровськ)
РЕВ	Рада Економічної Взаємодопомоги
СНД	Союз незалежних держав
СП	Спільне підприємство
ТНБ	Транснаціональний банк
ТНК	Транснаціональна компанія
ТНС	Товари народного споживання
УАІБ	Українська асоціація інвестиційного бізнесу
УМВБ	Українська міжбанківська валютна біржа Укр
СЕПРО	Українська система сертифікації продукції
УФБ	Українська фондова біржа
ФРПП	Форум із розвитку підприємництва та підприємств
ЦАР	Центрально-азіатський регіон
ЦСЄ	Центральна та Східна Європа
ЧАЕС	Чорнобильська атомна електростанція
ЧБТР	Чорноморський банк торгівлі та розвитку
ЧЕС	Чорноморське економічне співробітництво
ЮНКТАД	Організація ООН з торгівлі та розвитку
АРЕС	Asia and Pacific Economic Cooperation Азіатське Тихоокеанське Економічне об'єднання
AsBD	Азіатський банк розвитку
АСЕ	Американська фондова біржа
ASEAN	Асоціація держав Південно Східної Азії (Сінгапур, Таїланд, Малайзія, Індонезія, Філіппіни, Бруней, В'єтнам (з 1995р.)
АТС	Угода про текстиль та одяг (WTO)
BS	Система стандартизації Великобританії
BSE	Фондова біржа в Бомбеї
CACM	Центральноамериканський спільний ринок
CARICOM/CCM	Карибський спільний ринок
CEFTA	Central European Free Trade Agreement, Центрально-європейська угода про вільну торгівлю
CNIIC	China National Internet Information Centre
CREDC	Корпорація економічного розвитку регіону
DIN	Система стандартизації Німеччини
DS	Система стандартизації Данії
EAI	Enterprise for the America's Initiative, підприємство американської ініціативи

EAN	European Article Numeration Європейська система кодування
EAMCOM	Стандарт зв'язку ЕАН, що дозволяє з автоматичному режимі передавати ділову інформацію в реальному часі
EAN/EDIFACT	Стандарт міжнародної мережі зв'язку між членами асоціації з використанням правил електронного обміну інформацією, сумісних із стандартами ООН
EC	Європейське Співтовариство, з 1993 р. Європейський Союз (EU)
ECSC	Європейське об'єднання вугілля і сталі
ECU	Європейський митний союз
Ecu	ЕКЮ (європейська валютна одиниця)
EDF	Electricite de France
EMS	European Monetary System (Європейська валютна система
Ems	Ecological Management System система екологічного менеджменту
Emu	Європейський економічний та валютний союз
EN	європейська система стандартизації
EU	Європейський Союз
Euroatom	Європейське співтовариство з атомної енергії
FCPA	Акт 1997 р. про запобігання практики іноземної корупції
FEAS	Федерація євразійських фондових бірж
FTAA	Угода про зону вільної торгівлі Америки
G7	Група 7 найбільш розвинених країн світу
GATS	Генеральна угода про торгівлю послугами (<i>WTO</i>)
GATT (ГАТТ)	Генеральна угода про тарифи і торгівлю
GSP	Узагальнена Система Преференцій
IEC	Міжнародна електротехнічна комісія
IRF	Міжнародна Федерація транспортних шляхів
ISO	Міжнародна організація стандартизації
ISO/IEC/ITC/SC31	"Автоматична ідентифікація і система обробки даних" підкомітет ISO
IT	Informations Technologies інформаційні технології
ITU	Міжнародний союз телекомунікацій
LAAFT	Латиноамериканська асоціація вільної торгівлі
LAES	Латиноамериканська економічна система, що включає в себе 26 країн Латинської Америки
LAIA	Латиноамериканська асоціація інтеграції
LIFF	Строковий ринок фінансових інструментів Великої Британії
MA	Багатостороння угода з інвестицій
MATIF	Строковий ринок фінансових інструментів Франції
MBA	Master of Business Administration магістр
MERCOSUR	Спільний ринок країн Південної Америки
MFA	Multi Fiber Agreement багатоволоконна угода (WTO)
MFM	Режим нації найбільшого сприяння (WTO)
MRTP	Індійський закон про монополії
MTI	Managed Trade & Investment керовані торгівля та інвестиції

NAFTA	Північноамериканська зона вільної торгівлі
NIC	Нові індустріальні країни, що динамічно розвиваються
NASDAQ	National Association of securities Dealers Automated система автоматизованої котирувки Національної асоціації дилерів з цінних паперів
NYSE	Нью-Йоркська фондова біржа
OECD(OECP)	Організація Економічного Співробітництва і Розвитку
PCEU	Програма конвергенції
EU PHARE	Програма EU допомоги країнам ЦСЄ
POS -Point-of-Sail	Електронно касове устаткування для роздрібно́ї торгівлі
QMS	Система управління якістю
SAARC	South Asian Association of Regional Cooperation
SAFTA	Південноамериканська зона вільної торгівлі
SEA	Єдиний Європейський Акт
SPC	Statistical Process Control статистичний контроль за виробничим процесом
SSE	Стокгольмська фондова біржа
TACIS	Програма Європейського Союзу по наданню технічної допомоги країнам СНД
TBT	Угода про технічні бар'єри в торгівлі
TEN	Трансевропейська транспортна мережа
TRACECA	Широкомасштабна програма розвитку мережі трансевропейських магістралей
TRIPS	Угода про захист інтелектуального права, що стосується торгівлі (WTO)
TQM	Система управління загальною якістю
UL	Система стандартизації США
UNCTC	Центр ООН з транснаціонального співробітництва
UN/EDIFACT	United Nations Rules for Electronic Data Interchange for Administration, Commerce and Transport міжнародні стандарти, або правила електронного обміну даними в управлінні, торгівлі та на транспорті
UNEP	Програма ООН з охорони навколишнього середовища
UPC	Universal Product Code універсальний товарний код
USAID	Агенство з міжнародного розвитку США
WCM	World Class Manufacturing – виробництво світового рівня
VERS	Voluntary export restraints добровільне експортне обмеження
WCO	Організація світового класу
WIPO	Всесвітня організація інтелектуальної власності
WTO	Всесвітня Торгова Організація

Список рекомендованої літератури

1. Будкин В., Сиденко В., Новицкий В. й др. Украина й ЕС: либерализация сотрудничества. // «Политическая мысль», №2-3, 1995
2. В поле зрення - Украина. Экономические партнеры в Европе. Даты. Факты. Информация. - Кельн, 1997. - 147с.
3. Дудченко М.А., Ярмош А.Ю. Передумови та перспективи інтеграції України в ЄС. - Вісник Київського Університету, МВ, №3, 1993
4. Європейський Союз та Україна. Представництво Європейської Комісії. -К., 1997.- 67с,
5. Европейский Союз - Украина. Хане Вен Ден Брух. // Зеркало недели. -№9, 1998.
6. Іванченко С. До ЄС не так вже й далеко, якщо прискорити ходу. -Віче, 1996, №12.-С. 102-112
7. Матеріали міжнародної конференції "Україна - ЄС: зовнішньоекономічна діяльність і перспективи співробітництва".-К., 1995.-211с.
8. О. Скаленко, В. Дрозденко "Проблеми входження України до ЄС" // Розбудова держави, 1996 №2 стор. 31-33
9. Партнерство України та ЄС // Україна молода, 21 березня 1997 р.
10. Проблеми економічної інтеграції України в ЄС: теорія і стратегія. - Матеріали міжнародної наукової конференції "ЄС - Україна". -Львів, 1996.-215с.
11. Пропозиції до концепції наближення законодавства України до законодавства ЄС. - Українсько-консультативний центр з питань законодавства ТАСІС. - К., 1999. - 13 с.
12. Про ратифікацію Кредитної угоди між Україною і Європейським Співтовариством про надання Україні позики в сумі 200 млн. ЕКЮ: Закон України від 11.07.96 // Голос України. - 1996. - 16 липня
13. Програма «ТАСІС». / КОРИНФ. №50, 1996, с. 17 - 19 Н.Програма «ТАСІС». / КОРИНФ. №51, 1996, с. 18 – 20
14. Сискос Є. Європейський Союз і трансформація економіки України. - НАНУІМСМО. - К., 1997
15. СНГ й ЕС: факты й цифры 1995. Статистическое бюро европейского сообщества 1995. - М., 1996, - 20 с.
16. Тенденції української економіки 1998. ТАСІС. Українсько-європейський консультативний центр з питань законодавства. -К., 1999.-102с.
17. Угода про Партнерство та Співробітництво. Повний текст Угоди, підписаної між ЄС та Україною в Люксембурзі. 16.06.1994. - К.:Представництво Європейської Комісії в Україні, 1995. - 45 с.
18. Україна - ЄС: Проблеми зовнішньоекономічної діяльності та перспективи співробітництва. Міжнародна науково-практична конференція. Тези доповідей. 22-23 листопада. Київ. Торгово-економічний університет. - К., 1995. - 204 с.
19. Украина й ЕС - любовь по-французски. (Об итогах первого заседания комиссии Украина - Франция по вопросам экономического сотрудничества) // Бизнес, 1998, март.